انګلستان د افغانستان پر ضد

د تاریخ پاڼې

ن. ا. خالفین

AFGHANISTAN CENTRE AT KABUL UNIVERSITY
3 ACKU 00032336 9

نفتوله خالفین

انگلستان د افغانستان پر ضد

د تاریخ پاڼې

PROPERTY OF ACKU 32336

د نووستي د مطبوعاتي آژانس نشراتي اداره
مسکو، ۱۹۸۰

ACKU
Ketabton.com

له روسی ژبی څخه ترجمه: شاه محمود نیک

ACKU

0800000000
IIIOI

© د نووستی د مطبوعاتی آژانس نشراتی اداره

Ketabton.com

د مندرجاتو فهرست

مخ

مقدمه	٤
د برملا تیری په لارو	١٠
د افغانستان پر ضد لومړی جگړه	٣٦
د لومړ برید څخه دوهم برید ته لار	٨٢
د افغانستان پر ضد د انگلیس دوهمه جگړه	١٠٧
د دوهمی او دریمی جگړی ترمنځ	١٦٢
افغانستان خپلواکی ترلاسه کوی	١٩٧

ACKU

کتابخانه محبوب سراج رفیق

Ketabton.com

سریزه

د نړیو مجلو او اخبارونو، راډیوګانو او تلویزیوني پروګرامونو ټول د افغانستان د واقعاتو د انعکاس څخه ډک دي. د ټولو هیوادو مترقي او دیموکراتیکي ټولني د افغانستان د انقلابي قوتونو بریالیتوب په هغه سخته مبارزه کي غواړي چي د نوي ټولني د جوړولو دپاره ئې پیل کړي ده. نړیواله ارتجاع په خپل ټول وس زیار باسي څو د دې کوښښونو مخه ونیسي.

آیا په اوسني حساس وضعیت کي د یو داسي کتاب رامنځ ته کېدل چي د افغانستان د تېري شوي زماني په باره کي هغه هم نه د ډېر پخوا څخه برحق نه وي؟ داسي فکر کېږي چي دا یوه برحقه خبره ده ځکه چي هغه پېښي چي په دې کتاب کي څېړل کېږي له اوسنیو حقایقو سره په ټینګه تاو شوي دي. غیرتکذیبي تاریخي حقایق د دې په باره کي شاهدي وائي چي څه دپاسه یوه نیمه پېړیو راهیسي د لوېدیزو استعمارچیانو (او د ټولو نه مخکي د

ACKU

Ketabton.com

انگریزي استعمارچیانو) له خوا افغان دولت ته د تجزیې او اسارت خطر متوجه و په داسې حال کې چې روسیې او تر هغه زیات شوروي اتحاد همیشه د افغانستان د بوالي او ټینګښت سره علاقه درلوده.

ن هم لکه شپېته کاله پخوا (۱۹۱۹م) یو وار بیا شوروي اتحاد په داسې حال کې د انقلابي افغانستان کومک ته ورودانګل چې د امریکې د امپریالیزم د چیني تفوق غوښتونکو او د پاکستان د نظامي واکمنو او نورو سره په ګډه د هغه د خاورې تیامیت تهدیدوي. د افغانستان خلک د خپل انقلاب د ارزښتونو د ساتلو او انکشاف د پاره هلې ځلې کوي. په دې کار کې د ټولو نوو او نوو کارګرې، بزګرې او دکسب ګرو قشرونو له خوا برخه اخستل د افغان اولس د راتلونکې سیاسي انکشاف ضمانت کوي. دا کار ضدانقلابیونو ته سخته ضربه ده، په داسې حال کې چې شوروي محدود نظامي قطعات کوم چې د افغان دوست اولس په غوښتنه د هغوی ګټې ساتي د باندني ارتجاع پلانونه شنډوي.

Ketabton.com

د تاریخ د درسونو څخه زده کړه کیږي. دا
بخوانۍ هوښیاري ئې په لندن کې هېره کړې ده.
هلته په ښکاره نه غواړي چې زده کړه وکړي. طبقاتي
او نظامي ـ سیاسي ګټې د بریطانیې واکمنو ټولنو ته
د دې امکان نه ورکوي چې د منطق له مخې او د
سالم عقل سره سم د واقعي حالاتو په نظر کې
لرلو سره اوضاع وڅېړي.

د انګلیس محافظه‌کار حکومت او همدارنګه
د هغه مشر انډیوال د امریکې د جمهور رئیس
کارټر واکمنې دستګاه د انقلابي افغانستان په نسبت
ډېر خاصمانه چلند غوره کړی دی.

د بریطانیې خارجه وزیر لارډ کارینګټن داسې
پلان وړاندې کوي چې په هغه کې د افغانستان د
«د بې‌طرفۍ» تر عنوان لاندې پدې هیواد باندې د
پردیو د قیمومیت برقرارول شامل دي. سره لدې
چې په ختیز کې د انګریزي استعمار د تسلط زمانه
پرته لدې چې بېرته راوګرځي لا بخوا تېره شوې، خو
د افغانستان د اولسونو عقیدې او غوښتنې محترم
لارډ ته د توجه وړ ندي. د کارینګټن بخوانۍ سلف
لارډ کرزون چې د ده په څېر ئې کار کاوه او

Ketabton.com

د امپریالیستي سیاست منحوس ایډیالوجیست
و د دې صبواد د موجودیت حق نه په رسمیت نه
پېژانده. هغه داسې ویل دمعاصر افغانستان په
حقیقت کې د یو لړ جغرافیائي سیمو تصادفي
مجموعه ده چې د تماسبانو د توری په وسیله
او یا د ځانګړو دولتي شخصیتونو په اراده د
مرکزي آسیا د زړه ځنه تشکیدلی ده[1]. په
تېرو شوو کلونو کې د بریطانیي محافظه کاران په
هیڅ څه ونه پوهېدل او هیڅ څه ئې هم زده
نه کړل.

د شوروي اتحاد هغه د وروړګلوۍ حمایه
چې د خپل ځوان ګاوندي جمهوریت ځنه ئې د
هغه په غوښتنه وکړه د لندن د خاصي خواښینی
سبب ګرزېدلی ده. هغه هم داسې حمایه د ګوی
ضرورت چې هغه نااعلان شوي جګړه تائیدوي
چې د افغانستان پر ضد ئې ارتجاعي طاقتونه

---

1) C. Collin Davies. The Problem of the North West Frontier 1890–1908. Cambridge, 1932, p. 153.

Ketabton.com

پر مخ بیانی چې مخصوصاً په انګریزی خاصو مؤسسو پاندې تکیه لري. د انګریزي واکمنو ټولنو ضد انقلابی شورماشور د افغانستان پر شاوخوا ډیری ژوري تاریخي ریښې لري. په (۱۹) پیړۍ او د (۲۰) پیړۍ په شروع کې افغان اولس ته دری حمله داسې وړپېښه شوه چې وسله په لاس د خپلی آزادۍ او خپلواکۍ څخه د بریطانوي امپراطورۍ په مقابل کې دفاع وکړی. د بریطانوي امپراطورۍ لښکرو د افغانستان په ضد تیری کوونکې جګړې وکړلې. دا له خپلو ټولو مشخصو خصوصیتونو سره تیپیک استعماري سیاست و لکه: ډیپلوماتیکې دسیسې، ناشوله شانتاژ او د نیمه مسلح او آماده شوي اردو چپاو چې د افغان اولس پر ضد ئې سر ته ورسول. د هغې سختې مبارزې په جریان کې چې دې وطن ته په ډېرو زیاتو انسانی تلفاتو او د بی شمیره مادي وسایلو په قیمت تمامه شوه امپریالیستانو وکولای شول چې دا مملکت په نیمه استعماري حالت د څه مودې لپاره بخپله قبضه کې وساتي او د هغه اقتصادی، سیاسی او کلتوری پرمختګ وځنډوي. ولی د افغانستان اولسونو د شوروي

Ketabton.com

روسیې د زیارایستونکو په انترناسیونالیستي ملاتړ سره په ختیځ کې تر ټولو نه لومړی د پردیو د اسارت جغ ایسته وغورځاوه.

د دې قهرمانانه پاڅون په باره کې زموږ لنډه قصه.

Ketabton.com

د برملا تېرى په لارو

د ۱۹ پېړۍ په شروع کې افغانستان څرنګه يو هېوادو او څه شي بريتانوي براختياغوښتونکي هغه ته علاقه‌مند کړي وو؟ د افغانستان د نفوسو ټول تعداد هغه وخت د ٤–٥ مليونو په حدودو کې و. جنوبي برخه ئې چې د غرونو د ټير په وسيله برې شوې وه عمدتاً د افغاني قومونو او د هغو متعدده قومونو استوګنځاى تشکيلاوه چې په هغو کې لاندې قومي ټولنو لکه دوراني (حاکمي کورنۍ هم په هغه پورې اړه درلوده)، غلجائي او مومند خاص ځاى درلود. دورانيو د کندهار په شاوخوا په پراخه سيمو کې استوګنه درلوده. د هغه شمالي او شمال ختيز لور ته د غلات غلجائي څخه تر کابل او جلال‌آباده پورې شرقي او غربي غلجائي مېشته وو. مومندو د سليمان په غرورغو کې استوګنه درلوده چې دا سيمه د ټولو افغانانو پلارني ټاټوبى ګڼل کېږي. د دې عمده هستې بر شاوخوا کې نور لا کوچنى قومونه

ACKU

Ketabton.com

لکه: شینواري، تره کي، وردک، څاځي، ځدران، منګل، ټاکم او نور اوسېږي. د افغانانو په منځ کې د قوم رهبرانو، خانانو، د قوم بانیانو او مشرانو ډېر زیات رول درلود.

د هېواد په جنوبي پېڅکو کې د بلوڅو قوم اوسېږده (اوس هم هلته اوسېږي)، په مرکزي برخو کې هزاره ګان او د «چار-ایماق» د اولسونو ګروپ او په شمالي برخو کې تاجیکانو، ازبکانو او ترکمنانو استوګنه درلوده. د اوسېدونکو عمده مشغولیت بزګري او د څارویو ساتنه وه. ځینو افغاني قومونو په کارواني ترانزیت تجارت کې تخصص تر لاس کړی و او د تجارتي اموالو سره ئې اوږدې لارې د شمالي هند څخه د منځنۍ آسیا تر سرحدونو پورې طی کولې. بناري کسبګري او داخلي تجارت د پاملرنې وړ پراختیا موندلې وه.

افغانستان په ډېر مهم جغرافیائي موقعیت کې پروت دی. د دې هېواد له قلمرو څخه ډېره لنډه لار له هندوستان نه منځنۍ آسیا، ختیز ایران، سینځیان او لویدیځ چین ته غځېدلې ده. د پېړیو

ACKU

Ketabton.com

د شروع څخه لا پخوا دې وضعیت د بریطانوي استعمارچیانو توجه چې د هند د نیمې وچې بوره برخه ئې نیولې وه ځان ته رااړولې وه. هغوی بې له شکه د دې زیښت ډېر علاقه‌مند وو تر څو چې د خپل پرمختللونکي صنعت لپاره نوي بازارونه پیدا کړي او خپل نظامي - سیاسي تاثیر ته پراختیا ورکړي. پدې ترتیب افغانستان د هغوی د ډېرې موضوع وګرزېد.

*

* *

Ketabton.com

«د ۱۸٤۲ کال د جنورۍ د میاشتې په ۱۳ نېټه د جلال آباد د ښار د دېوالونو څخه ... یو سړی ولید چې ښلېدلي انګرېزي عسکري جامه ئې په ځان کې وه. هغه پر ډنګر آس سپور و ... او دا ډاکټر براېډن و. دی د هغو پنځلسو زرو تنو یوازنی پاته شوني و کوم چې دری اونۍ پخوا له کابل څخه راروان شوي و. دی د لوږې څخه مړ کېده»[1]

د ک. مارکس دغه کلمات د افغان پر ضد د انګلیس د لومړۍ جګړې یوه وروستۍ پېښه څرګندوي. په لومړي سر کې جګړه داسې شروع شوه چې د ختیځ د ډېرو هېوادو انګرېزي استیلاګرانو ته پوره د ډاډ وړ او انګېزمنه ښکارېده؛ ولې دوی هیڅ کله داسې تصور نه کاوه چې دوی ته شرمناکه خاتمه انتظار لري. په فیروزپور کې چې د زوروور ښېښد د معاون سټلیج په کینه غاړه پروت دی د بریطانیې «د اینډ لښکر» چې تعداد ئې ډېر زیات وو څای

---

[1] К. Маркс. Хронологические выпис=ки по истории Индии. (Л.), 1947, с. 141. (روسی چاپ) پخپله ک. مارکس خط کښلی دی.

ACKU
Ketabton.com

په ځای شو، د ۱۸۴۸ام کال په پای کې دا لښکر د کندهار او کابل و خوا ته وخوځېد. د دې لښکر د ملاتړ لپاره د بمبئی څخه د کراچۍ له لارې نور فوځ ورولېږل شو، دا لښکرې په ډېره ښه توګه تجهیز او تربیه شوې وې، هغوی د برې د مارش په شکل روان وو او د "تقریبا" تش لاسو افغانانو له خوا چې ښه تیاری ئې هم نه درلوده د کوم جدي مقاومت سره نه مخامخ کېدل...

له هغې زمانې څخه څه کم یوه نیمه پېړۍ تېره شوه ولې تاریخ پوهان، ژورنالیستان، نظامیان، روحیات پېژندونکي د هغه ناکامۍ او اغېزمن شکست د علتونو او کیفیت سره لا همغسې علاقه مند دي کوم چې د بریطانیې مقتدرې امپراطورۍ د افغانستان د ځمکو په تنګیو کې وخوړ. دا موضوع تل په تاریخي تحقیقاتو کې شامله وي[1]. ج. آ. نارس لږ څه پخوا په خپله جسیمه مونوګرافۍ کې دا موضوع

---

[1] Arthur Swinson. North-West Frontier. L. 1967; Pierce G. Fredericks. The Sepoy and the Cossack. N.Y.=Cleveland, 1971, etc.

Ketabton.com

روښانه کړه او همدارنګه پاتریک ماکروري هغه ته
خپل کتاب وقف کړ چې په لندن او نیویارک کې
په مختلفو خو برابرو مهمو عنوانونو «ښتږیدونه
فاجعه» او «بی رحمه پلی»[1] خپور شوی؛ په دې
موضوع رښا اچولې بالاخره تر ننه پورې د ح. کای
دری ټوکیز اساسي اثر چې لومړی ځل په ۱۸۵۱م
کال کې خپور شو لا همداسې بیا او بیا چاپیږي[2]

...طبیعي ده چې د ۱۸۳۸م کال وقایعو خپله
سابقه درلوده. د انګریزانو ناوړه بې جهته تیری چې
د ډېرې مودې څخه لا د هغه نقشه تیاره شوې وه
عملي شو، افغانستان لا د ټولنيز پیړه د لومړیو
لسیزو څخه د انګلیس د واکمنو ټولنو توجه د
آسیا په زړه کې د لوی پای ګاه په حیث ځان ته

---

1) J. A. Norris. The First Afghan War 1838-1842. Cambridge, 1967; Patrick Macrory. Signal Catastrophe (L. 1966), Te Fierce Pawns (N.Y. 1966).

2) J. W. Kaye. History of the War in Af=ghanistan. Vol. 1-3, L. 1851, 1878, etc.

ACKU
Ketabton.com

را لروړلي وه د کوم ځمه چې کولای شي د ایران، چین او همدارنګه د منځنۍ آسیا لیرې سیمو ته نفوذ وکړي. لا په ۱۸۰۹ م کال کې په پېښور کې د بریطانیې استازي ماونستیوارت الفینسټون د افغاني پادشاه شجاع الملک سره (د درانو د قوم د سدوزي څمه) نیم عادلانه تړون لاسلیک کړي و چې افغانستان ئې په دې پابند ګاوه چې د اوست - هندي کمپنۍ پر مقبوضاتو د ایران او فرانسې د یرغل په صورت کې د انګریزانو سره مرسته وکړي. که څېرې دوه خبرې نه وای نو داسې موګملي شوای چې دا تړون حتی په هغه کاغذ چې پرې ترغم شوی وو هم نه ارزېده ځکه چې نوموړی پادشاه د هغه تړون تر لاسلیک وروسته ډېر ژر له تخت ځمه راوپرزول شو. لومړیه خبره دا چې د الفینسټون سفر انګریزانو ته د دې امکانات برابر کړل څو د افغانستان پاندنیه او دننه لارې، د هېواد د سیاسي او اجتماعي قواو تناسب، د پردیو په مقابل

ACKU
Ketabton.com

کې د هغه د تاب راوړلو امکانات په غور سره وڅیړي[1]. ضمناً د دې امکاناتو درسته ارزیابي هیڅکله د بریطانیې د نظامي او سیاسي ستراتیژیستانو له لاسه پوره نه شوه.

دوهم دا چې (او دا کم اهمیته خبره هم نه وه) بې پرنسیپه او لنډفکره شجاع الملک په بیړه له کابل نه لودیانې ته چې د انګریزانو هندي متصرفه وه وتښتید. ده د ډېرشو کلونو په موده کې د انګریزانو د پرېبازې د رنګ بڼه په هغه «لوبه لوبه» کې درلوده چې د افغانستان په ضد ئې تمثیلوله وه او لاس پښې ئې وهلې څو چې هغه تقاعدي پیسې

---

[1] بشپړه د مونټ ستورټ الفنستن لخوا... د «کابل د پاچاهۍ» توضیحات ورکړي چې تر ننه پورې کلاسیک شمېرل کېږي.
Mounstuart Elphinstone. An Account of the Kingdom of Caubul and its dependencies in Persia, Tartary and India, L., 1815; Karachi – L – N.Y., 1972, vol. 1–2.

Ketabton.com

هم تر لاسه کړي. کومې چې د وطن دښمنانو ورته ګماګلې وې. د مختلفو ډلو د مبارزې په لړ کې د افغاني فیودالي رهبرانو څخه دوست محمد خان چې د وسیع فکر خاوند او بااثرژی حاکم و وټاګل شو. دی د بارکزو له کورنۍ څخه و چې په اصل کې د درانو په قوم ورګډېږي.
په ۱۸۲۶م کال کې ده په کابل کې په ټینګه د چارو واګې په لاس کې واخیستې او د مرکزي موقعیت څخه په استفادې په ورو ورو د ټول ملت د عمومي ګټو ښکارندوی او په خاصه توګه «د افغاني ځمکو غونډوونکی» وګرځېد.
د دوست محمد خان په وړاندې ډېرې مهمې مسئلې موجودې وې. کندهار د ده ناسکه ورونو کندل خان، شیردل خان، رحمدل خان او پردل خان اداره کاوه. د پېښور سیمه چې د خیبر د درې له لارې د کابل سره نښلي د ده د پلار ناسکه ورور سلطان محمد خان په لاس کې وه. د شجاع الملک وراره سدوزی کامران میرزا چې د

ACKU
Ketabton.com

بارکزو نه یخلا کېدونکی دښمنی و د هرات د چارو واګي په لاس کي درلودې. د اوسني افغانستان په مرکزي برخه کي د هزاره ګانو ځمکې پرتې وې چې په حقیقت کي دوی په چا پوري تړلي نه وو. د آمو د سیند کیڼه غاړه د نیمه خپلواکه ازبکي، ترکمني فیودالي واکمنو تر تصرف لاندي وه په کومو چي د بخارا خاني د حاکمیت دعوا کوله.

د پښتنو سیمه چې د موصندو او تښینوارو قومونه یې اوسېدل د دوست محمد خان د خاصي اندیښني سبب وه. د دې سیمي خوا ته د پنجاب سکانو چې په هغه وخت کي د شمالي هند مهم غښتلي دولت و برمخنګ کاوه. د دوی واکمن رنجیت سنګه چې د میړاني او شجاعت په خاطر ئې ورته «د پنجاب زمری» وایه د اوست - هندي کمپنۍ سره په خپلو اړیکو کي د دانائۍ او احتیاط څخه کار واخیست ځکه چې په هغه کي ئې وخیمه او خطرناکه قوه احساسوله. نو ځکه ده غوښتل چې خپل قلمرو د لر څخه

Ketabton.com

کمزوری مخالف یعنی افغانستان په حساب پراخ کړی او کوښښ ئې کاوه چې له هغه ځنې پېښور او کشمیر هم جلا کړی چې بڅوا د افغانستان تر کنټرول لاندې و.

په عین زمان کې دوست محمد خان نه شوای کولای چې د بریطانوی هند د ساحې ځنې د انګریزانو د لاس کوڅې شجاع الملک ضربه نادیده ونیسی. د ده وهم تحقق ومونډ. په ۱۸۳٤ کال کې بڅوانی شاه چې د خپلو بادارانو په وسیله تمویلبده د اجیرانو یو باند راغونډ او مسلح کړ، تر هغه وروسته هغوی کندهار محاصره کړ او داسې ئې پښیلې وه چې د کندهار تر نیولو وروسته د کابل پر لور په مخ ولاړ شي. د کندهار والمنو په دا حمله نه وه تنبولې که چیری دوست محمد خان د دوی کمک ته نه وای رسېدلی. دې تمکې د مبارزې مسیر تغیر کړ. د شجاع الملک اجیر جنګیالان وتکول شول او ده بیا په لودیانی کې خپلو بادارانو ته پناه یووړه.

له یوه پلوه وضعیت کړکیچن شو ځکه

Ketabton.com

چې افغانانو خپله توجه کندهار ته اړولې وه او په عین وخت کې رنجیت سنګه پېښور ونیو. د دوست محمد خان لښکرې چې "محمد تا" قومي فوځ او ښار ته نژدې د دښمن د منظم فوځ سره مخامخ شوې، ولې د دوی تر منځ جګړه ونه نښته. مکار مهاراجا د خپرو اترو په پمله خپل یو آمر د امریکائي ماجراچې جوزي هارلان سره یو ځای چې د پنجاب په قطعاتو کې ئې کار کاوه، د دوست محمد خان دربار ته واستاوه. د ج. هارلان د یو لړ دسیسو او تطمیع ګولو په نتیجه کې په افغاني لښکر کې لکه چې ک. مارکس لیکلي و «نارضایتې شروع شوه، نیمائې لښکر وتښتېد او نور په مختلفو لارو خپلو ځایونو ته بېرته ستانه شول. دوست محمد خان کابل ته راستون شو».[1]

د دې ناکامۍ سره سره چې په پېښور کې د سکانو د تمینګښت سبب شوه، د

---

[1] К. Маркс. Хронологические выписки по истории Индии, с. 134 (روسي چاپ)

ACKU
Ketabton.com

کندهار او پېښور د پېښو په ارتباط د دوست محمد خان د جدي عملیاتو له برکته دی د افغانستان عمومي سیاسي صحنې ته داخل شو او په ۱۸۳۶م کال کې ده د افغانستان د امیر لقب ومانه. دا په هېواد کې د ده رهبری د رول په رسمیت پېژندنه وه. دوست محمد خان د لاسه وتلو سیمو د تر لاسه کولو لپاره خپل کوښښ ته دوام ورکړ او د بین المللی ملاتړ په غرض ئې په هندوستان کې د بریطانیې حکومت ته او همدارنګه روسیې او ایران ته ممتاز استازي واستول. د ایران واکمنی تولنی چې په خپلو داخلی مشکلاتو اخته وې د پېښور لانجې ته ئې کمه توجه درلوده؟ ولی نورو هېوادو ته مراجعې نتیجې ورکړې. د افغانستان پایتخت کابل ته دېر دلچسپ خلک له دیپلوماتیکی وظیفو سره لاړل. د هغوی د دلی تخه یوه انګریز ا. برنس ته د کابل لار نوې نه وه.

...لا په ۱۸۳۰م کال کې په لاهور کې د رنجیت سنګه دربار ته په کاچه کې بریطانوی سیاسی نماینده پنځه‌ویښت کلنی مرستیال

1/2 15

Ketabton.com

بریدمن الکساندر برنس د دیپلوماتیکي وظیفي سره استول شوی وه. د ده هدف دا و چې د اباسیند لښتنی جریان وڅیړي کوم چې په شمالي هند کې د انګلستان سیاسي او اقتصادي نفوذ آسانا وه. د دې سفر د بریالیتوب هغه پلان راضح ته کړ چې د سند او پنجاب له لارې د مسلمانو سوداګرو په څېره د آسیا په دننه کې نفوذ وکړ. په ۱۸۳۱ - ۱۸۳۳م کال کې ا. برنس افغانستان، د بخارا خانۍ او ترکمنستان چې په هغه وخت کې اروپا ته ښه نه وو معلوم ولیدل، وروسته د ایران د لارې هند ته راستون شو او وروسته انګلستان ته واستول شو. په انګلستان کې ده د سفر دې توکیزه شرح خپره کړه چې ډېر ژر ئې د ده نوم مشهور کړ. «بخارائي برنس» د شاه ، جغرافیائي ټولنې له خوا په طلائي مدال مفتخر کړ شو، د ټولو اعیانو کورونو ته به بلل کېده او پخپله پاچا څلورم ویلیام ده ته د یو نیم ساعت مجلس افتخار ورو بابښه.

د ا. برنس نوی وظیفې ته ئې د سوداګرۍ رنګ ورکړه شو د دوست محمد خان سره به

Ketabton.com

افغانستان کې د انګلیسی مالونو د خرڅلاو د اجازې
په هکله خبرې وکړې. ولې وضع داسې وه چې دوه
نشوای کولای څو سیاسی مسئلې چې امیر ئې
انديښمن کړی و د هغه سره ونه څېړی. ممکنه
ده چې په ۱۸۳۶م کال کې په کابل کې د ا. برنس
وظیفه صرف «د تجارتی - سیاسی» وظیفه و بولو؟
البته نه، د هغه دپاره به ډېر مناسب نوم (چې
ګران لوستونکی هم په هغه باور کولای شی)
د سیسه کاله او لمسوونکې وظیفه وی.

په هغه زمانه کې د ۱۸۳۶م کال د می په
میاشت کې د بخارا له لاری اورینبورګ ته افغانی
استازی حسین علی رسیدلی و. دی د پیان
ویکتورویچ ویتکیویچ په همراهی اورنبورګ ته
لاړ. سره له دې چې د لومړی برید من ویتکیویچ
عمر نژدې ۲۷ کاله و بیا هم ډېرې سړې تودې ئې
ولیدلې. په څوارلس کلنۍ کې ویتکیویچ د ویلنو
د ښار د لیسې له نورو پنځو تنو شاګردانو سره
د تزاری استبداد په ضد د شبنامو د لیکلو په
جرم عسکرۍ ته استول شوی و. تقریباً ۹ کاله
ئې د اورینبورګ په ښار کې تېر کړل. د عسکرۍ

1/2 15 - 921

Ketabton.com

ژوند د مشکلاتو سره سره ئې یو څو شرقي ژبې زده کړې. د اورینبورگ اعلی حاکم و. ا. پیروفسکي وکړای شوای ده ته د صاحبمنصبۍ درجه واخلي او خپل باور ئې مقرر کړ.

د روسیې دیپلوماتیکي اداري ویتکیویچ ته وظیفه ورکړه چې د حسین علی سره افغانستان ته لاړ شي او د لومړي نیکلای پیغام د کابل واکدار ته ورسوي. د ۱۸۳۷ کال د مې د ٤ امې نېټې د هدایت نامې سره سم ده ته داسې هدایت ورکړ شو و چې «افغاني واکمن (په کابل کې دوست محمد خان او د کندهار کندل خان) سره پخلا کړي او ورته څرګنده کړي چې څومره به پخپله د دوی او د هغوی د ملک د امنیت په ګټه وی که چیرې دوی روغه او ټینګګي اړیکې پخپلو کې سره وساتي څو چې خپل ځان د خارجي دښمنانو او د داخلي شورش څخه وساتی»، تر دې وروسته د پیتر بورګ استاځی باید «دوی ته د فارسیانو د خیرغوښتنې او حمایې څخه د ګټې اخیستلو ضرورت تشریح کړي وای څکه چې په یوازیتوب دوی د دې توان

Ketabton.com

نه لري چې د خپلو ټولو عمومي دښمنانو په مخ کې ودرېږي». همدارنګه ویتکیوېچ باید افغاني واکمنو ته دا خبره توضیح کړي وای چې «روسیه د فاصلې د زیاتوالي له کبله نه شي کولای چې د دوی سره واقعي کومک وکړي. لیکن د دې سره سره د زړه له کومې د دوی سره خواخوږي لري او تل به د فارس په واسطه د دوی څخه دوستانه دفاع وکړي». سربېره پر دې به دستورالعمل کې د روسي - افغاني سوداګرۍ له پراختیا سره مرسته هم په نظر کې نیول شوې وه.

هغه وخت چې لومړی بریدمن ویتکیوېچ په ډېره سختۍ اوږده لاره د تفلیس - تهران - هرات - سیستان او کندهار له لارې تنها ووهله (څکه چې حسین علي ناروغه او په روسیه کې وځنډېد) او آخر کابل ته ورسېد ا. برنس د امیر دوست محمد خان سره په آسانۍ موافقه وکړه.

د هغې وعدې په بدل کې چې انګرېزان به د پېښور په نسبت د ده د ادعا طرفداري وکړي امیر دې نه چمتو و چې دانګلیس سره د یو اتحادیې تړون لاسلیک کړي او

Ketabton.com

افغانستان ته د انگریزی مالونو د واردلو لپاره د دوی سره مرسته وکړی. برنس خوشحالیږ کولې. ده خیلی رهبرکه ته خوشبینانه راپوروونه استول او د مربوطی موافقی د لانسلیک کولو اجازې ته ئې انتظار درلود.

لکه چې معلومه شوه باتجربه او خوش چانسه اجنټ تر وخت دمخه خوشحالی کوله. دی په خپله وظیفه بر ځه تکی په تکی پوهیدلی و، په داسی حال کې چې د هند انگریزی کم صلاحیته او بې ارادې گورنرجنرال لارد اوکلانډ چې د مشاورانو خاصتاً د ځمځی او سیاسی ځانگی د آمر ویلیام های مکناټن تر تاثیر لاندی و هغې وظیفې ته چې برنس ته ئې سپارلی وه بل مفهوم ورکړی و. عزت پسنده ویلیام مکناټن چې گې شمیر ماجراغوښتونکی نقشې ئې په نظر کې درلودلې د گورنر جنرال د ماموریتو په مرسته له امیر سره د کومې موافقې آرزو نه درلوده او د افغانستان پر ضد ئې د جگړې دپاره زمینه برابروله. او دې خبری د لندن د و. میلبورن د حکومت د پلانونو سره پوره مطابقت درلود او

Ketabton.com

تر هغه زیات د انګلیس د خارجه چارو د وزیر ګ. د. ت. پال‌مېرستون د خلاف ول وچې د هغو تې ګلک ملاتړ کاوه.

د ا. برنس ټول دا ادونه چې دوست محمد خان به هغه وخت چې د ده د برې لري ځوښتنې به نظر کې وبیول شي د انګرېزانو وفادار متحد شي بدون لدې چې توجه ورته وشي عبث لاړل. د ۱۸۳۸ کال د جنورۍ د میاشتې په شلمه نېټه ده ته د مکناټن لیک ورسېد چې هغه د ده د خبرو اترو د نه بریالیتوب موجب وګرځېد. هغه لیکلي وو چې لارد اوکلانډ د ا. برنس هغه وعدې چې «د افغاني واکمنو» ته ئې ورکړې وې ردوي، ځکه چې د هغه دستورالعمل سره چې ده ته لاسه کړی و او همدا رنګه د اوست - هندي کمپنۍ د عمومي سیاست سره مطابقت نه لري[1].

هغه ښکاره درواغ وو. د بریطانیې استاځي زیاتره د تر لاسه شوو لارښودنو په اساس فعالیت

---

1) Papers. East India (Kabul and Af-ghanistan) L., 1859, p. 111-115.

ACKU

Ketabton.com

کاوه. سره لوی ټی اعلان وکړ چې ا. برنس له خپلو اختیاراتو څخه تجاوز وکړ او راتې ونو ښت.
مګر دوست محمد خان تر آخري لحظې ده ته وفادار و. د خدای په امانی په لیک کی امیر ده ته داسی لیکلی وو: «زه متاسف یم چې تاسی د اوږدې لارې تکلیفونه زغملی دی. ما ستاسی د حکومت څخه د بر څه هیله درلوده. د افغانستان د ټینګښت لپاره ستاسی مرستې او دفاع ته امیدوار وم. بدمرغه سرنوشت زه نهیلی کړلم».
بیائی څرګنده کړه چې دوست محمد خان بیا له جنوبی ګاونډی سره موافقې ته د رسیدلو د کوښښونو په پوره ناکامی باندی تر متیقن کیدلو وروسته له یا. و. ویتکیویچ سره خبری اتری شروع کړی چې پخوا د ده پایتخت ته رسیدلی و. ده د ګوروداني په ویلو سره د لومړی بریدمن پیشنهاد د روسیې د مرستې په هکله ومانه او د ده سره ئې خپل روی محمد عظیم خان کندهار ته واستاوه څو چې د مملی واکمن سره خپلی اړیکی ټینګی کړی. په راتلونکی کی د تهران د همکاری د جلبولو طرح هم موجوده وه او دا روسی دیپلوماتانو ته

Ketabton.com

د پیټربورګ څخه د وېنګلبوېچ د تګ په وخت کې همداسې ښکاربده.

نو ولې د برېطانيې حکومت دې ته د امير پوره تیاری رد کړ چې له پنجاب سره په لانجه کې د ده په موفق باندی د عادی پوهېدلو او طرفداری په صورت کې به د انګلستان هر ډول پېشنهاد ومني؟ خبره هو دا ده چې هغوی خپل ځان په هند کې ډېر ټينګ احساساوه. د اوست -هندی کمپنۍ په واسطه ئې د هند منابع په غارتګرانه توګه استثمارولې او پدې توګه کال په کال په هغه کې د ټولی انګرېزی بورژوازۍ ګټه ون زياتېده. دې خبری د نويو او نويو سيمو د لاندی کولو او همدارنګه ئې د استثمار او د مالونو د خرڅلاو بازار ته د اضافی بشری پرګنو د جلبولو غوښتنه کوله. هغه هم پداسې حال کې چې د ۱۸۲۵م کال څخه د انګلستان اقتصاد په منظمه توګه اضافی توليد لړزاوه د کوم چې شدت، دوام او اندازه زياتېده. د همغه پېړۍ د ۳۰ مو کلونو نيمائی (۱۸۳۶م کال) د ډېر لوی بحران له کبله شهرت لری، پدې شرایطو کې د انګرېزی واکمنو

Ketabton.com

ټولنو د پراختیا غوښتنې تنده نه ماتېده. د سیاست له نظره لیری هدف نه تنها د هند بلکه د هغه نشاوخوا ملکونو، له هغې جملې څخه د افغانستان لاندې کول و څو چې په هغه یا دغه شکل بڼې تر مطلق تاثیر لاندې وي یا په بل عبارت د انګلیس د حکومت مستعمرې به وي. لوی کبله لازمه وه چې د اختلافاتو د حل په ځای چې د آسیایي حکومتو ترمنځ (د افغان - پنجاب اختلاف د پېښور په مسئله) موجود وو باید برعکس هغه په هره ممکنه وسیله لا پسې نور پراخ کړي.

پدې صورت کې د برېطانیې حکمرانانو پتیلي وه چې په ورو ورو خپله ځان په پنجاب کې مضبوط کړي، نو پدې سبب مایل نه وو چې پېښور افغانستان ته ورکړل شي. سربېره پر دې د دوی د دوست محمد خان هغه فعالیت چې د افغانستان د متمرکز کولو لپاره ئې کاوه نه خوښېده؛ ځکه چې افغانستان د اقتصادي او نظامي-سیاسي نظره پیاوړی کاوه ځکه چې هغوی افغانستان د خپلو مقبوضاتو په جمله کې تصور کاوه. هغوی ډېره بېچلې نقشه سنجولې وه. یو ځل بیا ئې سیاسي

Ketabton.com

«کړی» شجاع الملک صحنې ته راوست. او د ۱۸۳۸ م
کال په اوړي کې «د مهاراجا رنجیت سنګه او
شاه شجاع الملک تر منځ د اتحاد او دوستۍ تړون چې
د بریطانیې د حکومت په خوښه او موافقه لاسلیک
شوی و،» رامنځ ته شو. د دې سند په اساس چې
د «درې اړخیز تړون» په نامه مشهور دی (لکه
چې انګلیس ډېر ژر په پوره توګه پکې ورشامل
شو) پخوانی شاه چې هیڅوک او هیڅ شی نه و،
تعهد کړی و چې د بریطانیې له اجازې پرته به د
کوم بل دولت سره اړیکې نه برقراروي او سکانو
ته د یو لړ افغاني ځمکو څخه تېر شو. د دې په
بدل کې انګلستان او پنجاب وعده ورکړه چې
شجاع الملک به د «نیکونو په تخت» کښېنوي.

خبره پدې کې وه چې په حیاتګه ناپیلی مستقل
واکمن طرد کړي او د هغه په ځای ګوډاګی «شاه»
چې د بریطانیې په امپراطورۍ پوره تړلی و قدرت
ته ورسوي. د رټ استعماري غارت په هغه
زمانه کې کاپیټالیستي دایره دارانو د خپلو تېري
کوونکو عملیاتو په نسبت د اجتماعي نوټونو
د عکس العمل هیڅ پروا نه کوله. په هغه وخت

ACKU
Ketabton.com

کی یواځې ځینو ځانګړو مترقي اخبارلیکوالو د دوی ځنډنه کوله. فرانسوی سوسیالیست لوئي بلان د لندن د پلاټونو په هکله په ملنډو سره لیکلي و: «د که چیرې واقعاً» دوست محمد خان د روسیې تنبیه ته څوړ ونیسي نو لازمه ده چې حتی یوه دقیقه د لاسه ورنکړې شي، باید ډیر ژر د ده ملګونه ونیول شي، دی د تخت څخه راوپرزی، اسیر شي او د ده پر ځای شاه شجاع الملک په تخت کېښېنول شي، کوم چې البته د خپل رعیت له خوا د تخته وغورځول شو څو د ده بیا وړی مزیت پیدا کې وچې په لودیانی کې ئې د هغه مستمری معاش له برکته ژوند تیراوه چې د بریطانوی هند د حکومت څخه ئې تر لاسه کاوه، هغه داسې شخصیت و چې د هغه د اطاعت حیله کېدای شوای».

د بریطانیې والمنو چې روحي عوامل ئې لږ څه هم په نظر کې نه نیول پیا ئې هم نه شوای کولای چې سیاسي عوامل له نظره وغورځوي. مخ کې لدې چې په افغانستان تیری وکړي دوی کوښښ وکړ چې روسیه څنثی او بې طرفه کړي. د دې هدف

Ketabton.com

لپاره د ویتکیویچ د سفر او هغه اوضاع څخه چې د تزار نظامي او دیپلوماتیکو ټولنو د هرات د حکمران کامران میرزا په ضد د ایران د شاه د لښکرکشي طرفداري وکړه ګمنه واخیستل شوه.

د انګلستان په مطبوعاتو او پارلمان کې شور ماشور جوړ شوی و چې ګواکې په تهران کې د روسي سفیر ای. و. سیمونیچ ایران د هرات نیولو ته لمسوي؛ لکه چې څنګه سیمونیچ لیکلي دي «د زما هیواد له انګلستان سره جګړې ته جلب کړي» او د ویتکیویچ فعالیت په نتیجه کې د بریتانیې ګټو ته ضرر رسوي. د هغه سیمونیچ په خبرو سره «د لارد پلان ریکارد د ۱۸۳۸ کال د مې د ٤ مې نیټې غضبناک یادداشت» د خارجي چارو وزیر و. ک. نیسلرودې ته تقدیم شو.

د تزار لومړی نیکلای حکومت و نه غوښتل چې د قوي رقیب سره مناسبات چې پخوا هم دومره دوستانه نه وو خراب کړي او ګذشت ئې وکړ ځکه چې د نژدې نتیجې په مسئله دېرې بیچلې خبرې اترې په وړاندې وې. د سیمونیچ په ځای په تهران کې ډېر معتدل سړی آ. او.

Ketabton.com

دیوگاصیل مقرر شو، ویتکیوپچ ئې هم پیټربورګ ته راوغوښت، د ده د وظیفې د نتائیجو څخه ئې په دومره خونسردۍ انکار وکړ لکه چې اوکلاند او د ده همکارو مامورینو د ا. برنس په واسطه د حاصلو شوو موافقو څخه انکار وکړ. بالاخره د خارګ په جزیره کې د بریطانیې د پلوه د لښکرو کښته کیدو د ایران شاه مجبور کړ چې د هرات له محاصرې څخه لاس واخلي.

PROPERTY OF ACKU
32336

Ketabton.com

د افغانستان پر ضد لومړی جګړه

لندن چې په قاطع ډول روسیه د افغانستان په چارو کې له برخې اخیستنې څخه ګوښه کړې وه د «اوست - هندي» کمپنۍ له آمرانو څخه ئې د کابل خوا ته لښکرکشي غوښتني وه. د ۱۸۳۸م کال د سپتمبر په ۱۳ نیټه په هند کې د بریطانیې د لښکرو اعلی قوماندان دستور صادر کړ څو په شمالي سیمو کې په پوره اندازه قوځ راغونډ کړي چې د لرې سفر لپاره تیار وي. د ۱۸۳۸م کال د اکتوبر په لومړۍ نیټه په سمله کې «د محترم نائب له خوا اعلامیه» نشر شوه چې په هغې کې د افغان او انګلیس د مناسباتو تقریباً ټول تاریخ تحریف شوی و: په کابل کې د ا. برنس خبرې اترې «بې ثمره» بلل شوي وې او د دوست محمد خان پلانونه د حرمت څونیونی په نامه کوم چې د انګلستان د متصرفاتو امنیت تهدیدوي یکې ذکر شوي وو. امیر پدې بانوی

Ketabton.com

متهم و چې گواکې په «د داګه» ئې ګواښ کړی و چې د خپلو اهدافو د تر سره کولو لپاره به د هر ډول مرسته ومنې او د انګریزی حکومت د پیشنهادونو څخه ئې په تحقیرآمیزه توګه صرف نظر کړی و.

لارد اوکلاند په رياکارۍ سره وويل چې ترڅو وخته پورې چې کابل د دوست محمد خان تر تسلط لاندې وی په ګاونډیو څمکو کې د آرامۍ او په هند کې د انګریزانو د مقبوضاتو د امنیت هیڅ امید نشته. ده اعلان وکړ چې پدې شرایطو کې انګریزی حکومت پتیلی ده څو شجاع الملک په سرنوشت کې ګوتې ووهی، کوم چې همیشه د دوی ریښتنی متحد و. تر دې خنده آور اعلان وروسته چې ګواکې تر ټولو ښه مشاوران شاهدی ورکوی چې شجاع الملک د افغانستان په ټولو خلکو کې محبوبیت لری ګورنر جنرال خبر ورکړ چې «اعلیحضرت شجاع الملک» به افغانستان ته له خپلو فوځونو سره داخل شی او د خارجی مداخلې او شورش په مقابل کې به د ده څخه د بریطانیې د امپراطورۍ

Ketabton.com

لښکري دفاع وکړي. لارډ اوکلاند اطمینان څرګند کړ چې رعیت او ملګري به ډېر ژر شجاع الملک پر تخت کښېنوي.

د «د سمالي اعلامیه» د حقایقو د غلط تعبیر او په ډېره سپینې سترګې د بې اساسه نتیجه‌ګیرۍ له کبله یوه ګمیابه پدیده وه چې تاریخ پوهانو هم د هغې داسې ارزیابي کړې ده. «دا چې څه د جعلي سندونو مجموعه نه وای بلل شوای نو د حقایقو د ډېر لوړه انحراف به شکل مشخص شوای وای». دا منصفانه نظریه د انګریزي مورخ ج. کای نظریه ده چا چې د ۱۸۳۸ – ۱۸۴۲ کلونو جګړه په تر ټولو زوړ او مفصل ډول څېړلې ده. ختیځ پېژندونکي و. و. ګریګوریېف د ده سره کاملاً همنوا شوی او داسې خپل نظر څرګندوي چې «د اوکلاند اعلامیه افغانستان ته د لښکرکښۍ د علل په هکله یو داسې سند دی کوم چې د ډیپلوماسۍ په تاریخ کې له دې امله شهرت پیدا کړ چې د سرو تر پایه د دروغو او چغلیو څخه ډک دی...». نن ورځ هم د هغې په هکله همداسې ارزیابي کېږي. پاکستاني مؤلف

Ketabton.com

منور خان تائیدوی چې «په حیل وخت کې دا سند د سفسطه بازۍ او جعل حد ګمل کېدای شي. د سند لومړۍ جمله حتی د شروع وړ د رواج دی ځکه چې په هغې کې ویل کېږي چې ګورنر جنرال «د عالي شورا په موافقه د بریطانیې د فوځ د رالمولولو حکم ورکړ څو د ابا سیند څخه دباندې فعالیت کې برخه واخلي» په حقیقت کې عالي شورا د شوو اقداماتو په خلاف د کومو په باره کې چې ئې حتی د ده نظر هم نه وغوښتی انګلستان ته په احترام سره اعتراض لیږلی و».[1]

«د ریاړخیز تړون» د انګریز په متحد یعنی شجاع الملک باندې د پنجاب د مهاراجا باور ټینګ نه شوای کړای. د ژوندانه او سیاست ډېرو تجاربو رنجیت سنګهه دې ته مجبوراوه چې د اوست - هندي کمپنۍ د لښکرو لپاره د پنجاب سیمه په واک کې ورنه کړي. ده په کلکه اعلان وکړ چې

---

[1] Munawwar Khan. Anglo-Afghan relations 1798-1878. Peshawar, 1964, p. 46.

Ketabton.com

په ځانګړي توګه به د خیبر د درې او جلال آباد له لارې د افغانستان په ضد تهاجمي عملیات سر ته ورسوي. له دې موقف څخه «د پنجاب د زمري» د راګرزولو ټول کوښښونه بې نتیجې شول. د بریطانیې نظامي مشران مجبور وو چې تېرې په نورو لارو طرح او نقشه کاندي. د سټلیج د سیند تر غاړې له فیروزپور څخه چیرې چې فوځونه راغونډ شوي وو، مسیر د بهاولپور، شکارپور، د بولان له غاښې او کوېټې له لارې کندهار ته تمائل شوی و.

د شجاع الملک حامیانو دې یعنې د «اتحاد د ټړون» درېیم ګډونکی ته و هیر کړي. ده ته ئې څلور کنډکه پیاده او دوه کنډکه سواره ورکړل چې د ځفوی سره ئې د توپخانې یو بلوک هم ملګری کړ. بوه انګریز د فورهسټ د دې عسکرو ماهیت چې عمدتاً د پله ګرو او داړه مارانو (په ضمني توګه لکه د انګلستان د ټولو اجیرو فوځونو څخه برخه!) څخه عبارت وو داسې ښه څرګند کړی دی. ده لیکلي چې د شاه قطعات

Ketabton.com

لکه چې د بریطانیې حکومت پدې مناسبه لهجه د هغه ځنه نوم اخیستی و، د انګریزی افسرانو تر قوماندانۍ لاندې او عسکری تجهیزات ټې د بریطانوی ټولګانو ځنه او پیسې ټې د هنو له مستوفیت ځنه اخیستې.[1]

د ۱۸۳۸ کال د نومبر په ۱۵مه نیټه د «شاه لښکر» د لودیانې ځنه ووتېد او د دسمبر په ۲ وهمه نیټه په هند کې د انګلستان د متصرفاتو له سرحد ځنه تېر شو. د ۱۸۳۸ کال د دسمبر په ۱۰مه په هغه پسې عمده ضربتي قوا یعنې د بریطانوی لښکرو د برید جنرال ویلوبی کاټون په قوماندانۍ د بنګال فرقې حرکت وکړ. د دې فرقې سره یو ځای د افغانستان راتلونکی «د ټولواک» شجاع الملک او د ټولو عملیاتو رهبری کوونکی ویلیام های مکناټن ملګری و چې د کابل په دربارکې د سفیر او مختار وزیر په توګه مقرر شوی و. د سند

---

1) G. W. Forrest. Life of Field-Marshall Sir Neville Chamberlain. Edinburgh-L. 1909, p. 20, 21.

ACKU
Ketabton.com

په خپلواکه خانیه کې له بحر څخه د کراچۍ پر بندر باندې تر بمبارۍ وروسته له انګریزي بېړیو څخه په هغه ځای کې د بمبئي فرقه راکوزه شوه. دا فرقه بېرته ژر د «هند د لښکر» د اساسي برخې سره یو ځای شوه. د سند او د کلات د خانیو د قلمرو د تمامیت تر ګښتاخانه ړنګولو وروسته پیاده او سواره قطعات د افغانستان په لور وخوځېدل...

داسې ښکاریده چې د دې داړه ماره تیری انګریزي براېرونکو په ټولو امکاناتو سره هڅه کوله چې ځانونه په بوه بمه څرګند کړي. ولې دا واضحه شوه چې په دې برخه کې دوی لا کافي وسایل لري. په ۱۸۳۹ کال کې د بریطانیې حکومت د دې په غرض چې په افغانستان کې مداخله ګوندې «سپېڅلې» څرګنده کړي او اضافي «حقوقي اساس» هم ورکړي د «شنه کتاب» په نامه اثر چاپ کړ او پارلمان ته ئې هغه وړاندې کړ. په دې کتاب کې تر دې مداخلې ټولې مخکینۍ پېښې تحریف شوې وې. یا په بل عبارت د لندن حکومت لا په لوړه سویه همغه شرموونکی عمل تکرار کړ، د کوم په وسیله چې د هند ګورنر جنرال ځان ته «دښمن نوم وموند». کارل

Ketabton.com

مارکس لیکلي وو چې «د په افغانستان تیری د پال میرستون له خوا یدې ډول تیرته شوی و چې ګویا سر ا. برنس مشوره ورکړې وه چې د هغه څخه په منځنۍ آسیا کې د روسیې د دسیسو په ضد د یوې وسیلې په توګه کار اخیستل شي. لیکن لکه څرنګه چې معلومیږي ا. برنس برعکس فعالیت کړی و او په همدې سبب د دوست محمد خان سره مرستي کولو ته د ده ټولې بلنې د پال میرستون په «دښتنه کتاب» کې بیخي نه دي یادې شوې. بر سیره پر دې مکاتبې ته د تحریف او جعل کارۍ په وسیله داسې مفهوم ورکړ شوی و چې د لومړي مفهوم سره ئې پوره ضدیت درلود»[1]. په بل ځای کې ک. مارکس ثابتوي چې: «د پال میرستون لومړۍ جګړه د افغانستان سره جګړه وه چې د پارلمان د تصمیم نه پرته شروع شوې وه او د هغې د تیرته کولو لپاره د جعلي اسنادو څخه کار اخیستل

---

[1] К. Маркс. Новая китайская война. К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч. т. 13, с. 539. (روسي چاپ)

Ketabton.com

نشوی وو.»[1]

د هغه په هکله لوټی بلان شاهدی ورکوی چی «... لارډ اوکلاند پټیلی وه چی افغانانو ته د اسی حکمروا ورکړی چی انګریزانو ته پوره مسئولیت ولری او د دوی غلام حلقه په ګوش وی... او د دې لپاره د بریطانیې حکومت د کامې په تحت‌اللفظی مفهوم په تقلب او جعل‌کاریح لاس پوری کړ. په ۱۸۳۹م کال کی «د افغانستان په باره مکاتبه» له داسی انحرافاتو سره د دولت له خوا د پارلمان دپاره چاپ شوه هغه مستقیماً داسی مشغول شوی وو چی پارلمان په هغه باور وکړی: لومړی دا چی ګوندی دوست محمد خان د انګریزانو په ضد د روسیې په ګټه دسیسه‌کاری کوی او دوهم دا چی دا خبره د الکساندر برنس د فوری لیکونو

---

[1] К. Маркс. Лондонская газета «Times» и лорд Пальмерстон. (روسی چاپ) К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч., т. 15, с. 382 (روسی چاپ) ک. مارکس پخپله خط کښلی دی.

Ketabton.com

په اساس تائید بري»[۱].

هغه ناوړه مضحک او مسخره نمایش چې په لندن کې ئې تمثیل کړ له هغې ترازیدې سره متصادف شو چې د منځني ختیځ د ډرامې له فعالو څېرو څخه یو تن په پیټربورګ کې په هغې کې په بلا اخته شو. د ۱۸۳۹م د مې د میاشتې په نهمه نېټه د «پاریس» په نامه په محلي هوټل کې د یاد و. ویتکیوویچ مړی پیدا شو، او هغه مواد چې د دوامدار مسافرت څخه ئې له ځانه سره راوړي وو له منځه وړل شوي وو. او یا غلا شوي وو؟ د روښانه تصور لپاره باوري اطمینان چې د «پاریس» د هوټل د کړلي اطاق دننه څه پېښې شول، زموږ سره نشته. آیا نوموړي

---

[۱] لوئي بلان. «د انګلستان په هکله لیکونه». ۵۲-۵۳ مخونه. د دې لیکونو د تحریفولو او جعلي کولو په شاوخوا کې جنجال او د ا. برنس د خپلوانو اعتراضونو د بریطانیې حکومت په ۱۸۵۹ کال کې مجبور کړ چې «دشنین کتاب» د سره نشر کړي او اساساً د څېرو شوو سندونو اصلي متن تجدید کړي.

Ketabton.com

مایوسه نشوی وی چې حکومت ونه توانېدل چې د
ده د دومره مشکلې خو کامیابانه وظیفې له تمرو
څخه استفاده وکړی او د دې مایوسۍ له لاسه
ئې ځان وژلی وی؟ دا ممکنه ده. د ځان وژنې
د تعبیر په څخه د لومړی بریدمن لیک چې تر
مرګ دمخه ئې لیکلی یادولی شو.

لیکن د بله پلوه دا لیک تر موږ پورې د
کاپۍ په شکل رارسېدلی چې د اعتبار وړ سند
نه شی ګڼل کېدای. برسېره پر دې مشهور
حقیق پېژندونکی ن. و. خانیکوف چې یا و. ویتکویچ
ئې له نږدې پېژانده او «حقیقی و چې بخپله د
ده په مرګ کې د ده د پلان نه بریالیتوب چې
مستقیما» د دې څخه سرچینه اخلی چې د
خارجی چارو وزارت د ده څخه بېزاره شو سنړ
رول لوباوه»، سمدستی ئې بیمې مخالف د
توجه وړ حقیقت راوړی و. دا د توجه وړ ده
چې د ځان وژلی شخص د شیانو په لیست
کې چې د محلی کوتوال له خوا ترتیب شوی وو
او په آسیائی دیپارتمنت (دفتر) کې ساتل شوی
دی تفنګچې معلوم نه شوی!!» د لومړی بریدمن

Ketabton.com

د اجباري مرگ احتمال له امکان څخه لري ندي ځکه
چې د ده دیپلوماتیکي باروبونه خورا ډېره مهمه وه...
د آسیاپائي ځانګې آمر ل. ګ. سیینیاوین د دراوړل
شوو سندونو د منځه تلو په خاصه توګه ناآرامه
ګړي وو. «د دوهره لایق منصبدار د لاسه ورکول
تر هر څه زیات لویه ضایعه چې ده خپل هغه
یادداشتونه او سندونه چې د ده سره وو له
منځه یوړل. کوم چې کابل او کندهار ته د ده
په سفر پوري اړه درلوده». دا د سیینیاوین
دیوګاصپل ته لیکلي وي.

... په هغه زمانه کې په کابل او کندهار
کې د بریطانیې تعرض خپلې پراختیا ته ادامه ورکوله
تورن جنرال جان کین چې د بمبئي له فرقې سره
د کراچۍ څخه راغلی و او د بمبئي د فرقې قوماندانی
ئي په غاړه درلوده د بریدجنرال ویلوبي کاتون څخه
عمومي قوماندانی پر خپله غاړه واخیستله. هغه
لښکر چې د افغانستان په لار روان وو د سند
او کلات ځمکې ئي بربادي او ویجاړې کړلې. هغه
منصبداران او حتی افراد (خاصتاً انګریز) چې د
اوست - هندي کمپنۍ په اردو کې ئي خدمت کاوه

Ketabton.com

د نوکرو بوې لوئی سوراګه بدرګه ګول چې د نوکرو تعداد د بادار په رتبه پورې مربوط و، او که څېرې د هغه لښکر د چنګیزیانو لوالګی چې د دوست محمد خان د څخه ایستلو لپاره لېږل شوی وو د لسو څخه تر پنځلسو زرو تنو په شا و خوا کې و تو په هغه صورت کې ئې عمومي تعداد د لوی څخه تر سلو زرو تنو پورې رسېده. سربېره پر دې د دوی تر شا ګڼ شمېر کوچنی تجاران، محتکرین، سودخواره، لوټ ماران، جلابان او داسې نور روان وو. دا ټوله ګډه ګوڼه چې په حرکت کې وه، ځوک پلی، څوک په اسونو، اوښانو، خرو، قاطرو او حتی په فیلانو سپاره وو. دوی ته لازمه وه چې څه خو وخوری، څېری خو یې بدې شي، او د حیواناتو لپاره شومه پیدا کړي. ځکه دې پلی لګه د بې شماره ملخو د سیلۍ په شان سیمه تالا کړه.

امیر به د اوسنۍ - هندی کمپنۍ د مسلکی فوځ په مقابل کې د کومو قواوو څخه کار اخستلای شوای؟

ا برنس او د ده سره ملګرو بریدمنانو لیچ او وډ، دوکتور لارډ، د «تجارتی هیئت» سرکرځ موهن لال په افغانی ځمکو کې یوازې په دیپلوماتیکو خبرو اترو بوخت نه و. دوی په هیواد کې ډېر وګرزېدل. خبرو اترو د معلوماتو د

Ketabton.com

راغونډولو په نسبت ډېر لږ وخت نبوه. په هر حال حتی د هغوی له هغو راپورو څخه چې د بریطانیې دولت ورکړای شوای هغه نشر کړی، لوی جلد جوړ شوا[1]. هغه د افغانستان اقتصادی او سیاسی کمزوری ډېره ښه سنجولی وه. سربېره پر هغه انګریزانو د امیر دوست محمد خان د قوځ په هکله دقیق معلومات درلودل. ا. برنس لا پخوا د ۱۸۳۷م کال د دسمبر په دریمه نېټه له کابل څخه تحریری راپور مکناټن ته لیکلی وو چې د همدغه کال د نومبر په ۲۶ نېټه پورې ئې اړه درلوده، د کوم څخه چې ښکاره وه چې امیر ...۲۵ تنه پلی عسکر، ۱۲ - ۱۳ زره سپاره او

---

[1] Reports and Papers, political, geographical and commercial submitted by sir A. Burnes, B. N. J., Lieutenant Leech, Bo. E; doctor Lord, Bo. M. S.; and Lieutenant Wood, J. N.; employed on Missions in the years 1835-1837 in Scinde, Afghanistan, and adjacent countries. Calcutta, 1839.

Ketabton.com

۴۵ توپونه لري[1]. او تر یو نیم کال وروسته ا. برنس د ۱۸۳۸م کال د جون په ۱۹ یا ۲۰مه نېټه خپل آمر ته معلومات ورکړل چې دا فوځ به لکه ټول افغان اولس د شجاع الملک پرخوا راواوړي. سره له دې چې انګریزي سیاسي او نظامي رهبرانو د افغانستان له خوا د کوم جدي مقاومت هیله نه درلوده بیا ئې هم افغانستان ته خپل پټ اجنټان واستول ترڅو چې معتبر او متردد رهبران تطمیع کړي او دوست محمد خان د دوی د ملاتړ څخه محروم ګاندي.

ویلای شو چې د زړ او آسانه بری د تر لاسه کولو لپاره د هیڅ شي څخه هم نه ووېرول شوي او کېدای شوای چې ځوانې ملکې ویکتوریا چې څه موده مخوا ملکه شوې وه زر د نوي تابع شوي دولت په مناسبت مبارکي ورکړې شي. کارونه ټول په ښه توګه پرمخ تلل، د فرصت څخه په استفادې سره د بریطانیې حکومت په

---

[1] Papers, East India (Cabul and Afgha-nistan) L., 1859, p. 66-72.

Ketabton.com

«ضمنی» توګه د نسند اسیران مجبور کړل چې هغه اسارت امیزه تړون قبول کړی کوم چې دوی په انګلستان پوری تړل، په عملی توګه ئې د کلات خانی تسخیر کړه او د هغې واکمن محراب خان ته ئې وظیفه ورکړه چې مداخله‌کوونکو لښکرو ته خوراکی مواد او د حمل و نقل وسایل برابر، او ارتباطات ئې تأمین کړی. کله چې ا. برنس چې د هر لوښی مچ و، د دې کاروانو د خبرو اترو په ترڅ کې د کلات د خان سره ده ته خبر ورکړ چې انګریزی ـ هندی قوځ لا دمخه په افغانستان تیری کړی، محراب خان چې بخپل عمر کی ئې ډېر څه لیدلی و، په حیرانتیا سره وریځی پورته وغوروځولې.
ده ناری کړی «تاسی دې هیواد ته داخل شوی؟
ـ دا ډېر ښه ده. مګر تاسی به د هغه ځخه څنګه بېرته راووځئ؟!»
پرغلګرو د ۱۸۳۹ م کال د اپریل په پنځه ویشتمه بی لدې چې د کوم مقاومت سره مخامخ شی د افغانستان پخوانی پایتخت کندهار ونیو د کوم ځخه چې د هغه واکمن تښتیدلی وو. د اشغالګرو فعالیت همغسی د دروانځو سره

ACKU
Ketabton.com

ملګري وو. مکناټن اوکلاند ته او هغه په خپل وار لندن ته د افغانانو له خوا د شجاع الملک د تاوده هرکلي خبر ورکړ، که څه هم د یوې تطمیع شوې ډلې میوه‌الانو څخه پرته، هیڅ یا د وطن فروش سره سروکار نه درلود. انګریزي منصبداران به سرو درېشو کې چې په طلا سره ښکلې شوې وې د ده کیڼې خوا او ښۍ خوا ته ئې څو تنه د ده افغاني پیروان چې شیرې چتلې او خرابې جامې ئې اغوستې وې ولاړ وو. د کندهار څخه څو افغانان چې تعداد ئې تر سلو تنو زیات نه وو راغلي وو تر څو چې د دې نمایش ننداره وکړي. ولې د دوی په مخ د بې‌دسته مداخله‌ګرو په ضد چې د دوی وطن ئې نیولی وو یو خبر اوریدل شوی وو. په دې ډول د فوربست ښار ته د شجاع الملک ننګ تمثیل کړی دی. دلته د بریطانیې د لاس کټوی د تاج ایښودنې مراسم تر سره شول او تر هغه وروسته ئې د مکناټن سره هغه موافقه لاسلیک کړه چې په هغې کې په افغانستان کې د ده د بادارانو د فوځ دائمي پاته کېدل او د دې دولت په خارجي روابطو د انګریزانو کنترول شامل

Ketabton.com

وو. د ۱۸۳۹ کال د جون په میاشت کې تجاوزګران د کابل په لور ومخوځېدل، غلزائي کلات ئې ونیو او د جولای په میاشت کې د غزني د ټینګې کلا دېوالونو ته ورورسېدل. د یوه شاهد د شاهدۍ سره سم تر دې مخکې دوی په آرامۍ سره مخ په وړاندې خیل مارش ته دوام ورکاوه او غزني ته ئې د طلا د زړه وړونکې دلربائۍ په واسطه لاره خلاصوله.

ولې امیر دوست محمد خان څه شو؟ د تګمارو سیاسي چالاکو غرېچیتو څخه تښتېدلی صادق سړی دوست محمد خان تر اخري لحظې پورې په افغانستان د بې موجبه تېرې خیال نه شو ای کولای. ده هیڅکله چګړه نه غوښته او هغې ته تیار هم نه وو. او ده ونه شو ای کولای چې یو ښتسلی منظم لښکر جوړ کړي. امیر هغه وخت په خپله خطا وپوهېده چې ډېره ناوخته وه. ضمناً که ده دمخه هم د تهدید جدیت څېړلی وای نو وضع به ډېره آسانه نه وی نه وای.

د کندهار او غلزائي کلات تر سقوط وروسته دوست محمد خان تصمیم ونیو خو خپل لښکر چې

Ketabton.com

تعداد ئې دومره ډېر نه وو، په ګلورو برخو وویشل.
د یوې برخې سره ئې خپل مشر زوی اکبر خان غتیږو
غزنیو درو ته واستاوه تر څو د پیښنور له خوا
دښمن ته بندیزونه پیدا کړي. د بلې ډلې سره
دی په پایتخت کې پاتې شو. دوه نور ټولګي د ده
د زامنو حیدر خان او افضل خان په مشرۍ د
غزنۍ خوا ته واستول شول. د حیدر خان وظیفه
دا وه چې دا له تسخیر کېدونکې کلا وساتي. که
چېرې انګریزان هغه وکړي چې هغه احاطه کړي نو
حیدر خان باید دوی ته د ښا د لورې ګذار وکړي
او هغه وخت افضل خان وظیفه درلوده چې دوی
ته حتمي ګذار ورکړي.

د دوست محمد خان پلان د ستراتیژیکي
زورتیا څخه لیرې و مګر هغه پدې سبب نه بلکه
یوازې د وطن پلورنې له کبله شنډ شو. د ده وراره
عبدالرشید د شجاع الملک پر خوا شو او انګریزانو ته
ئې د غزنۍ د مدافعې سیستم افشاء کړ. بر سېره
پر دې حیدر خان او افضل خان په خپلو کې سره
شخړه وکړه او و ئې نه شوای کړای چې متفقانه
مقاومت تنظیم کړي. کله چې انګریزانو د مقابل

ACKU
Ketabton.com

لوري د استحکاماتو نامحفوظ ځایونه وچول نو ښار ته ئې مخه کړه او د توپونو د اور په وسیله ئې د هغه د مدافعینو حملې وتکولې. د غزني سقوط د دوست محمد خان روحیه ښځې ضعیفه کړه. ده د ښار د دفاع د برابرولو لپاره هیڅ هڅه ونه کړه او تېرې ګوونګو ته ئې خبر ورکړ چې دی ته چمتو دی چې حکومت شجاع الملک ته خوشې کړي او بخپله د هغه د وزیر په توګه ورسره کار وکړي. په ځواب کې ورته وویل شول چې دی باید د بندي په توګه تسلیم او وروسته هند ته واستول شي. هغه وخت امیر د خپلې کورنۍ او یوه ډله اطرافیانو سره کابل ترک کړ او د شمال خوا ته وخوځېد. د ۱۸۳۹ کال د اګست په میاشت کې اشغالګرو د خپل لاس ګتوي سره یو ځای ښار ونیو. د انګریزانو د ځځو سره سره چې کوښښ ئې دي ښېښې ته د خوشحالۍ، شان او شوکت رنګ ورکړي، هغه ډېره د جنازې د ښنولو مراسمو ته ورته وه، ته هغه ښېښې ته لګه چې یو پادشاه د خپلو ښرته تر لاسه شوو ځمکو پایتخت ته ستنېږي. د پنجاب نظامي ټولګي د خیبر او جلال آباد له لارې کابل ته راورسېد.

Ketabton.com

اوس نو «د خاص استازي او مختار وزیر» و. هـ. مکناټن شجاع الملک مجبور کړ څو هغه نوي موافقه لاسلیک کړي چې د هغې په اساس د شاه تر څنګه باید د دولتي کارونو په هکله یو انګریزي دائمي مشاور موجود وای. په دې ډول اشغالګرو حتی د افغانستان په داخلي ژوند خپل کنټرول قایم کړی و. ا. برنس د کابل والي مقرر شو او د بریطانیې قوځ د کابل په ګارنیزون کې ځای په ځای شو. لیکن د امیرانه په دربار کې د شجاع الملک بې رنګه او بې پرنسیپه شخصیت له دې ټولو پېښو سره لږه علاقه درلوده. د ده حامیان امیدواره وو چې د «بین المللي ټولنو د په رسمیت پېژندولو» په وسیله خپل تېري کوونکې عمل تبرئه کړي او د کابل پر تخت د خپل لاس ګوڅي حیثیت اوچت کړي. لارډ اوکلانډ لندن ته ډاډ ورکاوه چې د روس له لاس ګټوي سره به د بخارا امیر او د کندوز خان دوستانه اړیکي قايمې کړي.

بریطانوي حکمروایانو هڅه کوله چې د برچې او طلا په زور د خپل نفوذ لاره د افغانستان

ACKU

Ketabton.com

نورو برخو او همدارنګه د آمو د سیند غاړو او د منځنۍ آسیا لیرې برخو ته وغځوي. د ۱۸۳۹ م کال د جولای د میاشتې څخه رایدې خوا په هرات کې کپتان الیوت د ارسي نود ځای په ځای شو. نوموړی په ګاوندیو ملکونو کې د تخریبي فعالیتو په تنظیمولو مشغول وو، ده د کامران میرزا سره داسې تړون لاسلیک کړ چې کامران میرزا د پنځه ویشتو زرو روپو په بدل کې د هرات خارجي سیاست د انګریزانو په واک کې ورکړ. په بخارا، خیوا او کوکند د افغانستان د تسلط د پراختیا لپاره افسران د. آبوټ، ر. شکسپیر، ج. ستودارت او آ. کونولي دغو ځایونو ته استول شوي وو.

اشغالګرو وکولای شوای چې د پوره بری جشن ونیسي. دوی د افغانستان د قانوني امیر په ځای چې د دوی خوښې نه و خپل لاس کتوی رامنځ ته کړ او د هیواد عمده ښاروته، کلي او لارې ئې ساتلې او د راتلونکې پراختیا لپاره ئې جدي مقدمات برابر کړل. لیکن ډیر زر څرګنده شوه چې ټول حالات څو څو ځله پیچلي دي او

Ketabton.com

دومره خوشحالونکی نه ښکاری لکه چې د بریطانیې نظامی ـ سیاسی ستراتیژیستانو تصور کاوه. افغانی تاریخ پوه احمد علی کهزاد په پوره اساس ثابتوی چې د شجاع الملک حکومت په حقیقت کې باید د انګریزانو له خوا د افغانی ځمکو نیول ویولو او دا تولو ته څرګنده وه چې منفور پاچا هیواد د پردی فوځ په کومک اداره کوی، پداسی حال کې چې خلک د زړه له کومې غواړی چې د خپل تحریک لاری چاری پیدا کړی[1].

حقیقتاً په ټولو ځایو کې د نیول شوو ښارونو او کلیو اوسیدونکو په هغه وارخطائی باندی غلبه کوله چې د ناڅاپی حملې په اثر ورته پیدا شوې وه. بشپله تیری کوونکو هم د دې سره مرسته کوله « د جګړې خواب جګړه وه ». د تیری کوونکو فوځونو قوماندانو خوراکی مواد، د حمل و نقل وسایل، استوګنځی ضبطول، او همیشه ئې د ضبط شوو

---

[1] Ahmad Ali Kohzad. In the High Light of Modern Afghanistan. «Afghanistan», 1957, №4, p. 46.

Ketabton.com

ښځينو پيسې هم نه ورکولې، هو کې هلته به پيسې چاڅه کړي وای چې د هغو په وسيله هيڅ شی هم تر لاسه نه شي کړی؟! هغو خپلـسرو عسکرو چې دسپلين ئې ډېر سست و به «رسمي» غارت قناعت نه کاوه او بې حده داړه ماري او لوټمارې ته ئې لاس اچاوه. په نيول شوو سيمو کې لوږه او ناروغيد خپرې شولي.

آزادی غوښتونکو افغانانو او د هېواد نورو اولسونو وسلې ته لاس واچاوه. او په افغانستان کې چيرې چې هر سړی د کوچنيوالی څخه د اَس د سورلی او د ټوپک استعمال زده کوی، دې وضع اشغالگر له جدی خطر سره مخامخ کړي وو کوم چې دوی تر پايه لا نه و درک کړی. پدې ترڅ کې حقيقي جگړه فقط شروع شوې وه.... د اشغالگرو له سپين سترگو او بې حيائۍ څخه ضعيفه کرکه ورو په ورو زياتېده چې نتيجه ئې په دوی باندی منکاره شبخونونه وو. په لومړي سر کې د دې شبخونو هدف

انگريزی د ارابو قافلې وې. همدارنگه په ځانگړې توگه په منصبدارانو او انگريزی عسکرو چې يا وروسته پاته شوی وو او يا د خپلو قطعاتو څخه جلا شوی

Ketabton.com

وو داسې بریدونه کېدل. وروسته ځانګړې ټله یا ټله خوډېره وخت ګوند بریدونه چې د مختلفو تصادفي او اتفاقي عواملو په اساس په تېرې کوونکو کېدل په پراخو ډول آماده شوو او منظمو بریدونو بدل شول. لا د ۱۸۳۹ م کال په اوړي کې د غلزائي کلات په شاوخوا کې د پراخ قیام اوربل شوی و. دا قیام په دغه ځای کې د انګرېزي کوټ د جوړولو په ضد شوی وو. ت. جمبرلین چې د اشغالګرو له ډلې څخه و په بې حیائۍ سره د سیمه ایزو خلکو د کړکې علت تشریح کړې، دا چې دوی د دې څخه ډارېدل او چې د برېطانوي استحکاماتو د جوړېدو په صورت کې به دوی خپله آزادي له لاسه ورکړي.

سره له دې چې دا برید ونکول شو، بیا هم غلزائي کلات د افغاني وطن پالونکو د آزادۍ د ستونګې مبارزې ډېره مهمه منبع وګرځېده. د ۱۸۳۹ م کال د سپتمبر په میاشت کې د کلات د شمال خوا ته، د کابل او غزنۍ په منځ کې وطن پالونکو د انګرېزانو د بدرګې لوی ټولګي ته ماتې ورکړه او د هغوی قوماندان ډګروال هیرینګ ئې ووازه. د خلکو د شورش شدت ورځ په ورځ خپل اوج ته

Ketabton.com

رسېدو، په هېواد کې پارتیزانې جنبش پراختیا موندله. د تېري کوونکو مواصلاتي لارې تر دائمي تهدید لاندې وې. د ۱۸۴۰ م کال په پسرلي کې یله‌جاریانو د کابل-کندهار ډېره مهمه شاهراه نوښه کړه د کومې د لارې چې د پایتخت د ګارنیزون ضروریات تأمینېدل. د لارې په اوږدو کې ډېرې سختې نښتې ونښتې. انګریزان مجبور وو د نښتو ځای ته نوې او نوې کومکي قواوې واستوي، مګر دوی وکړای شوای پر اوضاع حاکمیت ومومي او هغه هم د ډېر لنډ وخت لپاره چې د نوبونو ځمځه ئې کار واخیست. مکناټن هڅه وکړه څو د غلجیو میوډالي مشران د پیسو په وسیله تطمیع کاندي، ولې بداسې وضع کې چې اولس تحریک شوی و د ده دا کوښښ ناکام شو. د پیسو بوربو باید هغه څه سر ته رسولي وای چې برچو نشوې کړی وو. دا د یادو شوو وقایعو په باره کې تبصره د د. کې وه. څو نه برچو او نه د پیسو بوربو وکولای شوای چې دا توریالي قوم آرام کړي.

د بریطانیې پر ضد د جنبش لمبه په ډېرو مختلفو سیمو کې پراخه شوه. د کلات په خانیه کې د بلوڅو پارتیزانانو د دوهم بربوص کبلي ټولګي له

ACKU

Ketabton.com

صنځه یووړ، په خصوص توګه دکلات ښار ونیو او هغه اشغالګر ئي چې هلته پراته وو پوپناه کړل. ګاګړو کوښښ ته چې د لارو ډېر مهم مرکز و خطر متوجه کړ. د هغې محاصره فقط هغه وخت خلاصه شوه چې هلته ئي اضافي قواوې ورواستولې.

ولې عمده تهدید شجاع الملک او د ده بادارانو ته د هېواد د شمال له لورې متوجه و. هلته امیر دوست محمد خان قواوې راغونډې کړې وې. د ۱۸۴۰م کال د سپټمبر په میاشت کې ده د پښتنو، تاجکو، ازبکو، هزاره وو درلود او تر هغه وروسته بامیان ته وخوځېد، هلته ئي د تېرې کوونکو څخګیني ډلې مجبورې کړې چې د سیغان خوا ته مخه کړي. د امیر د جنګیالو راتلو کابل د «شاه په قطعاتو کې» د پښتنو عسکرو د قیام امکانات برابر کړل چې د خیل قوماندان صالح محمد خان سره یو ځای د ده لورته ورغلل. او بیا په ډېره چټکۍ سره د جنګ میدان ته د توپونو سره یوه لوا واستوله شوه چې انګرېزانو ته ئې د دې امکان ورکړ چې د خو مودې لپاره وضعیت ټینګ کړي. لیکن امیر د دې ماتورې تر اجرا کولو وروسته

Ketabton.com

د خپل تولګي سره چې ورځ په ورځ زیاتېده کوهستان ته راغی چې مستقیماً د پایتخت سره نښتي دی او دې سیمو ته د ده راتګ د لندن د هغې فیصلې سره متصادف وه چې په افغانستان کې ئې د اشغالګرو د تقاضاوو د لګښتونو د کمښت تصویب کړی و. دې فیصلې په «دمالي مرستو» تاثیر واچوه د کومو په وسیله چې مکناټن، برنس او نورو «سیاسي اجنټانو» هڅه کوله چې د غاصبانو خوا ته خانان او د قومونو مشران جلب کړي. د شجاع الملک د طرفدارو فیودالانو او یا هغو کسانو چې بې طرفه پاته وو شمېر بې حده لږ شو.

د ۱۸٤۰م کال د نومبر په دوهمه نېټه د پروان په ناوه کې، چاریکارو ته نژدې چې د کابل څخه د ۲۵ کیلومترو په شاوخوا کې لیرې پروت دی، د دوست محمد خان قومي قوځونو په یوه سخته جګړه کې د جنرال سېل لوا ته ماتې ورکړه. د لوا سیاسي افسر پېرسیوال لارډ د نښتې څخه اعلان وکړ چې هر څوک چې امیر مړ او یا ژوندی ونیسي، هغه ته به سل زره روپۍ انعام ورکړي. ب. لارډ په جګړه کې ووژل شو. د لوا پاته کسان چاریکار

Ketabton.com

ته په شا راغلل او وروسته ... وروسته داسې څه واقع شول چې هیڅ څوک پرې نه پوهېږي. کله چې مکناټن پر آس سپور د خپلو ساتونکو سره د پایتخت په شاوخوا کې هواخورې ته راوتی وو، ناببره چیغې وشوې: «امیرا امیرا» انگریزان وارخطا شول او د سوارو د برید انتظار ئې درلود. واقعاً ډېر ژر امیر یوازې د څو تنو بدرگه کوونکو ملګرو سره راښکاره شو او اعلان ئې وکړ چې ځان په اسارت تسلیموي. دې عمل د څه شي څخه سرچینه واخیسته؟ ممکنه ده امیر فکر کاوه چې ژر ځلانده بری وروسته به دښمن د ده قدرت او په هیواد کې حیثیت په بل ډول ارزیابي کړي او بیې ترتیب به د چارو واګې په لاس ورکړي. دا هم له امکان نه بهر نده چې ده خپل بریالیتوبونه تصادفي د لږ مودې لپاره وګڼل او نامردي ئې وکړه. د دې څخه فقط ګومان شو مدس وکړو ... په هر حال د بریطانیې حکومت دا قصد نه درلود چې خپل پلانونه تغیر کړي. اسیر شوی امیر د خپلې کورنۍ سره لودهیانې ته تبعید شو چیرې چې پخوا شجاع الملک اوسېده.

Ketabton.com

اما څنګه ختمه شوه؟ ایا دا کېدای شي چې هغه توره ختمه شوې وګڼو؟! لکه چې معلومه شوه په ډېره لږه اندازه هم نه شوی کړای داسې فکر وکړو. د پروان د ښښتي خبر د ټېرې کوونکو په ضد د نوې مبارزې د راپورته کېدو سبب شو. دا مبارزه د امیر د مشر زوی سردار محمد اکبر خان په مشرتوب جاری وه. د ۱۸٤۱م کال ژمي او پسرلي د افغاني وطن پرستانو او انګریزي - هندي لښکرو تر منځ په سختو ښښتو کې تېر شول. دا جګړې په ټولو هغو سیمو کې چې اشغالګرو نیولې وې پېښې شولې لکه د کابل ښاو خوا، کندهار ته نژدې، غلزائي کلات، جلال آباد، غزني او داسې نور. د جنرال سیل لوا تر ماتې وروسته تکمیل او د پېښور - کابل د لارې د امنیت د ساتلو لپاره واستول شوه، ولې د یله‌جاریانو تر ضربو لاندې ئې په زحمت ځان د نوې ماتې څخه وژغوره او د جلال آباد په کلا کې ئې ځان پټ کړ. په چاریکار او شیخ آباد کې د انګریزانو ګارنیزونونه په بوره توګه نابود شول.

دې سوال چې څرنګه د افغانستان څخه

Ketabton.com

«وزی»، د تیری کوونکو لپاره ئې ډېر اهمیت درلود. «تزدې دریې کاله کېږی چې د هند لښکر د فیروزپور څخه د دې بدبخته هېواد د فتح کولو لپاره واستول شو- د ١٨٤١ کال د اګسټ په شلمه نېټه د کندهار څخه بوه انګرېزی منصبدار خپل کور ته لیکلی وو. – شجاع الملک باید د خپلو پلرونو پر تخت کېښېنول شوای وای او فوځ باید تر هغه وروسته هند ته ستون شوای وای. دوه کاله وښول چې دا کار سر ته رسېدلی، ولی موږ تول لا تر اوسه دلته یو. حکومت نه شی کولای دومره لوی لښکرونه وګمارى چې د افغانستان اشغال ایجابوی. لیکن آیا موږ بېرته راستنېدلی شو؟ ګرد چاپېره په ټول هېواد کی ورځ په ورځ ناآرامی زیاتېږی. د خیبر خلکو، غلجیو او دورانو وسلې ته لاس اچولی، زموږ په تالو ښجونونه کوی، زموږ عسکر زموږ د سترګو په وړاندی وژنی. آیا موږ کولی شو افغانستان پداسی حال کی پرېږدو؟ او له بله پلوه، آیا دا حالات بدلېدای شی او دا هېواد آرمېدای شی؟ هیڅکله نه. په هر حال، موږ تر هغه ژوندی نه شو پاته کېدای. نه شم کولای

Ketabton.com

ناسي ته وواېم چې څرنګه خلک زموږ څخه کرکه کوي. په هر صورت هغه څوک چې فرنګي ووژني، نمازي شمېرل کېږي. لږ وخت پخوا څو دا رنګه وژنې وشولې او موږ نه شو کړای او باید دلته پاته نه شو، موږ باید خامخا راستانه شو که چېرې زموږ د افتخاراتو او حیثیت په تاوان هم تمام شي»[1].

مګر د امپراطورۍ د لویو رتبو څښتنانو نه غوښتل چې هیڅ یو خطر هم ووېني. هغوی د ۱۸۴۱م کال د اپریل په میاشت کې، ګوندې د ملنډې په څېر، کابل ته نوی قوماندان شپېته کلن ویلیام جارج کیت الفینستون ورولېږه. یوه لاس معیوب او ډېر زبات ئې نګونښل (دی به ئې په جوپان کې وړه). د نوموړي جنرال د جګړې تجربه د پېړۍ په شروع پورې اړه درلوده. د ۱۸۱۵م کال د واټرلو تر جګړې وروسته ده په

[1] К. Ф. Нейманн. Афганистан и англичане в 1841 и 1842 годах, с. 136-138.

ACKU

Ketabton.com

جنګي عملياتو کې برخه وانه خيستنه. و. ج. ک. الفينستون د دې مقررې څخه انکار کاوه، مګر څرنګه چې حربي جنرالانو د څرخښتنه او سماج فوق العاده سفير او مختار وزير مکناټن سره «د کار ونه شواى کړى» لارډ اوکلانډ د ده پر ټنګ ټينګار وکړ زيانزه پخپله و. هـ. مکناټن چې د «د شاه د استرداد» د پاره ئې ډېر ترتيبات نيولي و، له دې کارونو څخه ئې د ډېرو ګولو د پاره تياری نيوه. د خدمت په پاس ئې د ښمبئي د ولايت چوکۍ تر لاسه کړه او غوښتل ئې چې ډېر ژر د افغانستان د ناآرامه صبر څخه خپل پښې وباسي.

د ۱۸٤۱ م کال په منځ کې په افغاني ځمکو کې د اشغالګرو وضعيت بحراني خصوصيت درلود. د تېرې کوونکو سره بريالي کشمکشونو او پښتنو وطن پرستو قواؤ ته د دې امکان ورکړ چې د وسلو خپلې ذخيرې تکميل، د جګړې تکتيک طرح کړي، په منظمه توګه سره يو ځای شي او په خپلو قواوو باور ټينګ کړي. د آزادۍ د پاره د جدي او فعالو مبارزينو په کتارونو کې د سردار

Ketabton.com

محمد اکبر خان سره خنګ په څنګ د قومونو مشران لکه عبدالله خان اڅکزی، امین الله خان لوګری او نور شامل شول چې په خلکو کې ئې ډېر نفوذ او عتبار درلود. د پایتخت د اوسېدونکو عملیاتو پرګتیز غرنګوالی پیدا کاوه. د دوی ضربه د والی ا. برنس هستوګنځی ته متوجه وه.

الکساندر برنس له خپل شهرت څخه سوءاستفاده کوله. هغه له خپل وجدان څخه تېر شو او په اصل کې ئې له دوست محمد خان سره خیانت وکړ. د دې په بدل کې ده موقتاً د ګرمې رتبې ته ترفیع وکړه او د ملګانو د ټګ هیلې ئې و څو د هغه مقام تر لاسه کړي، ولی فعلاً ئې عیاشۍ ته مخه کړې وه او په عیش و نوش ئې خپل ژوند تېراوه. د خپل آمر څخه ئې فقط دومره فرق درلود چې هغه د انګرېزی ګاریزون په ډېر مضبوط کوټ شېرپور کې اوسېده خو ا. برنس د چارسو او ګمرک بازار تر څنګ د ښار په مرکز کې اوسېده.

د ۱۸٤۱م کال د نومبر په میاشتې په دوهمه نیمه په پایتخت کې د باغیانو لمبې راپورته شولې.

Ketabton.com

د ښار غریبان، کسب گران، د ښاوخوا کلیو بزگران، تجاران چې د نرخونو څوالی او د تبری کوونکو سپین سترګو او د دوی لوټ او ظلم راپارولی وو د والي په استوګنځي باندی برید ورو، مکناټن چې الکساندر برنس ئې نه خوښیده او د ده د شهرت څخه ئې حسد وړ، د قوم په لیږ لوګی ئې کومه پاملرنه او جدیت د ده په گټه ونه ښود، د الفینسټون په باره کې څو باید هیڅ څه ویل نشوی هم نه وای. د استوګنځي ساتونکی ووژل شول، څیله الکساندر برنس، د ده کشر ورور او همکار ئې دوهم برید من برودفوټ هم ووژل شول.

کابل د افغاني وطن پالونکو په لاس کښیبوت.

د پردو د لاس آله شاه شجاع الملک او د ده «ټولګي» چې په ورځو نه بلکه په ساعتونو ئې خپل عمر تاګه، د بالاحصار په زړه کلا کې چې د پایتخت په جنوب غربي برخه کې پرته ده کلابند شوی و. د بریطانیې لښکری عملاً د پایتخت په شمال اوبدیزه برخه کې د شیرپور په استحکاماتو کې محاصره وې. د بی بی مهرو د غونډیو دپاره

12

Ketabton.com

چې د شیرپور بر سر جګړه کې په سخته جګړه
کې افغانان بریالي شول، دوی د تخلیم د شرایطو
پر ځږو باندې غلبه وموندله او هغه ئې له
حاکمیت لرونکو غونډیو ځخه وشاړه او څو توپونه
ئې څبېلي ونیول. د جنرال سیل ماندینې چې پخپله
د جګړې کتونکې وه داسې لیکلي دي چې «د دښمن
په ګړندي توب سره وخوځېد. زموږ لښکر د دوی
په مخ کې داسې منډې وهلې لکه د پسونو رمه
په کومه پسې چې لیوه مخه کړې وي»[1]. بري
لدې کبله د یادونې وړ دي چې د کابل د ښار معمولي
اوسېدونکو لکه کسب ګرو او سوداګرو پر انګریزي
منظمو قوتونو باندې بری وموند. لکه چې دا خبره د پېښبو
برخه وال کپتان د. لورنس هم په ګوته کړې وه[2].
اکبر خان پایتخت ته د کومکي ټولګیو سره
راورسېده او د افغاني وطن پالونکو صفونه ئې لا

---

1) Lady Sale. The First Afghan War. L., 1969, p. 54.

2) G. Lawrence. Reminiscences of 43 years in India, L. 1874, p. 95–96.

Ketabton.com

پیاوړی کړل. ژمی راغی. څرنګه لاری او کوتلونه واوری پټ کړل. له هند سره د انګریزی هندی لښکرو ارتباط ونښلېده. سخت یخ پېښ شو چی اشغالګر د هغه په مقابل کی بی چاره وو. د دوی جنګیالیو روحیه (که چېری هغه وای هم) په ډېر شدت سره لوېدله او معنویات ئی بړله‌یسی خرابېدل.

د ۱۸۴۱م کال په دسمبر کی د «دشاه»، د ټولګیو څخه د سوارو دوو ټنډونو پاڅون وکړ او د اکبر خان او د ده د پلویانو پر خوا ورغلل. الفینسټون هم له مکناټن سره سازش نښوای کولی. دوی یو له بل سره د پرزو په لیکلو او تبادله تماس درلود. په یوه پرزه کی جنرال څرګنده کړې ده چی د هند څخه د مرستی هیله نشته، پداسی حال کی چی د انګلیس پر ضد ټول افغانستان وسله په لاس پورته شوی دی. ده د «مختار وزیر» څخه غوښتنه کړې وه څو بی له ځنډه د افغانستان د تخلیې په هکله موافقې ته ورسېږي.

مکناټن څېله ټوله چالاکی پکار واچوله څو وکولای شی اوضاع سمه کړی. سره له دې چی د قوماندانو د هغو رهبرانو چی د بریطانیې په ضد په‌خنبش

Ketabton.com

کی لاس درلود د تطمیع کولو دپاره د بری زیاتی پیسې پیشنهاد شوی وې چې دا مبلغ د یو ملیون روپو شلورمه برخه وه بیا هم دا کوښښ پوره شننه شو. هله انګریزی بنیاغلی تصمیم ونیو چې د سیاسی وژنو له متود نخه کار واخلی. لیکن که څه هم ده وکولای شوای چې د ده اجیر وطن پلوونکی او خائن خپله ګولۍ د عبدالله خان اڅکزی په شنا وچلوی او یل خائن د وطن پالوونکو مشهور رهبر میر مسجدی خان ته زهر ورکړی، ولی دی ونه شوای کړای د اشغالګرو د فاجعه آمیزی وضعی څخه مخنیوی وکړی. د ۱۸۴۱ م کال د دسمبر په پولسمه نیټه مکناټن مجبور شو څو د افغانستان څخه د انګریزی فوځونو د وتلو او د امیر دوست محمد خان او نورو بندیانو د بیرته راستنیدو موافقه لاسلیک کړی. اکبر خان او نورو مشرانو دا وعده وکړه چې دوی ته به پیسو باندی خوراکی مواد او د حمل ونقل وسیلې برابری کړی.

لدې سره سره بخوانی «فوق العاده سفیر» هغه کوله چې هغه قیدونه ونساتی چې په افغانستان باندی په زور تحمیل شوی و. د ده د ټینګار په اساس به

Ketabton.com

تړون کې دا ټکي درج شو چې افغانان د دې حق
نه لري چې د انګلیس د اجازې او منظورۍ پرته د کوم
بل دولت سره په خبرو اترو کې شامل شي. سربېره
پر دې حتی تر دې وروسته چې د افغانستان د
خوشې کولو تړون ئې لاسلیک کړی و، مکناټن داسې
سنجولې ده چې مختلف قومي مشران په خپلو کې
سره واچوي او د موافقه نامې د عملي کولو مخه
ونیسي. ده خپل اجنټ موهن لال ته چې د
استخباراتو مسئول وو په دې ډول لیکلي وو:
که چېرې دوی په خپلو منځو کې سره اخته شي څو چې
انګریزانو ته د دې امکان پیدا شي، چې په کابل کې
پاته شي دا به څو څو ځله تر هغه ښه وي چې د
ژمي په واورو کې کابل خوشې کړو. مکناټن د خپل
مقصد د تر لاسه کولو لپاره د هر مبلغ پیسو
خرڅولو ته تیار و او موهن لال ته ئې وظیفه ورکړه
چې د دې هدف د لاس ته راوړلو په لاره کې حتی
د ډېرو کمو امکاناتو څخه هم ګټه واخلي[1].

---

[1] Mohan Lal. Life of the Amir Dost Mohammed Khan of Kabul. L., 1846, vol. II, p. 428.

Ketabton.com

دا پلا په دې مسئول دولتي مقام کې ماجرا
غوښتونکی مامور نه تنها خپلو مادونانو ته خطرناکې
وظیفې ورسپارلې بلکه پخپله هم هر کار ته تیار و.
مکناټن پدې امید چې د تیري کوونکو پر ضد د مبارز
افغان اولس رهبر اکبر خان ونیسي، د ده سره
ئې د شیرپور کلا ته نژدې د لیدنې وعده ورکړه.
د ۱۸۴۱ م کال د دسمبر په دروېشتمه نیټه دی
د اکبر خان سره د خبرو اترو په تکل وخوځېد او
الفینسټون ته ئې پیشنهاد وکړ چې دوه کنډکه
پیاده او دوه توپونه د تیارسۍ په حال کې د
«د بقې ارتیا دپاره» تیار ولري [1]. خو د دوست
محمد خان زوی پدې ډېر ښه پوهېدلی و چې د ده
سروکار له چا سره دی. سردار چې د حیل تعلیم د
مکارۍ او حیله بازۍ پوره ښوونه په لاس کې لرل
پدې هڅه کې و چې پخپله مکناټن د یرغمل په
توګه ونیسي. په کوچنۍ غونډۍ کې چېرته چې
خبرې اترې روانې وې، د انګرېزي اردوګاه دمخه د

---

[1] J. H. Stocqueler. Memorials of Afghanistan. Calcutta, 1843, p. CXLVIII.

ACKU
Ketabton.com

آخر وخت برغ پورته شو لدې پېرې چې د هغه ځایه په سواري ټولګي راورسېږي «د اکبر خان په خپلې تفنګچې سره مکناټن د زړه په سر وویشت»[1]

مداخله کوونکو د دوی د عمده الهام بښونکي په وژنې سره په قطعي توګه خپله روحیه وبایلله.

د ۱۸۴۲م کال د نومبر په لومړۍ نیمه جنرال الفینسټون د کابل په سیمه کې د انګریزي قوتونو د پوره تسلیمېدو، د وسلې ورکولو او د پېښور له لارې بېرته هند ته د ستنېدو موافقه لاسلیک کړه. افغاني مشرانو دا وعده تائید کړه چې پر شاتلونکو انګریزانو ته د حمل و نقل وسایل او خوراکي مواد برابر کړي او همدارنګه د وتلو په وخت کې د دوی امنیت تأمین کړي. لیکن دوی ونه شول کولی چې خپله وعده پر ځای کړي. تر څو ګلو سخت فلاکت، عذاب او برخو وروسته افغاني اولسونو ونه شوای کولای د اشغالګرو په ضد خپل

---

(1) К. Маркс. Хронологические выписки по истории Индии, с. 140 (جمله ک. مارکس خط کښلی دی)

Ketabton.com

قهر او کینه تحمل کړی. د کابل څخه تر جلال آباده د لارې په اوږدو کې د وطن پالوونکو ډلو یوه په بله پسې په انګریزی عسکرو او منصبدارانو حملې کولې اکبرخان وکولای شوای چې یوازې او د. الفینستون (چې وروسته ډیر ژر مړ شو) ښځې او ماشومان تر خپلې ساتنې لاندې ورسوي. د نورو پنځلس زرو تنو څخه چې د وطن پالونکو له ګولۍ څخه ژوندي پاته شوي نه وو او دلوږې، یخنۍ او ناروغیو له کبله پر لارې مړه شول د هغوی څخه یوازې داکتر برایدن چې دمخه هم یاد شوی و نجات وموند.

له کابل سره خوا په خوا افغانی جنګلیانو غزنی آزاد کړ، په جلال آباد ئې ډیر مضبوط هجوم وروړ او کندهار ئې محاصره کړ. د ۱۸۴۲م کال د اپریل په میاشت کې د وی د وطن خائن شجاع الملک چې ډیره موده د بالاحصار په کلا کې پټ شوی و، د خپلو اعمالو په سزا ورساوه. د ده لاش ډیره موده د لارې تر څنګ په ویاله کې پروت و ځکه چې هیڅ نه غوښتل هغه سړی ته چې خپل اولس ئې په دومره دردونو سره وکړاوه،

Ketabton.com

یعنی پخوانی شاه شپح کړی.

د جګړې د لویو ګناهګارانو څخه یو چې ګورنر جنرال لارډ اوکلانډ و دا ښوده چې دی په هیڅ څه و نه پوهېده او نه ئې څه عبرت واخیست. لکه څرنګه چې جګړه ئې د تقلبي او جعلي اعلامیې په صادرولو شروع کړه؛ نو همدغسې ده په همدانسې درواغجن او ریاکارانه بسه سره ئې د هغې د ختمېدلو خبر ورکړ. څو صوره د خبرو لړکه انګلیسي مؤلف جارج بریوس ته بربردو. د ۱۸۴۲م کال د جنورۍ په دېرشمه اوکلانډ ته خبر ورسېد چې انګرېزي قوځونه د کابل څخه د په شانګ په وخت کې بوپناه شوی دی. د خبر د رسېدو سره سم ده هغه وکړه چې د ماتې آوازې کمې کړي او باطمطراقه پاڼې ئې خپرې کړلې په کومو کې چې ویل شوي وو چې دی دا ماتې د برېطانیې د حکومت د نوی تمنګوالی او انرژئې او د انګرېزي لښکرو د «حیرت انګېزه روح او شجاعت» د ښکاروندوی په څېر ارزیابي کوي[1].

---

[1] George Bruce. Retreat from Kabul. L., 1967, p. 200.

Ketabton.com

لنډه ئې دا چې اګر که اوکلاند د بر ژر بدل شو او په ځای ئې یې ګورنر جنرال لارډ الینبورو مقرر شو، دی د بریطانیې د وزیرانو څخه هیڅ کم نه و. دوی د یوه شي د پارلمان سره ځان ژمنې کړي وو. هغه دا چې څرنګه وکولای شي هغه معنوي تاوان چې په خپله کې امپراطورۍ ته رسیدلی و جبران شي او څرنګه د هغې خراب شوي اعتبار بېرته ژوندی کړي شي؟ او څرنګه د هند د «مشهو اردو» پاته شوي عسکرو ته چې په افغانستان کې په جګړه بوخت و نجات ورکړي شي؟ د ۱۸۴۲ م کال په منی کې ئې ډېرې قواوې په کندهار او جلال آباد کې سره را غونډې کړلې، انګریزي قوتونو د دې ځایونو څخه کابل ته د لښکرکشۍ تصمیم ونیو او تش په نامه د «تأدیبي عملیات» ئې پر ځای کړل. دوی د پایتخت څخه بېرته په کندوالو بدله کړه او همدا رنګه ئې د استالف بازار او د چاریکار ښاروته ورنړول. لیکن تېری کوونکو په افغانستان کې د پاته کېدو جسارت نه درلود. د توجه وړ دی چې د دوهمې لښکرکشۍ وروسته ئې دوست محمد خان ته چې په کلکته کې اوسېدو، اجازه ورکړه څو خپل وطن

Ketabton.com

نه راستون شي خو دا شرط په منځ کې و چې لومړی به دی اکبرخان ته لېک واستوی او د هغه څخه به هیله وکړی چې کابل ته د انګرېزی فوځونو د موقتي داخلېدو مخه و نه نیسی ځکه چې د «خپل اعتبار د بیرته ژوندی کولو دپاره» ضرور دی. د برېطانیې عسکرو ته به واقعاً هم په هېواد کې د آزاد ورود اجازه ورکړل شوی وای...

د ۱۸۴۳م کال په شروع کې دوست محمد خان بیرته وطن ته راستون شو او بیرته امیر شو د بې‌شاری ضعیف هېواد د اسیر کولو د کوښښونو په ترڅ کې د عسکري دولت د ماتې علتونه د روسی انقلابی دیموکرات ن. ا. دبرولوبوف له خوا ډېر ښه توضیح شوی دی: «د په افغاني جګړه کې خلکو د شاه شجاع د پر تخت کښېنولو پر ضد ډېر قوی مقاومت وکړ د ځکه چې انګلیسانو حمایه کاوه او ځکه چې د خپلو ظالمونو له کبله دری ځله خپل رعیت (خپلو ابتاعو) شړلی و. اروپائی لښکرو د افغانانو پر سخت مقاومت بانډی برې وموند خو ټول هغه څه چې انګرېزانو تر لاسه کړی وو باید بیرته ئې پرېښی وای یعنې

Ketabton.com

سبب چې هغه ته په ځان پوری نه شوای ساتلی، تشل زره نفره او شپارس ملیونه پونډه عسکت پوی جګړه کی تلف شوی وو».

د مداخله کوونکو او د دوی د شریکانو پر ضد د اولسی پرګنو قهرمانانه او قاطع مقاومت اساسی عامل دی چی د کاپیتالیستی اشغالګرو پلانونه د افغانستان پر ضد د انګلیس په لومړۍ جګړه کی شنډ کړل.

Ketabton.com

د افغانستان د لاندې کولو د پلان ښتمه توب بریطانوي استعمارچیان دې ته مجبور کړل چې د څه موده د پاره خپل تاکتیک ته تغیر ورکړي دوی د لومړیو خیالونو څخه تېر ته وو او فیصله ئې وکړه چې د هغو د عملي کولو لپاره باید بنه تیاری ونیسي. په ۱۸۴۳م کال کې د سند او په ۱۸۴۸ - ۱۸۴۹م کې د پنجاب تر نیولو وروسته دوی په مستقیمه توګه ځان افغاني سرحدو ته ورساوه او په ۱۸۵۵م او ۱۸۵۷م کال کې ئې د دوست محمد خان سره «د دوستانه اړیکو» د ساتنې په هکله د دوه تړونونه لاسلیک کړل. په هغو زمانو کې پدې منطقه کې په ډېره فعاله توګه د انګلیس اقتصادي توسعه غوښتنې دوام درلود. ف. انګلس د ۱۸۵۳م کال د مارچ په میاشت کې دا مطلب توضیح کړ چې «د تجارت د پرلپسي پراختیا سخت ضرورت کوم چې لکه توره بلا اوسني انګلستان تعقیبوي» همغه سخت

ACKU

Ketabton.com

ضرورت دی چې د انګلستان سوداګری دې ته مجبوروی چې د آسیا په دننه کې همزمان د دوو خوا څخه (د هند او توری بحیرې څخه) نفوذ وکړی»[1].

د نوو او نوو بازارونو د پرانیستلو په ترڅ کې د بریطانیې واکمنو محافلو چې د خپلې بورژوازۍ د ګټو دپاره ئې فعالیت کاوه، هڅه کوله چې په مربوطو سیمو کې د نظامی او سیاسی نظره هم ځان ټینګ کړی. لا د بولسمې پیړۍ د نیمائي څخه انګلستان د تاریخي شرایطو له امله چې د سرمایداری هیوادونو په سر کې واقع و امپریالیستی تکاملی پړاو ته ورسید. په مستعمرو پسې لاس او پښې وهل د هغه د خارجی سیاست مشخصه نښه وه. او د لندن توجه داسې سیاست په پیروی افغانستان ته جلب نشوی و.

د دوست محمد خان تر مړینې وروسته ځلته فیودالی معرکې ونښولې. دا نښتې په ۱۸۶۹ م

---

[1] К. Маркс и Ф. Энгельс. Сочинения, т. 9, с. 12–13.

ACKU

Ketabton.com

کال کې کوم وخت چې امیر شیر علي خان پر تخت کښېناست، پای ته ورسېدې. د ۱۸۷۰ مو کلونو په سر کې هېواد ونه شوای کولای چې په واقعي توګه د داخلي نفاق بقایا له منځه یوسي. مالیات پر عایداتو به ډېر ویجاړ حالت کې قرار درلود. امیر اړو چې د مختلفو قومونو او طایفو قبیلو د رهبرانو، ملکانو او مشرانو د نسبي فرمانبردارۍ ضمانت وکړي. د ده ډېر کم قوت زیاتره په زړه نشوی وسله سمبال و. لکه د خیلو نیکو په څېر (یعني ملنګاو او خزایلو) او یا ئې د انګلیسي چغفي څېرکو په واسطه چې د هغوی څخه ئې ولجه کړې وو.

د نولسمې پېړۍ د اویاوو کلونو تر نیمایي پورې انګلستان دا ماني په یاد درلوده او د افغانستان په نسبت ئې ډېر احتیاطي موقف غوره کړی و. د هغه په ترتیبولو کې په هغه وخت کې د «انتظار ایستنې د سیاست» «backward policy» (یا د «ټړلو سرحدونو» «closed border») د طرفدارانو نظریې رونق موندلی و. دوی زیاتره د لیبرالانو په ګوند

Ketabton.com

پورې اړه درلوده او د افغانستان په چارو کې ئې مستقیمه او بیکاره مداخله معقوله نه بلله. د هند وایسرایانو (یا گورنر جنرالانو) چې بو یه بل پسې بدلیدل پورتنی نظر تائیداوه گومو چې په عملی ډول په شرق کې د برطانیې پالیسي چلوله لکه لارد لورنس (۱۸۶۴-۱۸۶۹ م)، لارد میبو (۱۸۶۹-۱۸۷۲ م) او لارد نورسبروک (۱۸۷۲-۱۸۷۶ م). د دې نظربو مخالفینو چې د «تعرضی سیاست» («forward policy») غوښتنه ئې کوله د ماهطه‌کار گوند طرفداران وو او په انگلستان پورې ئې د مستعمري او یا نیمه مستعمري په توگه د افغانستان نیول ضروري گڼل.

پورتني مطلب بلکل پدې مفهوم نه دی چې د «انتظار ایستلو د سیاست» تیوریسنانو پدې هڅه کې نه وو چې په کابل کې د بریطانیې نفوذ او تاثیر زیات نه کړي، بلکه په مختلفو وسیلو ئې د دې دپاره کار کاوه. د توجه وړ ده چې لا د وایسرایانو میبو او نورسبروک په زمانه کې انگریزی اجنټان هرات ته ډېر ډېر

Ketabton.com

ځله ورغلل چې د امیر شیر علی خان زوی محمد یعقوب خان اداره کاوه. دوی د هرات حکمران پدې سره ولمساوه چې پلار دی د تخت وارث ونه ټاکه او پدې ترتیب سره ئې د ۱۸۷۰م کال د می په میاشت کې اغتشاش تحریک کړ.

دا شورش بریالی نه شو. امیر خپل زوی وبانبه، ولې هغه دسیسې چې له ده سره ئې رابطه درلوده قطع نه شوې (انګلیسی تورن مارچ چې د ۱۸۷۲م کال په پای کې هرات ته ورغلی و نظر درلود چې یعقوب خان د حکومت د لاس ته راوستو په خاطر تیار دی چې د انګلستان کومک قبول کړي). ځکه په ۱۸۷٤ کال کې ئې یعقوب خان کابل ته راوغوښت او په هغه ځای کې نظربند شو. د انګلیس د دوستۍ په نامه د یعقوب خان د آزادۍ لپاره د لارد نورسبروک هغه بی‌فایدې او هدر لاړه ... [۱]

د بریطانیې حاکمو محافلو دا خبره نه پتهوله

---

[1] Argyll, Duke of The Eastern Question. L. 1879, vol. 11, p. 345.

ACKU

Ketabton.com

چې د افغانستان په شاوخوا کې په سیاست کې د مختلفو مقصدو او تمایلاتو د طرفدارانو تر منځ اختلاف د هغه مطلب پر سر نه بلکه صرف د میتودونو پر سر دی. د هند د چارو سکرتر ویکونت کرینبروک د ۱۸۷۸ کال د نومبر د میاشتې په ۱۸مه د هند د وایسرا په نامه په خپل یوه پیغام کې اعتراف کړی و چې په دې هکله د نظریو تر منځ اختلافونه چې د بریطانیې حکومت په هند کې باید کوم سرحدی سیاست وچلوی زیاتره د عمل په طرز پورې اړه لری نه د کار په ماهیت.

د نولسمې پیړۍ د شپیتمو کلونو په دوهمه نیمایۍ کې د منځنۍ آسیا ورانډې سیمو ته د تزار د فوځونو د تګ دوام عموماً په نتیجه کې د انګلیسی - روسی عنعنوی رقابت لمن پراخه کړه کوم چې د تېرې پیړۍ د بین‌المللی مناسباتو د یو مهم عامل و. لندن پدې هڅه کې و چې د خان دپاره د مانورو امکانات حفظ کړی نو ځکه ئې پیټربورګ ته پیشنهاد وکړ چې افغانستان د داسی بی‌طرفه سیمې په حیث په نظر کې

Ketabton.com

ونيسي چې د دواړو دولتو متصرفان يو له بل څخه بېلوي. د هغو خبرو اترو په جريان کې چې په ۱۸۶۹ - ۱۸۷۲م کلونو کې ئې دوام درلود دا پېښمنها د ومنل شو.

د انګلستان جګړه‌مارو نظامي او سياسي شخصيتونو چې د «بې‌طرفه سيمې» په حيث د افغانستان د پېژندلو بې‌اعتنائي ئې کوله د هغه په ضد ئې ډېرو جدي تعرضي عملياتو ته بلنې ورکولې. د ضرور نه زياتو محصولاتو د توليد له کبله بحرانونو کوم چې په منظم ډول له ۱۸۵۷ کال څخه د پانګوالي په نړۍ کې پېښېدل دوی لا زيات تشويقول. د دې نړۍ ډېر برخې تللې هېواد لويې بريطانيې - د ۱۸۶۶م او خاصتاً د ۱۸۷۳م کال د سختو بحرانونو له کبله ډېر زيږونه وګالل. او که څه هم پراختيا غوښتونکو خپلې غوښتنې د سياسي دليلو او د پرستيژ (حيثيت) او «د جنګ د ضرورت» په اساس استوارې کړې وې، ددې تولو تر شا په ډېره اندازه د خرڅلاو د بازارونو د پراختيا بې‌پايانه تقاضاوې په نظر کې نيول شوې وې.

Ketabton.com

د «تعرضي سیاست د ایدیالوجستانو له
ډلې نه یو د هند د چارو د شورا غړی او د جغرافیا
د ټولنې رئیس هنري رولینسون و.
دی د لانکاشیر د تاجرانو او صنعتگرو له یوې
مشهورې کورنۍ نه و» د افغان او انگلیس
په لومړۍ جگړه کې ئې برخه واخیسته؛ ډېره
موده ئې په ختیځ کې خدمت وکړ چېری چې ئې
پر یوه سلسله نظامي او سیاسي چوکیو باندې
کار کړی و. نوموړی د امپراطورۍ د نظامي او
سیاسي او هم د صنعتي او تجارتي ټولنو د
ګټو ترجماني کوله. د ۱۸۶۵م کال د اکتوبر نه
را پیدې خوا رولینسون د «Quarterly Review»
په جریده کې یو لړ مقالې خپرې کړلې په کومو
کې چې ئې په متحریکانه ډول هند ته د «متوجه
بهرني تهدید» په باره کې په اوهامو باندې
ټینګار کړی و او په ۱۸۶۸م کال د جولای په
میاشت کې ئې د حکومت لپاره د «منځنۍ
آسیا د مسئلې په باره کې یادداشت» نشر
ته وسپاره. ده انګلستان دې ته اړ ایسته
څو د افغانستان سرحدونو ته د ریل پټلۍ

Ketabton.com

وغزوي، په کوټه کې ضبوط شي او هلته د افغانستان جنوبي سيمو ته څيرمه نظامي او سياسي پايگاه جوړه کړي او هم په کابل کې قبيل نفوذ تعميم کړي. رولينسون د دې ښونتنه کوله چې په ټولو ممکنو لارو چارو د هند ته بهر هيوادو کې د انگلستان تجارت ته پراختيا ور کړي او په افغاني ښارونو کې انگريزي اجنټان له وسيع اختياراتو سره ځای په ځای کړي شي. دې مفکورو ته توموري د مقالو په هغه مجموعه کې عموميت ورکړ چې د «انگلستان او روسيه په ختيځ کې» تر عنوان لاندي نشر او دانگليس د پراختيا غوښتنې د طرفدارانو دائمي لازمي کتاب گرزيدلی و.[1]

د يادو شوو او د هغه په څېر نورو پلانونو او مفکورو په عملي تطبيق په جدي توگه هغه وخت لاس پوري شو کله چې په ۱۸۷۴م کال کې د بنجامين ديزرائيلي (له ۱۸۷۶م څخه گراف بيکنسفيلد)

---

[1] H. Rawlinson. England and Russia in the East. L., 1875.

ACKU
Ketabton.com

محافظه‌کار حکومت د چارو واگې په لاس کې واخیستې. په نوې کابینه کې د هند د چارو سکرتر لارد رابرت سالسبری چې ډېر ژر ئې د خارجي چارو د وزارت پست تر لاسه کړ، په پوره توګه د رولینسون سره یووالی ونښود او د هغه اثر ئې د «زما تورات او انجیل» په نامه یاد کړ. د ۱۸۷۵م کال د جنورۍ د میاشتې په دوهمه سالسبری د هند وایسرا نورسبروک ته پیشنهاد وکړ څو د امیر شیر علي خان څخه په هرات او کندهار کې د بریطانیې د اطلاعاتي ادارو د پرانیستلو موافقه تر لاسه کړي. د «د انتظار ایستلو د سیاست» طرفدار نورسبروک دا ډول اقدامات بې وخته او غیر ضروري وګڼل څو په لندن کې انګریزي واکمن د خپلو خیالونو څخه نه تېر بدل. د ۱۸۷۵م کال د نومبر په نولسمه د هند د چارو سکرتر د هند وایسرا ته په نوې هدایت کې له نوموړي څخه وغوښتل چې ژر تر ژره کومه بهانه پیدا کړي څو کابل ته یو هیئت واستوي چې د امیر شیر علي خان سره په افغانستان کې د انګریزي

Ketabton.com

مسئولو وظیفه‌دارو د ځای پر ځای کېدو په هکله خبری اتری وکړی. سالسبری پیشنهاد وکړ چی له رټ شانتاژ څخه مخ وانه‌ړوی او امیر ته اعلان وکړی چی دی به په پوره توګه په خطر کی ولوېږی که چیری د هغو اقداماتو په خلاف لاس واچوی چی لویه بریطانیا ئی «د ده د استقلال د ساتنی» د پاره مخ ته راوړی.

لندن د دې مانورو واقعی هدفونه چی مطلب ئی تر خپل تسلط او اقتدار لاندی د کابل راوستل و په منځنی آسیاکی د روسیې د پرمختګ (وړاندی تګ) د بهانو تر پردې لاندی پټول چی ګواکی د بریطانیې آسیائی متصرفاتو ته خطر متوجه کوی. یو ځل بیا نورسبروک د حکومت د لیری هدفونو بی‌اعتنائی وکړه او دې ته ئی اشاره وکړه چی په امیر باندی به فشار راوستل بی‌ګټی کار وی. او دا خبره چی امیر ته ځورېږی چی افغانستان ته انګریزی مقیم اجنټان پرېږدی د ده د «نه وفاداریه» دلیل نه دی. همدارنګه ده دا خبره هم په ګوته کړه چی روسیه هم پدې هڅه کی نده چی په افغانی ځمکو کی

ACKU

Ketabton.com

خپل نفوذ ختپور کړی.

د محافظه کار حکومت او د سرکښه وایسرا مناسبات په آخره درجه حاد شوی وو. د ۱۸۷۵ م کال په نومبر کی د اختیاراتو د مودې تر ختمېدو لا مخ‌بر پخوا او بی له دې چې د رسمی استعفا توقع موجوده وی نورسبروک د خپل پست څخه انکار وکړ او په راتلونکی پسرلی کی باید گور ته تللی وای. دیزرائیلی د گ. رولینسون د مشورې سره سم د استعماری ادارې دا لوړ پست بارون ادوارد رابرت لیتون ته چې په لزبون کی سفیر و پیشنهاد کړ.

بنمائی پدې په زړه پوری شخص چې په تېرو شوو واقعو کی ئی د پاملرنی وړ رول درلود څه په غور سره رڼا واچوو. که څه هم دی به مخ‌بر مهم پست پدې نسبتاً کم عمر کی (د ده لا ۴۵ کاله نه وو پوره شوی) مقرر شو بیا هم ادوارد لیتون تر دې دمخه دیپلوماتیکی خدمت په مخ‌برو پایتختو کی په دغه جمله کی په واشنگتن ، پیتربورگ ، آتن ، ویانا او نورو ځایونو کی سر ته رسولی و. د خپل پلار بولوېر لیتون

Ketabton.com

په نښان چې ناصتو روصان لیکونکي و ده هم د ادبیاتو سره مینه درلوده او د اوښین میریدیت په تخلص ئې ډېر اشعار او منظومې قصیدې خپرې کړې لیکن ځوان باروڼ د خپل پلار په خیر د انګریزي ادبیاتو د تولسمي پېړې په تاریخ کې لوړې مقام ته لاسه نه کړ ولې په دوهمه درجه شاعرانو کې ښمېرل کېږي.

ادوارد لیتون د رولینګسون سره نژدې اړیکې درلودې او د ده د روسیې ضد او پراختیا غوښتونکو تئوریو ډېر جدي طرفدار و. دیزرائیلي ئې اګثرا" لدې کبله ملامت ګاوه چې لیتون ئې د وایسرا په حیث مقرر کړې و، خو زاړه صدراعظم د نوموړې ډېره قدرداني کوله او ویل به ئې چې لیتون د عزت پسندۍ، مخیلې، شهرت او طاقت خاوند دی. ده لیتون ته خپل پیشنهاد ورکړ او پدې دلیل ئې هغه مستند کړ چې په منځني آسیا کې کړکیچن وضعیت په مسئول مقام کې د لوی دولتي شخصیت غوښتنه کوي او که لیتون دا پست قبول کړي، نو د دې امکان به پیدا کړي چې نه تنها انګلستان ته

Ketabton.com

خدمت وکړی بلکه شهرت به هم ومومی[1].

نوی وایسرا خنیخ ته د تګ په وخت کی داسی دستورالعمل تر لاسه کړ چی کوښښ وکړی څو په افغانستان کی د انګلستان د دائمی نمایندګیو د جوړولو او د هغه د نفوذ د ټینګښت لپاره لاره هواره کړی. دی په فعاله توګه د پراختیا د پروګرام په عملی کولو بوخت شو. ده په رسمی توګه د ۱۸۷۶ م کال د اپریل په میاشت کی په خپله وظیفه لاس پوری کړ. لیتون دمی په میاشت کی د شیر علی خان څخه وغوښتل چی د بریطانیې سفارت قبول کړی، د هندوکش د لارو او کوتلونو اداره انګریزانو ته وسپاری او انګریزی اجنټانو ته اجازه ورکړی چی افغانستان ته راشی.

شیر علی خان فشار ته تسلیم نه شو. او په سخت پیغور سره ئی پیشنهاد وکړ چی

---

[1] Balfour, lady Betty. The History of lord Lytton's Indian administration. L., 1899, p. 2.

Ketabton.com

خپل نمایندګان د دې موضوع د روښانه کېدو دپاره هند ته ولېږل چې کومې «د نجیبې هئتې د انګرېزي حکمران په نجیب زړه کې راپیدا شوي دي». د بر زر معلومه شوه چې دا «د نجیبې هئتې» د افغانستان نظامي او سیاسي محاصرې ته متوجه دي. په ۱۸۷۶ - ۱۸۷۷ م کالو کې بریطانوي امپریالیستانو د کلات په قائم یعنې د هغې په جنوبي برخو او د چترال په سیمه کې چې د هغه ځمه د هیواد شمال - ختیځ ته لاري ځرېدلې دي خپله قبضه ټینګه کړه. لندن چې په افغاني ځمکو کې د مداخلې دپاره زمینه برابروله همزمان دا هڅه وکړه څو کابل په زوږه توګه هم تر اغېزې لاندې راولي.

داسې ټي ګمان شو چې د امیر شیر علي خان سره د بریطانیې د حکومت اړیکې «د بې نظیر با شکوه دربار» په قطعي توګه وماتلې. دا د دېزرائیلي نیت وچې د لټون په مرسته په ځلانده توګه عملي شوي و. د ۱۸۷۶ م کال په پای کې د ډهلي په شمالي دېښتو کې د کشمیر دروازې ته څېرمه یو افسانوي ښارګوټی پیدا شو. د هند د ټولو

Ketabton.com

گوښېو څخه دې ځای نه راماګان، مهارجاګان،
نوابان، سلطانان راغلل چې د دوی سره ډېرې
زیاتې سورلې د سل ګونو فیلانو، آسانو، ځانرو
او اوښانو بانډې راغلې وې. د بې شماره کیږدیو
او ښکلې نښو تخرفو په منځ کې شیرګمه ساته
یان جګیږه چې په قیمتي ټوټو ښایسته شوې
و او پر ستې یانډې ئې د «I ۷» توری لیکل
شوی و چې معنی ئې «داامپراتریس ویکتوریا»
وه. ترسایبان لانډې باروون لیتون ناست و.
ده آبي رنګه قبا اغوستې وه چې د قاقم د پوستکي
استر پرې ګنډل شوی و او د سرو زرو په
تارو سره د نیلوفر په پاڼو ګنډل شوې وه. په
سمبول آمیزه طرز د قبا پېښېږي دوو حاضرباشو
نیولې وه.یو ئې انګلیس د لومړي ستیوارت د زمانې
په دریشۍ کې او بل هندو - د کشمیر د مهاراجا
زوی په دستار او ملي جامو کې چې په قیمتي
ډېرو ښکلې ګمې شوې وې. په دښته کې
د کېږدیو هغه خوا په زرګونو خلک ۰،۹ د بریطانوي
پیاده عسکرو سره جامو او آس سوارو آبي
جامو نظر جلباوه.

Ketabton.com

دلته وایسرا ته د هندي شهزاده ګانو د معرفي کولو تر څنګ مراسمو ورو سته د ۱۸۷۷ کال د جنورۍ د میاشتې په لومړۍ نېټه لیتون په بزم سره تولواکمنې ویکتوریا ته د هند د امپراتریس خطاب ورکړ. ولې افغانستان او د هغه حکمران په دې واقعه څه اړه لري؟ خبره خو دا وه چې امیر شیر علي خان ئې هم دربار ته را دعوت کړی و. دا ډېر زړنګ حرکت و. هغه ځای ته د انګلیس د تاج تابع خلک تللي و او د افغانستان د حکمروا تلل به د هغه د متابعت په توګه تلقي شوی وای چې په خپل باقدرته همسایه پوري به ئې اړه درلوده. امیر ډېر ښه په ټولو شیبانو پوهېدلی و. د ډېرې ګلکې بلنې سره سره د کابل د رسمي شخصیتونو څخه هیڅوک په دربار کې برخه وانه خیستله.

پدې حالاتو کې د ۱۸۷۷م د جنورۍ په پای کې په سرحدي ښار پېښور کې د وایسرا مختار استازي لوئیس پیلی د امیر د نژدې شخص سید نور محمد خان سره لیدنه وکړه. د ((پېښور د کنفرانس)) د ګډون کوونکو موقف بېخي مخالف

Ketabton.com

لوئیس پیلی چې د ګ. رولینسون خپل او همفکرو په ختیځ کې د قاطع عملیاتو غوښتنه کوله. دیوک ارګیل چې د ښپیښتمو کلونو په آخر او د اویاوو کلونو په پیل کې د هند د چارو سکرتر و د ده په هکله ئې داسې څرګنده کړې وه چې «د دې د هغو ټولو فعالیتو واقعي نمونه ده چې د بریطانیې نمایندګان د هند د واکدارانو لپاره تر هر څه خطرناک کوي، کومو ته چې خپله خپلواکي ګرانه ده او یا غواړي اقلاً د هغې سیوري د خپل سر دپاسه وساتي»[1]. پیلي د خبرو اترو د شروع کېدو د شرط په توګه د افغانستان پایتخت او سرحدونو ته د بریطانوي افسرانو د تګ غوښتنه کوله. سید نور محمد خان چې لا د شیر علي خان د پلار دوست محمد خان سره ئې په راستېنه او وفادارۍ سره خدمت کړی و په خوښه توګه ئې د خپل هېواد په کورنیو چارو کې د لاس وهلو ټولې هڅې ښندې کړې. ده د امیر پیغام ورواستاوه چې

---

1) Argill, Duke of. Op. cit., p. 409.

Ketabton.com

افغان اولس یو بااراده او آزاد اولس دی او خپل حیثیت او آبرو تر ژوندانه هم ورته گران دی.

د کابل پر استاځو د انگریزانو له پلوه پرلپسې زور اچول کېده. را وروسته انگرېزي څېړونکو داسې نظر څرگند کړی دی چې «د دغو خوښښتنو د شرح لوستل به گوم چې دېناغلي لوئیس پیلي له پلوه وړاندې شوې وې پېله دي ډېر مشکل وي چې سړی ته د لیوه او پسه قصه وریاده نه شي».[1] بیا هم ډاروله څه نتیجې ته ورکولې او سید نور محمد خان به د انگلیس ټولو ادعاگانو ته ځواب ورکاوه. خبرې اترې وځنډېدې او بیا وروسته ډېر زر بندې شوې ځکه چې عمرخوړلی افغاني وطنپال په پېښبور کې د زړه سکتې له کبله وفات شو. د «کنفرانس» اصلي ماهیت بخپله لوئیس پیلي افشاء کړی دا چې که چېرې شېر علي خان د انگلیس غوښتنې

---

(1) E. Thompson and G. T. Garratt Rise and Fulfilment of British Rule in India. L. 1934, p. 515.

Ketabton.com

منلی وای په کابل کې د قیام د اوږ د بلېدو امکان موجود وو کوم چې د ده د راپرزیدو سبب کېدای شوای.

ربښتیا خو دا ده چې د انګریزي پراختیاغوښتونکو محافلو دې ته ترجیح ورکړه خو دا مشخصه نه کړی چې د دوی غوښتنې څه دي لیکن دا کار د ۱۸۷۷م کال د جون د میاشتې په پنځه ویشتمه نېټه د کلکتې «Statesman and Friend of India» نومي اخبار تر سره کړ. د ښاغلی لوئیس پیلی د وظیفې ربښتنې تاریخ خو دا دی چې جناب دیزرائیلي په غوڅه توګه پتیلي ده چې د روسیې سره جګړه وکړی او سوړ دنده درلوده چې روسیه په یوه وخت کې په اروپا او منځنۍ آسیا کې ونګوي. ښاغلی لوئیس پیلی د دې دپاره لېږل شوی و چې امیر پدې قانع کړی چې سوړ نه د دې امکان راکړی چې د افغانستان څخه د خپلې واقعي پایګاه په توګه د خپلو عملیاتو لپاره کار واخلو او خو افغاني استحکامات هم ونیسو. په سرحد کې دبر فوځ پدې امید راغونډ کړی شوی و چې د ښاغلی لوئیس پیلی چل ول به بریالی شي او

Ketabton.com

د جګړې تر اعلان وروسته به روسان د بريطانيې له دوو زورورو قطارونو سره مخامخ شي کوم چې د کويټي او کابل له لارې هرات ته د دې لپاره خوځېدلي وو څو د دوی پر ضد بخارا، خيوا، کوکند، کاشغر او نوله منځنۍ آسيا راوپاروي... د افغانستان د اشغال په خلاف، د امير مقاومت د دوی دا پلان شنډ کړ... په هند کې د انګريزي واکمنو مسئول شخص د. ر. السمي چې د «تعرضي سياست» ضد وو دا سې په ګوته کړې وه چې مقاله «د پېلې د وظيفې حقيقي راز» افشاء کوي[1].

لارد ليټون د دې دپاره چې د افغانستان په ضد ژر تر ژره جګړه ونښلوي د سيد نور محمد خان د مړينې په پلمه ئې خبرې اترې بندې کړې که څه هم دی پدې پوهېده چې د سيد نور محمد خان په ځای بل افغاني استازی لا پېښور ته استول شوی څو چې په خبرو اترو کې برخه واخلي او ورته هدايت ورکړل شوی و

[1] W.R. Elsmil. Thirty Five Years in the Punjab 1858-1893. Lahore, 1975, p. 236.

Ketabton.com

چې ګذښتنوتو ته تياره ګښښېږدي. د برېطانوي هند په شمال لوېديزه برخه کې به بېيره نور فوځ ځای په ځای کړی شي. د ۱۸۷۷م کال د مارچ د مياشتې په دېرشمه د هند وايسرو د کابل څخه د هندي مسلمانانو له جملې څخه مشاور بېرته راوغوښت د چا په واسطه چې د امير سره ډيپلوماتيکې اړيکې جاري وې. په اصل کې دې د اړيکو د شليدو مفهوم درلود. استعمارچيانو د افغان دولت د ټوټه کېدو پلانونه طرح کول. د ۱۸۷۷م کال د جولای په دوهمه ليټون د لندن مقامانو ته "کاملا" په ډاګه د دې موضوع په باره کې داسې ليکلي وو چې دد ... هغه وخت به راورسيږي (هغه هم به ډېره لنډه راتلونکې کې) کله چې به هند کې د برېطانيې د تسلط د ټينګښت لپاره به غوڅه توګه بايد لوېديځ افغانستان د هګړې په زور لاندې کړی شي (دا که د دې هيواد د واکدار په خوښه وي او که بېله هغه) د هرات ډېرې مهمې کلا به شمال د دې کار سرته رسول به ضروري وګڼل شي. لکه چې ښکاري د اوسني امير وضعيت دومره ښه نه دی ټينګ او دا

Ketabton.com

ممکنه ده چې د بیستو جریان دده د پاچاهۍ د
سرزوي او نه لوېدېو افغانستان کې د یوې ځانګړې
حاکم د موجودو نسبت سنې کومه چې به بوره او
واقعي تو ګه ګنډای شي د برتانیې تر تأثیر او
حمایت لاندې راشي».[1]

محافظه کار حکومت نه تنها د احساساتي
واسرا مته نه نیوه بلکه هغه ئې تورهم ورانوونکو
فعالیتونو ته تشویقاوه. د لیتون رول د انګلیس
د صدراعظم هغه لیک ډیر ښه جرګندوي چې ملکې
ویکتوریا ته ئې د ۱۸۷۷ م کال د جولای په ۲۲ نیټه
استولی و. د روسیې او ترکیې تر صلح د جګړې د
پیل مخه دري مياشتې تیرې شولې او دیزرائیلي
(توم نه چې د کونت بیکنسفیلد خطاب ورکړل
شو) داسې جرګنده کړې وه چې که افغانستان
د عثماني امپراطورۍ بلوې وګړي (داسې امکان هم
موجود و) نو «په داسې حال کې باید روسیه مجبوره

---

[1] Bisheshwar Prasad. The Foundations of India's Foreign Policy, vol I, 1860-1882, Bombay-Madras-Calcutta, 1955, p. 202-203

Ketabton.com

په آسیا کې وتلکول شي، فوځ باید هرومرو د فارس خلیج ته واستول شي او د هند ملکه باید خپل لښکر ته امر ورکړي څو منځنۍ آسیا د روسانو څخه پاکه کړي او دوی د کسپیین تر بحیرې پورې غاړې ته وشړلوی. موږ د دې هدف لپاره د لارډ لیټون غوندې ښه وسیله لرو او په حقیقت کې دی هلته د همدې هدف د پاره لیږل شوی دی».

د منځ ته راغلي وضع څخه په استفاده لندن د دې علاقه مند و چې د ترکیې د سلطان په واسطه افغاني والدار تر انګیزې لاندې راولي. په استنانبول کې د بریطانیې استازي لیارډ او لیټون په ابتکار کابل ته د احمد خلوصي افندي په مشرۍ د عثماني امپراطورۍ سفارت واستول شو. د دوی د سفر خرڅې بریطانوي والدارانو د هندې خزانې څخه ورکاوه. د استنانبول استازي شیر علي خان ته هڅاوه چې د انګلیس تولي نوښتني وصنې او همدارنګه ئې هڅه کوله چې دی د روسیې پر ضد د ترکیې سره یو ځای شي. که څه هم سلطان چې خان ته د خلافت ټول حقوق

Ketabton.com

قایل شوی وو و نه شوای کولای چې د افغان دولت په موفق څه اخبزه واچوی ځکه چې د افغان اولس د انګلیس تېری کوونکو ښخوانی مداخلې او اوسنی دښمنانه خیالونه په ښه توګه په یاد وو.

ACKU

Ketabton.com

د افغانستان پر ضد د انګلیس

دوهمه جګړه

ضمناً د افغانستان په سرحدونو کې په پوره چټکتیا سره د نوي یرغل دپاره تیاري نیوه کېده. د ۱۸۷۸م کال په شروع کې دا کار اساساً سر ته ورسېده. د ۱۸۷۸م کال د اپریل په اتمه وایسرا د هند د چارو سکرتر ګرینبروک، ته خبر ورکړ چې دی یې د «باور» لري چې په افغانستان کې د یوه پیاوړي او خپلواک دولت جوړول چې انګلستان به په هغه باندې هیڅ کنټرول و نه لري «اشتبا ګڼله کېږي». ده هیله درلوده چې که چېرې تر جګړې یا د شیر علي خان تر مړینې او د تخت د دعواګیرو تر شخړې وروسته انګلیسانو ته د دې امکان پیدا نشي شو چې «د کابل دولت ټوټه او یا مات کړي» نو دا امکان به د لاسه ور نه کړي نشي. لارډ لیټون د «دبر بنه وریانت» په توګه د لویدیز افغانستان د خانیتو د جوړولو

Ketabton.com

پلانونه جوړول چې په هغې کې به مرو (د ترکمنو خانې چې هیڅکله په افغانستان کې شامله نه وه)، میمنه، بلخ، کندهار او هرات د هغه چا تر واکدارۍ لاندې چې لندن ټاکلی وی او د هغه د ملاتړ څخه برخوردار وی شامل وی. د دا رنګه لوید بزې افغانی خانې او په تېره بیا د کرمې په دره کې سرحد ته څېرمه د بریطانیې د کوچنۍ ادې د جوړولو په اړه د کابل سرنوشت په خپله د انګلیس د پاره هیڅ ارزښت هم نه لري. واسرا په هغه وخت کې په پورتنې ډول لیکلی وو.

د پورتنیو پلانونو وړاندې کوونکو یعنې محافظ کارانو او په هند کې د «د لاس آلې» لارد لیټون د هر ډول ممکنې پلمې د پیدا کولو په لټه کې وو څو په افغانی خمکو یه ډاګه تېری وکړی. د ستالیتوف وظیفه چې کارل مارکس هغه «په افغانستان کې د روسانو د شطرنج حرکت»[1] بللی دی

---

[1] К. Маркс и Ф. Энгельс Соч., т. 34, стр. 71. (روسی چاپ)

Письмо К. Маркса Ф. Энгельсу от 24 сентября 1878 г.
ف. انګلس ته د ک. مارکس د ۱۸۷۸ کال د سپټمبر د ۲۴ مې نیټې لیک.

Ketabton.com

د دې کار دپاره ډېره ښه پلمه وګرځېده. د ۱۸۷۸م کال په پسرلي کې د روسي او انګليس مناسبات ډېر نازک شول ځکه چې انګليس د سان ستيفانو د ۱۸۷۸ کال د فبرورۍ د ۱۹ مې (د نوې جنترۍ له مخې د مارچ د ۳ مې) د صلحې د تړون لغو غوښتل. دواړه دولتونه جګړې ته تيار وو او د مې په ۲۶ مه (د نوې جنترۍ له مخې د جون په ۷ مه) د ترکستان عمومي والي ک. پ کاوفمن په تاشکند کې بريدجنرال ن. ګ. ستاليتوف ته هدايت وسپاره چې د هغه په اساس بايد دی «د کابل ښار ته لاړ شي او د افغاني امير سره زموږ د دوستانه اړيکو د ټينګېدو په هکله او همدارنګه د امکان په صورت کې د انګرېز سره زموږ د وسلوالي نښتې د احتمال په وجه د يوې اتحاديې د جوړولو په هکله بايد خبرې اترې وکړي».

د هيئت د مشر ټاکل ډېر مناسب وو. د روسيې او ترکيې تر منځ د ۱۸۷۷-۱۸۷۸م کلونو کې د جګړې ګډون کوونکی ن. ګ. ستاليتوف د لوړې سويې د تحصيل خاوند و. نوموړي د مسکو په پوهنتون او د ستر درستيز په نظامي

ACKU
Ketabton.com

اکادمۍ کې خپلې زده کړې سر ته ورسولې. د روسيې په ختيزو ځنډو کې ئې د ېره موده خدمت وکړ او په فارسي ژبه ئې خبرې کولای شوای. د ده سره لاندې کسان ملګري وو- مرستيال ن. ای. رزګونوف، توپوګراف، دوه ژباړونکي (د انګريزي او ترکي ژبو) ډاکتر او د هغه مرستيال، او د يوه کوچنی ضابط تر قوماندانۍ لاندې يو ويشت تنه قزاقان. ټول تر دېرشو تنو څه زيات کسان وخوځيدل. په لومړي نظر دا کم ارزښته جز په ګوته کوو.

د ۱۸۷۸م کال د اګست په سرکې کله چې روسی سفارت کابل ته ورسيده د حکومت او خلکو له پلوه په ګرمۍ استقبال شول. د ۱۸۷۸م کال د اګست په نهمه نېټه د افغان او روسي د تړون مسوده ترتيب شوه. په هغې کې ويل شوي و چې «د روسيې امپراطورۍ دولت د افغانستان د امير شير علي خان دولت يو خپلواک دولت ګڼي او غواړي لګه د نورو خپلواکو دولتو په شان د ښوانېو دوستۍ په څير د هغه سره دوستانه اړيکې ولري». په يله ماده کې داسې ويل شوي چې د روسيې حکومت به د دې هيواد

Ketabton.com

په داخلي چارو کې مداخله و نه کړي». د تړون په مسوده کې د دوه اړخیزه سوداګرۍ پراختیا او د مختلفو متخصصینو په روزنه کې د افغانستان سره مرسته او داسې نورې چارې په نظر کې نیول شوي وې. دې موافقې بیله شکه د دوه اړخیزو ګټو او مساوات خصوصیت درلود. لیکن د اروپا د پېښو جریان د ستالیتوف د خبرو اترو موفقانه نتیجه نشنوه کړه. د ۱۸۷۸م کال د جولای په لومړۍ نیټه (د نوی جنتري له مخې د جولای په ۱۳مه نیټه) د انګلستان د فشار په اساس چې د نورو لویدیزو هیوادو له پلوه ئې ملاتړ وشو د برلین موافقه لاسلیک شوه.
پدې موافقه لیک کې د سان ستیفانو د صلح د تړون په شرایطو نوی کتنه وشوه، او روسیه ئې د ډېرو مهمو ګټو څخه محرومه کړه خو د نوې جګړې د تهدید خطر ئې له منځه یووړ د کوم سره چې د تزار حکومت لا پخوا خپله اندېښنه ښودلې وه. د دې سره یو ځای د بریطانیې حاکمو محافلو پراخ سیاسي تبلیغات شروع کړل او داسې اعلان ئې وکړ چې د افغان او روسیې د اړیکو

Ketabton.com

پېنګلېنټ د «هند د پاره تهدید» شمېرل کېږي.
دې شورماشور ډېر زور وموند که څه هم د ۱۸۲۸ م
د سپټمبر په ۱۶ مه د روسیې د باندنیو چارو
وزیر آ. م. ګرچاکوف د خاص پیغام په وسیله
په رسمي توګه د انګلستان صدراعظم بیکنسفیلډ
ته ډاډ ورکړ چې روسیه په افغانستان کې د
خپل تاثیر په لټه کې نده او د هغې فعالیت باید
د انګلستان لپاره خطر ونه ګڼل شي. د کابل
څخه د ن. ګ. ستالېتوف احضار او حتی دې خبرې
چې د نړون ګومه طرحه چې د توموړي په ګډون
تباره شوې وه څه لازمي شمېږي ته ونه رسېده
(ځکه چې د پټربورګ واکمنو عملاً" هغه کوله څو چې په
بین المللي مناسباتو کې کړکېچ کم شي) د بریطانیې د
مطبوعاتو په قصدي لمسوونکو تبلیغاتو اغېزه ونه کړه.

په افغانستان کې د فعالې پراختیا-
غوښتنې انګریزي پلویانو بیړه کوله څو د داخلي
وضعیت څخه ګټه واخلي. ا. تومپسون او د.
ګیر بټ داسې څرګندوي چې د برلین تر کانګریس
وروسته (او بیدې مفهوم زیاتوو چې د ستالېتوف
د وظیفې د مسئلې تر تصفیه کېدو وروسته چې

ACKU
Ketabton.com

د واکی ناآرامیو سبب شوی و) د بریطانیی حکومت وکړای شوای چی په آرامیو د شیر علی خان سره نورمال مناسبات مینګ کړی ولی وایسرا (یو ځل بیا زیاتوو چی د لندن له خوا تشویق شوی) «د ډېری لوئی لوبی» یعنی جګړی ته ترجیح ورکړه. د یقیني دلایلو څخه بو هم دا نظر و چی دډېر نوی تحقیکی بریالیتوبونه د بریطانوی وسلو د برتریو سبب ګرزی او څکه په زرهاوو وګړی چی په هارسس ډوله وسلو (یو ډول نوی ټوپک و چی بریطانوی پوځ و سانوی مسلح وو - مؤلف) سمبال دی کړی شی د افغانستان څری سیمی ته چی وعوامړی ورسیږی.

د لندن په منظوریو لارد لیټون د اسی وپتیله چی د هیڅ شی څخه مخ وانه ړوی. د ۱۸۷۸م د اګست د میاشتی په اولسمه نیټه امیر کابل ته د بریطانوی امپراطوریو د سفارت د لیږلو خبر ورلاسه کړ د ډیپلوماسیو په تاریخ کی ډېر لږ داسی پیښیدله چی د دولت له خوا مشر څخه

(1) E. Thompson and G. T. Garratt, op, cit., p. 517

Ketabton.com

پوښتنه ونکړي چې دی غواړي او که نه چې ورلېږل شوی استاځی قبول کړي. خو وایسرا خپل « دلیل » درلود یعنې څرنګه چې شیر علي خان د ستالېتوف او د هغه د همکارانو سره خبرې اترې کړې وې نو پدې سبب دی د دې حق نه لري چې د انګریزي ډیپلوماتانو سره کتنه رده کړي. سربېره پر دې افغاني واکدار ته به څوځله توګه دا خبرتیا ورکړه شوې وه چې د لیټون د استاځو د منلو څخه انکار به د رښتې دښمنۍ عمل وګڼل شي.

د خواشینۍ کونکی تصادف سره سم په همغه ورځ یعنې د اګست په اولسمه نېټه د امیر ګران زوی ولیعهد عبدالله جان د معدې د ناروغۍ له کبله مړ شو. څرګنده خپلې پلار چې د خپل حالت او مجبوریت په اساس ئې باید د ماتم مراسم پر ځای کړي وای هیله وکړه څو د هیئت راتګ وځنډوي ولې دا غوښتنه ئې ونه منل شوه.

د مدراس د لښکر سرقوماندان جنرال نېویل چمبرلین کوم چې د افغانستان پر ضد

ACKU

Ketabton.com

په لومړي جګړه کې خپله د شیر علي خان سره آشنا شوی و د دې هیئت مشري په غاړه درلوده. سوله دې د قدرولړ جنرال د یو آرایښ شوی شکل په څیر و. د ده مرستیال ۳۷ کلن جګړن او د پېښور سیاسي کمیسار پټیر لوئي ناپلیون کوانیاري په هیئت کې عمده رول درلود. دی د یوه ایطالوي زوی چې د ناپلیون جنرال و او د فرانسې د امپراطور په ویاړ ئې ورباندې پورتنی نوم ایښودی و. نوموړی د اوسټ - هندي د کمپنۍ نظامي ښوونځي په ادیسکومب کې سر ته ورساوه، د انګلستان تبعه شو او ډېر عمر ئې په هند کې تېر کړ. کوانیاري په هغو نظامي عملیاتو کې چې د سرحدي افغاني قومونو په ځمکو کې سر ته ورسېدل برخه اخیستې وه، د دې قومونو مشران او رهبران به ئې تطمیع کول او هغوی ئې د امیر په ضد راپارول. همدارنګه ئې د جنګي عملیاتو دپاره د لازمو معلوماتو په راټولولو کې برخه درلوده. لنډه ئې دا چې ده د یوه انګریزي سیاسي افسر ټولې هغه معمولي دندې

Ketabton.com

سر له رسولي کوم چي د یو ځتیز خپلواک دولت په سرحد کي وظیفه اجراء کوله. د هیئت په ډله کي تقریباً لس انګریزي افسران شامل وو. د دوی سره ۲۵۰ تنه عسکر ملګري وو. د ډول ډول پرسونل سره د چمبرلین د هیئت تعداد له یو زر تنو څخه واوښت چي په خپله یو کوچنی فوځ وو.

د هیئت د لیږلو خبر شیر علي خان ډیر کرکجن کړ. «د داسي ښکاري چي هغوی په زور راځي. زه د دې مخالف یم چي سفارت دې پدې طرز راشي. نو دوی به څرنګه راشي که زما موظف کسان زما له پلوه لازم دستور تر لاسه نکړي؟» امیر شیر علي خان نواب غلام حسین خان ته کوم چي د لارد لیټون لیک راوړی و په پورتنۍ ډول ځواب ورکړ. «د په اصل کي دوی غواړي چي ما بدنام کړي. زه لکه د بخوا په شان ستاسي ملګری او ستاسي خیرغوښتونکی یم. د روسیې سفیر راغی خو زما په اجازه راغی. زما زړه د خپل زوی د لاس ورکولو له سببه له غمه ډک دی او نه شم کړی د کوم کار په باره

Ketabton.com

کي فکر وکړم»[1]. د ستالیتوف د هیئت غړی
او د ده مرستیال ن. ای. رزگونوف په لنډه
تو ګړندۍ توګه د بریطانیې د کړووړو ماهیت
مشخص کړی وو. « داچې انګریزي سفارت
یوه خیره شوی جګړه ده او پدې کي هیڅ
شک هم نه شته».

د ۱۸۷۸م کال د سپټمبر په یوویشتمه
نېټه د چمبرلین هیئت د پیښور څخه وخوځېد.
په سرحد کي د خیبر د تنګي درې و هغې خوا
ته د افغاني کوټ علي مسجد قوماندان کپتان
فیض محمد خان د مخکیني تولګي مشر جګړن
کوانیاري ته اعلان وکړ چې که انګریزان د
امیر د اجازې پرته تور وړاندې وخوځېږي نو
وسله به پرې وچلوي. هیئت بېرته پیښور
ته ستون شو. د سپټمبر په دوه‌ویشتمه
د هیئت مشر وایسرا ته د خپلې
ناکامۍ خبر ورکړ- «زما لارده؛ لومړۍ صحنه
ختمه شوه ...». نوموړي جنرال حتی ګمان نشو

---

1) Argyll, Duke of, op. cit., p. 504-505.

Ketabton.com

کولی په قومره دقت ئې هغه ببښنه ارزیابی کړه. ده فکر نه کاوه چې ده په خاص ډول د بل چا رول لوبولی دی. د ده د سفر د بدبې بیچی ماکلی هدف درلود. هوکی د چمبرلین ټول هغه تش په نامه سفارت د هغې احساساتی ډرام قصداً ترتیب شوی لوبګړ صحنه وه چې په تراژیدۍ بدله شوې وه.

لیکن بیا هم بیخیله د دې ناټک رېژیسور او منتظم بارون لیټون په دې ټولو خبرو باندې ډېر ښه پوهېده. د جنرال څخه ئې هغه مطلوب خبر تر لاسه کړ کوم ته چې په بې صبرۍ سترګې په لار و. ده لا د مخه د سپتمبر په دروېشتمه نېټه لارډ کرینبروک ته پیغام استولی و څو د پیل شوی سیاسی دسیسې مفهوم هغه ته روښانه کړی یعنی پدی ډول چې امیر داسې یوه عمل ته تحریک کړی شی څو چې هغه د دوستۍ د نه غوښتلو په توګه وګڼل شی

هر څه په میل وار سره تیرېدل. افغانستان ته په ادخالی لارو کې قوځ راغونډ بوه. په انګلستان او د هغه په هندوی تر لاس لاندی

9

ACKU
Ketabton.com

سیمو کی په ډېرو ورځپانو کی د «بې ساری سپکاوی» په هکله چی د بریطانوی امپراطوری په نښت شوی دی گڼ شمېر مقالې خپرېدلې اوددې خوښښتنه کېده څو هغه په وینو باندی پرېولل شي. د ۱۸۷۸م کال د اکتوبر په نولسمه نېټه د «انډیا ترېبیون» معتبرې ورځپاڼې یوه مقاله خپره کړه چی د «هغه ځگړه چی په مخ کی ده» له معنی نه ډک نوم ورباندی ایښودل شوی و. په مقاله کی ویل شوی وو چی د افغانستان په ضد جگړه لا د ۱۸۷۷م کال په شروع کی باید پیل شوې وای څو د اروپا د وضع د کړکېچې کېدو له کبله هغه ونه ښښتنه. اوس د برلین تر کانگرس وروسته زاړه خیالونه بیا راژوندی شول. ورځپانه زیاتوی کله چی شېرعلی خان د پاچایی سفارت له منلو څخه ډډه وکړه نو انگریزی حکومت ته عمده پلمه په لاس ورغله او جگړه به د لازمو تیارو تر نیولو وروسته شروع شي.

د «انډیا ترېبیون» دا لیکنه څو لا یو

Ketabton.com

شاهد و چې کابل ته لښکرکشي د ستاليتوف د وظيفې سره هيڅ اړه نه درلوده. بايد په دې پکې ټينګار وشي چې د روسيې ډيپلوماتان په مولو شيانو ډېر ښه پوهېدل که څه هم لندن ګوښښل څو د ښتنو ماهيت بل ډول ورګند کړي د ۱۸۷۹م کال د جنورۍ په پوولسمه نېټه (د نوي جنترۍ له مخې په ۲۳مه) آ. م. ګورچاکوف په لندن کې د روسيې سفير پ. شوالوف ته ليکلي وو چې د انګليس واکدارانو د امير د موقف څخه د هغه عمل د پاره استفاده وکړه کوم چې هغوی ډېره موده وړاندې فکر کړی او تيار کړی ئې و دومره نه د خپلو هندي سرحدونو د امنيت لپاره له خوصره چې په بوه ګوزار د خپل حيثيت د اوچتولو دپاره دوی ته لازم وو».

لارد ليتون دې ته هڅنو و څو چې د تېرې شاره ورکړي. ليکن هغه دليلونه چې د دې کار دپاره موجود و دومره جعلي ښه ښه ئې درلوده چې نه حکومت کې د ناندرې سبب شول. صدراعظم ليکنس؛ د ګورنيو چارو وزير

کروس او ځینو نورو اشخاصو د دې څخه انکار وکړ چې د شیر علی خان په کړو وړو کې دې د جګړې دپاره پلمه پیدا کړي. مغوی اعلان وکړ چې د پارلمان د نمایندګانو په مجلس کې به محافظه کاران (او مخالفین لیبرالان تر مغوی لا زیات) وکړای شي څو د حکومت د طرفداریه څخه دفاع وکړي که چیرې د جګړې د تصویب پر مسئله باندې په پارلمان کې بحث وشي.

بیکنسفیلد او سالسبري پیشنهاد وکړ چې باید «د انګلستان زور او قاطعیت ونښودل شي»، د کرمي دره د «مادي تضمین» په توګه ونیوله شي څو افغانستان د انګلیس د امپراطوریه غوښتنې ومني. دې تصمیم د پارلمان له پلوه د منظوریه هیله نه درلوده. کرینبروک نوموړی پلان رد کړ او مغه ئې یو بل مثبت اقدام وګاڼه کوم چې په ټولو ځایونو کې به د «دکمزوریه د عمل» په توګه وګڼل شي. د هند د چارو سکرتر د جګړې غوښتنه کوله ولی داسې ئې ښوده چې د جګړې دپاره تیاری لا سر ته ندی رسیدلی.

Ketabton.com

د وزیرانو کابینې فیصله وکړه چې په اعظمی توګه د تېرې لپاره تیاری ګړندی کړی او لیټون ته ئې دستور ورکړ چې د جګړې دپاره تر څمتو کېدو پورې امیر ته الټیماټوم ورکړی چې موده ئې د ۱۸۷۸ م کال د نومبر تر شلمې نیټې پورې دوام وکړی. د الټیماټوم د موادو څخه یو هم دا و چې د انګلیس حکومت له شیر علی خان څخه غوښتنې و چې نوموړی باید د هغه څه دپاره چې د علی مسجد په سیمه کې واقع شوی وو بخښنه وغواړی او همدارنګه د انګلستان دائمی هیئت ومنی.

دیوک ارګیل ثابته کړې وه چې «د تاریخ پاڼې د داسې سندونو او اعلامیو څخه ډکې دی چې د مقتدرو شاهانو او حکومتونو له پلوه صادر شوی کومو چې هغه کوله چې په مناسبو پلمو د ډېرو کمزورو دولتونو پر ضد د زور، جبر او بې عدالتۍ کړه وړه پټ کړی».

نوموړی زیاتوی چې دد که څه هم دا خبره پوره د شک وړ ده چې پدې ځمنی کې لست کې دې یو داسې مثال پیدا شي چې د خپلو

ACKU
Ketabton.com

اتهامات او خبرو له لحاظه تر هغه التیماتوم غیر عادلانه او بی اساسه وی کوم چی د ملکې حکومت د کابل امیر ته ورلیږلی و».

شیر علی خان د خپلو پیاوړو همسایګانو د سیاست په اهدافو ډېر ښه پوهېده، خو احتمال لری چی د منځ ته راتللو حالاتو په جدیت نه وو پوه شوی. په هر حال د نامعلومو علتونو په اساس د ده ځواب تر ټاکلی مودې پوری ونه رسېده. افغانی واکدار توضیح کړه چی د چمبرلین د ښلو څخه ئی د انګریزانو د خیالونو له ښېری انکار کړی. نوموړی داسی لیکلی و چی «» که چیری دا ښېره بی اساسه وای، که د بریطانیې حکومت دوست وای او د زور او تهدید څخه ئی کار نه اخیستلی نو د هغه په ښلو ئی به ئی انکار نه وای کړی لکه څرنګه چی د دوستو او همسایه دولتونو تر منځ دا دود نه واقع کیږی...»

لنډه ئی دا چی که امیر وایسرا ته هر څه لیکلی وای نو دی به د نوموړی دپاره ډېر لږ فرق هم نه وای لرلی. د ۱۸۷۸ م کال د نومبر د

Ketabton.com

بوویشتمی نبتی په سپیده داغ کې ۳۵ زره کسیز فوځ چې په دریو قطارو ویشل شوی و د کویټې څخه د کندهار په لور، د کوهاټ څخه د کرمې د درې له لارې ځرنې او کابل ته، د پېښور څخه د خیبر د درې له لارې کابل ته وخوځېد.

څو د التیماتوم د مودې څخه تقریباً نیمه میاشت مخوا د نومبر په نهمه د حکومت مشر د لندن د ښاروالۍ په ماڼۍ گیلډهال کې اورده وینا وکړه. نوموړي د خبرو په ضمن کې وویل چې «د هند شمال لویدیز سرحد یو تصادفي او غیر علمي سرحد دی» او بیا یې نسیمه کې ټول وضعیت د انګلیس د هغو هڅو په اثر منځ ته راغلی دی چې دا حالت بدل کړي.

نو پوښتنې حال کې د شیر علي خان ګناه څه وه؟ په ګیلډهال کې راغونډو شوو وزیرانو د بیکنسفیلډ توضیحات په ښکاره حیرانتیا او ناآرامۍ سره واوریدل او لیبرال مطبوعاتو او حزب د دولت پر ضد په فعالیت پیل وکړ

Ketabton.com

او د هغه سیاست ئې د بې مفهومه او جګړه ماره د سیسې په څېر مشخص کړ. دا موضوع زموږ معاصر تاریخ پوه پیرسون په پوره تفصیل توضیح کړې ده. ضمناً هغه په حقیقت کې هماغه نښان هم وه.

... د دې سره سره انګریزي قوځونه په بریالیتوب مخ په وړاندې روان وو، په قهرمانانه او ټینګ خو بې ثباته مقاومت ئې غلبه موندله ځکه چې افغاني لښکر ډېر ضعیف، تعداد ئې لږ او ډېره خرابه وسله په لاس او همدارنګه ئې ښه تعلیم هم نه وو لیدلی. توپونو او تېزویشتونکو «د ګاتلینګ ټوپکو» چې د راتلونکو ماشینګنو لومړی شکل وو د بریطانوي عسکرو لپاره لاره پرانیستله. په اصطلاح د «مقدس جیورج» سواره نظام یعنې د سروزرو پیسو هم خپل رول لوباوه چې د ځینو ناآسنتواره او ګنه فوښونکو قومي مشرانو د تطمیع کولو لپاره خرخېدلې هم بې تاثیره نه وې. اشغالګرو به د لارې پر سر کلي او بانډې لوټولې او ورته به ئې اور اچاوه.

Ketabton.com

په بې رحمۍ سره به ئې هر مقاومت څپه کاوه. د ۱۸۷۸م کال د دسمبر په دوهمه نېټه د ځمکې قطار د پېواړ په کوتل باندې حاکميت وموند، د دسمبر په شلمه د پېښور قطار جلال آباد تصرف کړ او جنوبي قطار د ۱۸۷۹م د جنورۍ په اتمه کندهار ته ورداخل شو. که څېرې ژمي نه وای چې په تنګو غرنيو درو کې ئې د انګرېزي لښکرو حرکت د مشکلاتو سره مخامخ کړی او نو داسې به ممکنه وای چې تقريباً بدون له کومه خنډه د کابل په لور مارش ته دوام ورکړی شي.

په لندن او کلکته کې د افغاني واکدار عکس العمل ته منتظر وو، چې اوس به دی بالاخره تسليمېږي؟! دا عکس العمل غير منتظر و. نازک او لطيف جمال پرست بارون ليټون کوم چې د ده ځينې معاصرينو د «دسملې د شاعر» په نامه بللی و شېر علي خان نيمه ليونی وحشي ګڼلی و. دا توصيف بلکل جعلي او دروغ وه. دې پنځوس کلن امير بې نظيره نرم چلند، با نزاکته، صلح غوښتونکی او مهربانه سړی و.

Ketabton.com

نوموړی د ډېر فعاله کنج کاوه عقل څښتن و.
ده د بین المللي پېښو د انکشاف د څېړنې
سره مینه درلوده؛ د ټول جهان د تاریخ په
هکله ئې ښه معلومات درلودل او په خاصه
توګه ئې د لومړي پېښو د فعالیت سره دلچسپي
درلوده. یو بل سړی چې قاضي عبدالقادر نومېده
او مخ کې ئې د برېطانوي واکدارانو سره په
پېښور کې خدمت کړی و د شیر علي خان
خط مکاتبه په انګرېزي ژبه لیکله او ده ته
به ئې انګلیسي اخبارونه لوستل. نوموړی
قاضي بیله شکه د خپلو پخوانیو بادارانو دپاره
خدمت ته دوام ورکاوه.

د ۱۸۷۸م کال د دسمبر په دیارلسمه
امیر خپلو درباریانو ته اعلان وکړ چې دی
به په روسیه کې پیټربورګ ته ولاړ شي څو
هلته بین المللي کانګرس راغونډ کړي شي او
په هغه کې د انګلستان تېری د ده پر هېواد
وښندل شي. دا د افغاني واکدار د سیاسي
ساده دلي شاهد و. د کابل څخه تر روانېدو
دمخه شیر علي خان خپل زوی یعقوب خان

ACKU
Ketabton.com

د کورنۍ نظربندۍ څخه خوشې کړ او په موفقيت توګه ئې ده ته د چارو واګې وسپارلې. داسې ګمان کېږي چې امير داسې فرض کړی و چې انګرېزان به له یعقوب خان سره ډېر باعاطفه چلند وکړي. د امير بهير د لږو ساتونکو سره مزارشريف ته ورسېد او هلته سرحد ته نژدې د آمو د سيند تر څنګه ډېره موده پاته شو. د جبهو څخه د ډاډ وړ خبرونه نه راتلل او امير داسې فيصله وکړه چې پدې شرايطو کې به هېواد پرې نه ږدي. سربېره پر دې د ده پښتنه په سخته ناروغه اخته شوه. د نورو پېړيو د عام طريقو چې د عملي ډاکترانو او طبيبانو له پلوه عملي کېدې ناروغې لا پسې شديده کړه. د ۱۸۷۹ام کال د فبرورۍ د مياشتې په پوويشتمه نېټه محمد شيرعلي خان د ګانګرين د ناروغۍ په اثر د دنيا څخه سترګې پټې کړې.

لږ تر لږه بايد دوه تنه د منځه تللي وای تر څو چې په ناځاپي توګه د انګلستانو په طبعيت برابر يعقوب خان امير شوی وای.

Ketabton.com

لا څه موده پخوا د امیر شیر علي خان د قدرت په زمانه کې د ده او تخت ترمنځ د سلطنت ولیعهد شپاړس کلن عبدالله جان خنډ شوی و. د څه ناڅه شپږو میاشتو په موده دواړه نابېره مرګ له منځه واېستل. دا وضعیت خپل په خپله او د هغه راورو ستنه عواقب د معین تامل اساس ږدي.

د افغان - انګلیس د لومړۍ جګړې قهرمان اکبر خان د۲۹ کلنۍ په عمر د ځینو ستړګی پټې کړلې. د د ځینو کسانو په عقیده د نامتو وزیر اکبر خان مړینه د الماسو د هغو زهرلړلو خوړو د سببه وه چې ده ته ئې د پردیو په لمسون په مړو کې ګډ کړي وو». افغانی مؤلف سید قاسم رښتیا په ادبي ډول د انګریز لپاره د پردیو کلمه راوړې ده ځکه چې دوی هڅکله د دوست محمد خان زوی د هغه مهم رول له کبله چې د تیرې کوونکو پر ضد په مبارزه کې ئې لوبولی و نه بخښنه. بریطانوی تاریخ پوهان په ډېره واضحه توګه دا خبره تائیدوي چې په عالي توګه تربیه شوو او لطیفو اشرافو

Ketabton.com

خارجي سیاسي کارکوونکو د له منځه وړلو څخه دریغ نه کاوه کومو چې د دوی په درد نه خوړل. موریس گولینگ لیکي چې د عبدالله جان مور بارون لیټون ته پیشنهاد وکړ چې خپل میړه شیر علي خان ته به زهر ورکړي، خو که چیرې وایسرا د دې د ژوی پادشاه کیدل تضمین کاندي. د دې موضوع بارون ته الهام ورویاښه او په دې باندې ئې دې متیقن کړ چې په کابل کې د انګریزانو پلوي کوونکي ډله موجوده ده. او ده نیت درلود په هغه صورت کې چې امیر د وایسرا د غوښتنو څخه سر وغړوي نو دا ډله به د کودتا دپاره ولمسوي.

دا ممکنه ده چې د یعقوب خان پلویانو لومړی عبدالله جان له منځه وړی وی او تر هغه وروسته ئې د بریطانوي اجنټانو په وسیله چې د پیښور د جاسوسۍ په اداره پورې ئې اړه درلوده خپله شیر علي خان هم په همدې ډول له منځه وړی وی. روسي ډاکټر ای. ل. باورسکي چې د دې دواړو اشخاصو

Ketabton.com

د ناروغۍ د زیاتېدو او مرګ په وخت کې حاضر و په ډېره حیرانتیا او خوف سره د دوی د علاج طریقې لیکلې دي. نوموړی نظر څرګندوي کوي چې دا په پوره توګه ممکنه وه چې امیر ته نجات ورکړی شوی وای...

سست اراده، متردد او ساده یعقوب خان سلطنت ته ورسېد کوم چې د پخوا څخه د انګرېزانو د نمایندګانو سره تار درلود. ده د انګلیس جدي خوښښتنو ته په ورین تندي غاړه کښېښوده. د ۱۸۷۹م کال د مې په سر کې نوموړی د یوې ډلې سپورو سره د ګندمک کلي ته لاړ چېرې چې د انګرېزانو د لښکرو یوه ډله د کابل په لور تر ټولو نژدې رارسېدلې وه. په هغه ځای کې ئې د جنرال سموئیل براون د سیاسي منصبدار جګړن ګوانیاري سره په خبرو اترو پیل وکړ. د مې په ۲۶مه دوی د صلح تړون لاسلیک کړ کوم چې سمدستي د لارد لیټون له پلوه تائید شو.

د ګندمک تړون افغانستان په پوره توګه د باندیني سیاسي خپلواکۍ څخه بې برخې

Ketabton.com

کړ او همدارنګه ئې د هغه داخلي سیاسي استقلال تر ډېرې اندازې پورې محدود کړ. بریطانوي امپراطوریه د دې حق پیدا کړ چې د هیواد په پایتخت کې خپل سیاسي نماینده ځای په ځای او په هر وخت کې چې وغواړي افغاني سرحد ته خپل د«اجنټان له کافي ښمېر ساتونکو» سره واستوي. امیر د انګلستان له پرته د نورو هیوادو سره د هر ډول مناسباتو څخه صرف نظر او تعهد ئې وکړ چې په هر اړخیز ډول به د انګریزي اتباعو سره د سوداګرۍ (او په هغه جمله کې د ټرانزیټي تجارت) اړینې تمینګی کړي. ده ته ئې د«په مهربانۍ سره» د کندهار او جلال آباد افغاني ښاروته راوګرځول. خو انګریزي واکدارانو د کرمې، پښین او سیبي سیمې د هغو د ټولو نفوسو سره له افغانستان څخه بیلې کړلې او همدارنګه ئې د خیبر او میچنی په کوتلونو خپل کنترول ټینګ کړ. په دې ترتیب انګریزي قوځونو د دې امکان موندلې چې د هیواد په حیاتي مرکزونو ډېره ژر ضربه

Ketabton.com

وارده کړی. ګوندی د ملنډی په ډول امیر ته
اجازه ورکړی شوه چی خپل نماینده د هند د
وایسرا او ګورنر جنرال دربار ته واستوی.
سربېره پر دې افغانی واکدار ته «د هر ډول
خارجی تجاوز په صورت کی» د بېیسو، فوځ
او وسلې کومک تضمین شوی و او هر کال
د ۶۰۰ زره روپیو مبلغ هم د مالی مرستی
په توګه ټاکل شوی و»[1].
روسی ختیځپوهندونکی ل.ن. سوبالیف
لیکلی و چی «د ګندمک د تړون د متن لوستنه
په ډېره روښانه توګه د انګریزانو دا غوښتنه
څرګندوی چی په ټینګه خپل قدرت د آمو د
سیند تر ښتیه غاړی او تر هرات پوری په
ټول افغانستان ټینګ کړی. د ګندمک تر
تړون وروسته د افغانستان د خپلواکی په

---

[1] Collection of Treaties, Engagements and Sanads, relating to India and neighbouring countries. Compiled by W.U. Aitchison. Vol. XIII, Calcutta, 1933.

Ketabton.com

هغه خبره هم نشوه کېدای».

د یعقوب خان پوره تسلیمېدل د افغانانو د پراخې کرکې او کینې سبب شول. د امیر کښتر ورور محمد ایوب خان چې د هرات حکمران وو د سختې نارضایتۍ په ښکاره کولو دا اسارت آمیزه تړون وغانده. په عملي توګه بوه ډله فیودالانو چې تعداد ئې ډېر ناڅیز وو او دې ته تیار وو چې د دښمن سره همکاري وکړي د دې تړون هرکلی وکړی. لیکن بیا هم بریطانوی حاکمو محافلو خوشحالی کوله ځکه چې دوی خپل هدف ته ورسېدل. په هغه سیاست مدارانو او نظامیانو چې په افغانستان د انګریزی تسلط په ټینګولو کې شامل وو د نشانونو باران وو. کوانیاری د «سر» د لقب او د بانی د نشان خاوند شو. لیتون ته د کونټ لقب ورکړی شو. وایسرا په هغه زمانه کې په ډېره بېړه افغانی پایتخت ته رسمي سفارت واستاوه. سفیر او مختار وزیر بېټر لوئی ناپلیون کوانیاری وټاکل شو. دی سرحدی خدمت ګذار د ډیپلوماسۍ کوم

Ketabton.com

څلاند استعداد نه درلود. « دی د آرزو لرونکو او بې قراره اعصابو خاوند او د حکم چلولو خصوصیت لرونکی ، د شخصي شهرت د لرلو ډېر تږی دی. نوموړی داسې سړی نه و چې هغه جسماني او معنوي مشکلات درک کړي او وسنجوي کوم چې د شهرت د ګټلو په لار کې مخامخ کېږي. دا وو د کوانیاري په هکله د انګرېزي مؤلفینو نظر[1]. حتی جنرال ن. چمبرلین چې له ده سره ئې مینه درلوده اعتراف کړی و چې نوموړی بې سنجشه کړو وړو ته لاس تخزوي، مغرور دی او د ده دا ډېره خوښېږي چې هغه څوک چې ورسره تماس لري په کومه « شخصي عاطفه » نه بلکه په وېره سره تر تاثیر لاندې راولي.

د جولای په ۲٤ کوانیاري د سفارت د عملې او جنګي دستې سره کابل ته ورسېد. امیر د ده په حکم خپل قصر ته نژدې د بالاحصار په کلا کې کومه چې د پایتخت په جنوب ختیزه

---

1) Arthur Swinson, op. cit. p. 166.

Ketabton.com

برخه کی پرته ده ځای ونه نیو. لا د لومړیو ورځو
څخه کوانیاری داسی چلند نه کاوه چی گواکی د
هیواد باصلاحیته خاوند دی. په ډیره بی شرمیه
ئی د یعقوب خان او د ده د رعیت تر منځ په
مناسباتو کی مداخله کوله، د داخلی نفاق اور
ئی بل کړ او په هره ممکنه وسیله ئی هڅه
کوله چی د انگریز د پلوی کوونکو فیودالانو او
درباریانو وضعیت ټینگ کړی او امیر به ئی
سپکاوه او داسی نور.
جګړې د افغانستان په اقتصادی حالت
په تېره بیا په کابل سخته اغېزه وکړه. د انگریزی
لښکرو تهاجم چی معمولاً بی مده زیات خدمت
کوونکی «د پرسونل» ورسره ملگری وو د هیواد
ناچیزه خوراکی مواد چی بیله هغه هم څه نه
وو ټول تمام کړل. د ډېرو سیمو اوسېدونکو
په تنگسه او نیمه وږی ډول ژوند کاوه. خزانه
تشه وه. دولتی مامورینو او عسکرو ته په
میاشتنو میاشتنو تنخوا نه ورکول کېده. په
بازارو په تېره بیا په پایتخت کی نرخونه ډېر
زیات پورته شول. د بریطانوی سفارت تر رانگ

Ketabton.com

وروسته چې له مصرف څخه ئې مخ نه اړاوه په هیواد کې پورتنی حالت را منځ ته شوی وو.

خو په خاصه توګه ملی او سیاسی سیکاوی او د پښتو تعلیمانو خوشحالیږ افغانی وطن پالونکی سخت ځورول. د انګلیسی هیئت پر شاوخوا د کړکی او تحقیر دیوال راچاپیر شوی وو. دې ټولو خپل ځان ته امیدواره کوانیاری ډېر لږ هم نه سراسیمه کاوه. ده د خپل بوه اجنټ په څواب کې هغه وخت چې هغه د ښار د بد وضعیت څخه ورته خبر ورکړ په ډېره بې اعتنائۍ وویل چې «هغه سپی چې غپیږی سړی نه خوری!» د ۱۸۷۹ ام کال د سپتمبر په دوهمه ماښام د سفارت څخه هند ته تیلګرام واستول شو چې پدې ټکو ختم شوی وو: «د هر څه سم دی». د سپتمبر په دریم سهار په کابل کې د پاڅون اور ولګید. په همغه ورځ ئې د انګریزانو استوګنځی ته نژدې افغانی عسکرو ته تنخوا ورکوله. پیسې کمې شوې او د څو میاشتو تنخوا ئې هم نه وه ورکړې. باریدلی سرتیری په کورونو او چونیو کې سره خپاره شول؛ د وطن پالنې شعارونه ئې په

Ketabton.com

چیغو ویل او ځینو د سیاسي نماینده ګۍ
استوګنځي په کانو ویشتنه د هغه ځای ځمه
په دوی باندې بدرز وشو - د ځینو د قوله دا
بدرز ګوانیاري کړی و چې د هغې په اثر بو سړی
ټپي وژل شوی وو، تر دې وروسته دوی
د چوڼیو و لور ته په غبله وسله پسې
وځغاستل او د ښار د اوسیدونکو په
مرسته ئې د هبواد په زړه کې د تعلیم په
ځاله پرغل راوړ. امیر بې ځایه هڅه کوله ځو
اخ و ډب قرار کړی او په دې منظور ئې
ښینتي ځای ته لومړی ولیعهد قرآن په
لاس ورواستاوه او ورپسې د فوځ
عمومي قوماندان داود شاه خان ولیږه.
د شپې د تیارې په رارسیدو سره سفارت
تاروماره شو او ګوانیاري او د هغه همکاران
ټول ووژل شول.

د دې پیښې خبر په انګلستان کې
او په هند کې په بریطانوي محافلو کې د
غضب ځپې راپورته کړې. ورځپاڼو غوښتنه
کوله چې د کابل باید د ځمکې د مخ ځمه ورک

Ketabton.com

کړی شی» او افغانستان په «د سل هاوو ټوټو وویشل شی»[1]. د حکومت شخصیتونو د خپل سیاست د تیرنه کولو په خاطر هڅه کوله چی د افغانستان د پایتخت پیښی د ناآرامی یوه تصادفی لمبه وښیی کومی چی د فوځیانو د یوې شورشی ډلی له پلوه منځ ته راغلی. د لیبرالانو اپوزیسیون په ډېره اساسی توګه هڅه د ملی پاڅون په نامه یادی کړی وی[2]. د ۱۸۷۹م کال د سپتمبر په شلمه د لیبرالانو ورځپاڼی د تیرو شوو پیښو ډېر ښه تحلیل کړی وو یعنی «... موږ نه دغښتو وحشی عسکرو له پاربدلی غصب او کینی سره ډېرې ووهلی کومو چی خپله کینه او غصب زموږ په استاځی

---

[1] مثلاً د «Army and Navy Gazette» چی د نظامیونو نظریې ئې څرګندولی د ۱۸۷۹ کال د سپتمبر د میاشتی د ۲۰ می په ګڼه کی همدغه غوښتنه کړی وه.

[2] P. W. Clayden. England under Lord Beaconsfield. L., 1971.

ACKU

Ketabton.com

باندی سوړ کړ داسی معلومېږی چی موږ د خلکو د پاڅون سره مخامخ شوی یو کوم چی د انګریزانو موجودیت پارولی او زموږ په ضد ئی په زړو کی د کینی اور بل شوی ... هر وخت به نېږ شی تر څو چی مغلوب شوی خلک تسخیر ته تیاره کیښېږدی».

بیکنسفیلد او د ده لاس پوڅی لیټون په هره لره توګه هم نه غوښتل چی د استعماری لوټماری او زور اچونی څخه لاس واخلی. د سپتمبر په څلورمه یعنی غونګه چی په هغه څه خبر شول چی په کابل کی تېر شوی وو وایسرا صدراعظم ته د فعالیت نوی پروګرام وړاندی کړ چی په هغه کی د خودارادیت حتی د ناخیزو پاته شونو د له منځه وړلو غوښتنه شوی وه کوم چی په افغانستان کی پاته وو. سربېره پر دې ده خیال درلود چی د څمکی د مخ څخه افغانستان د یو دولت په څېر بېخی ایسته کړی. لیټون داسی پلانونه جوړول چی هغه به څو کوچنیو خانیو باندی وویشی او د بریطانوی امپراطوریه پوره تسلط دد دا یابعیبی

ACKU

Ketabton.com

ځنه د آمو تر سیند پورې ...» تمینګ کړی. دا
پروګرام د لندن له خوا منظور شو. حکومت
وایسرا ته د تیلګراف په وسیله اطمینان
ورکړ چې د هغه د ډېرو خوځو تصمیمونو به په
نامحدوده توګه ملاتړ وکړي. بریطانوي فوځې
کندهار بیا ونیو. د هغو بریطانوي عسکري
ټولګیو ځنه چې افغاني پایتخت ته نژدې تولو
نژدې د ګرمې په دره کې پرتې وې د کابل
دسته د برید جنرال ف. رابرټس په مشرۍ
جوړه شوه. د افغاني ملي لښکرو د سخت
او فداکارانه مقاومت په ماتولو سره، د ځینو
قومونو د ناأستوارو قومي مشرانو په تطمیع
کولو او د داسې اعلامیو په خپرولو سره همدا راز
چېرې چې به خطر پیدا شو د هرراز ښپګنو
د وعدو په ورکولو سره رابرټس د سپتمبر په
۲۷ د ښترګردن کوتل لاندې کړ او د لوګر په
دره ئې برید وکړ ګومه چې په کابل ورغښتمیري.
د خوښۍ په ګلې کې په نابیره توګه یعقوب
خان د خپلې سورلۍ سره د جنرال مخ ته را
پیدا شو چې د هغه د حیرانتیا سبب شو.

Ketabton.com

ښاري وړي او زړه نا زړه امير د دوو اورونو تر منځ ګير پاته وو. وطن والو ته دې د هغه شرم ور تړون له کبله نه بخښنه. او زموږ په زمانه کې افغاني تاريخ پوه د ده د سلطنت زمانه ډېره په روښانه توګه مشخصه کړې ده چې «د نوي امير واکدارۍ د ګندمک په رسوا تړون سره شروع شوه... او د خلکو په عمومي پاڅون او کابل ته د انګرېزانو په دوهمه لښکرکشۍ پای ته ورسېده. پدې ترتيب محمد يعقوب خان د ابد لپاره خپل نوم لکه‌دار او رسوا کړ...»[1]

د ۱۸۷۹ م کال د اکتوبر په شپږمه د چاراسياب په کلي کې چې د پايتخت څخه لس کيلومتره ليرې پروت دې ډېره سخته نښته ونشوه. که څه هم افغاني بزګرانو او کسب‌ګرو سره د دې چې دوى ښه وسله نه درلوده او ښه روزنه يې هم نه وه ليدلې مېړانه او قهرماني وښوده خو د انګرېزي تخصص لرونکي لښکر په

---

[1] Сеид Касем Риштия. Афганистан в XIX веке. М., 1958, стр. 417.

Ketabton.com

مقابل کې ئې تاب رانه وړ د اکتوبر په دولسمه رابرټس پایتخت ته داخل شو. په بله ورځ د «دیلي نیوز» ورځپاڼې خبر ورکړ چې «د کابل ښاوخو ګلې ټول مور ته دښمن دی». په ښار کې همدغسې وضع وه. انګریزي قوماندانۍ فیصله وکړه چې په غضبناک زور سره خپل موقف ټینګ کړي.

د اکتوبر په شلمه د کوانیاري د پخوانۍ سیاسي نماینده ګۍ په ځنګې پنځه تنه په هیئت بانوی د برنحل په نوړ په دار ځړول شوي وو چې د دوی په ډله کې د کابل لوی امام او دوه تنه جنرالان شامل وو. تر دې وروسته نوی عام قتل او وحشیانه مجازات تر سره شول. رابرټس په خونړۍ سره د امیر «داستعفا قبوله کړه» (د ځینو معلوماتو له مخې هغه ئې مجبور کړی وو). ځرنګه چې د سفارت په ویجاړېدو کې د یعقوب خان پر ضد ښکاره شاهدان موجود نه وو نو دی ئې پدې تهمتي کړی وو چې کوانیاری ته ئې لازمه مرسته نه وه رسولې او پدې ترتیب ئې نوموړی هند ته واستاوه.

لیکن زور څه فایده نه کوله. افغاني وطن

Ketabton.com

پالوونکو مبارزې ته دوام ورکړ. دوی خبر شول چې اشغالګر به په بالاحصار کې مېشته شي نو لدې کبله ئې د باروتو تحویلخانه چې هلته وه وچوله. په نخزنی کې جنرال محمدجان خان وردګ او ملا مشک عالم د تېری کوونکو د مقابلې لپاره قوتونه راغونډ ول. د دوی جنګیالو به په پرلپسې توګه د دښمن په ګارنیزونونو باندې شبخون کاوه او د ۱۸۷۹ام کال د دسمبر په څورلسمه ئې رابرتس ته د آسمائي په غرو کې سخت تلفات ورکړل او دې ئې مجبور کړ چې د شیر پور ټېینګ انګړ ته ننوزي. د کابل په شاوخوا کې وسلوالی نښتنی پای ته ونه رسیدې. دوی به په منظمه توګه بری تر لاسه کول او د کابل «نمال» نوم ئې وګټه. په ټولو نیول شوو ځایو کې متشنج وضعیت حکمفرما وو. د ځینو سیمو واکداران چې تېری کوونکو ټاکلي وو خپل ژوند او واکداری تر هغه ساتلی شوای څو چې بریطانوي فوځ دوی ساتل. د کابل ساحوی دسته تقریبا د هند نخه شلیدلی وه. انګریزان د داسې یوې ماتې ټخه په ویره کې وو کومه چې په ۱۸۴۱–۱۸۴۲م کال

Ketabton.com

کې د دوی په نصیب شوی وه....

لندن په «د سازشګار» امیر یاندی د اسارت آمېزه موافقې د تمیلولو د کوښښونو تر ناکامی وروسته د افغانی دولت د تونمه ګولو په لته کی وو. په تهران کی د بریطانیې نماینده تومسن د ایران سره ایران ته د هرات د ورکولو په هکله خبری اتری پیل کړلې که څه هم دا ښکار په قانونی توګه محمد ایوب خان اداره کاوه. شاه ته دې خاص «سوغات» د ځان سره اضافی هدف درلود. هغه دا چې دی د روسیې سره په رقابت کی د انګریزانو پلوته ته جلب کړی. «دا یقینی خبره ده چې انګریزان په رندی سره کوښښ کوی چې فارسیان د خپلو خیالونو په حلقه کی کښیباسی کوم چې د روسیې پر ضد متوجه دی». د روسیې د جنګ وزیر د. آ. میلیوتین دا خبری اتری د روسیې پر ضد عکس العمل وګاڼه. د روسیې مخالفت د هرات د بېلولو ختم شو.

لیکن په هغو مواردو کی چې د انګریزانو منځه هیڅ څه نه لیوله دوی خپلی طرحی عملی کولی. د ۱۸۸۰ م کال د اپریل په پنځمه لارد لیتون د

ACKU

Ketabton.com

مرحوم امیر خپل او همنامی شیر علی خان ته خبر ورکړ چې دی د کندهار پر سیمه د حکمرانۍ د «والي» په لقب مفتخر کېږي. د ۱۸۸۰م کال د می په پورلسمه شیر علی خان د کندهار د خود مختار دولت د خپلواک واکدار په حیث په رسمي توګه تعیین شو. سره له هغه پدې دولت کې انګرېزي قوتونه پاته شول او واقعي قدرت د انګرېزي سیاسي کمیسار اولیور سنت جان تر اداري لاندې و. د والي ټوله خپلواکي پدې کې وه چې پیسې د ده په نامه وه او په جوماتونو کې «خطبه» د ده په نامه ویل کېده او «د کندهار کوچنی لښکر» جوړ کړی شو.

لکه چې معاصر امریکائي لیکوال لیکلي چې بارون لیتون او د هغه ماسیانو د کندهار د اداري لپاره «مناسب کاندید» پیدا وکړ او همدارنګه ئې د کابل دپاره هم د داسې شخص لپاره په آخره درجه ضرورت درلود. دلته وضعیت همغسې متشنج پاته وو. د انګرېزانو ځینې ئې په افغانستان کې ډېره ګرکه ګوله او هغوی هم په دې ډېر ښه پوهېدل. د خونړی

Ketabton.com

جبر او د انګرېزانو اشخاصو د تطمیع سره سره د پاینخت په شاوخو کی ښښتی نه حلی کېدلی. «د کابل ټال» ګړی په ګړی د شیرپور د کلا انګړ ته رالنډېدل. د ملی لښکرو (ایله جاریانو) د حملو ردول ډېر مشکل کېدل. جګړې ډېر وسایل غوښتل خو د هغې داسی پای چې د بریطانیې د حاکمو محافلو په درد ئی خوړل هیڅ پیښیمنی کېدای نشوای. د تجاوزی سیاست ډېرو سختو پلویانو دا حس کړه چې افغان اولس به په ګونډو نه شی کړای. په دې خبره حتی لارډ لیتون هم پوه شو. د ۱۸۸۰م کال د مارچ په پای کی کابل ته لیږل ګرېفین راغی چې د دوی له پلوه د شمالی افغانستان سیاسی کمېسار ټاکل شوی وو. هغه دستور چې ده اخیستنی و زیاتره دوو ټکو ته متوجه وو. لومړی دا چې ډېر ژر داسی سړی پیدا کړی چې د انګلیس د ګټو سره برابروی او هغه ته د «کابل د خانېه واکداری» وسپاری. او دوهم دا چې د ملی تر رسېدو دمخه د افغانی نیول شوو ځمکو څخه په شا تګ ته تیاری ونیسی.

ACKU

Ketabton.com

دا مسئله اسان کار نه و. د فوځ رااېستل د هغه تر ټخه چې پر تخت د انګریزانو پلوی څوک ئې نه وی کښېنولی د لندن دپاره داسی مفهوم درلود چې ګواکې د ۱۸۷۸م کال موفق نه راګرزی د همغه خصوصیت سره چې ختیزو اولسونو به نتیجه تر لاسه کړی وای چې بریطانوی امپراطوری په افغانستان کې په پوره توګه ماتې وکړه. خو د هغو قبودالانو په وړوګی ډله کې چې د انګریزانو سره ئې مرسته کوله او یا اقلاً د هغوی په نسبت بی‌طرفه پاته وو، یو داسی شخص شامل نه و چې دوتلی نجیبی کورنی څخه وی او څه ناڅه د حیثیت او اعتبار خاوند وی. سره له هغه ګریفین قابل نه چې د مبارزې اور پکې بل شوی و د تقریباً تیاری فیصلې سره روان شو. دا چې فیصله څرنګه او له کومې خوا رانځله تصور کېدای نه شی...

د یعقوب خان د کاکا زوی عبدالرحمن چې په سمرکند کې وو د خپل لس کلن تبعید په موده کې څو ځله کوښښ وکړ چې وطن ته بېرته راشی خو خپل بخت په تخت باندی د دعوا په صورت کې

Ketabton.com

وآزمائي. د تزار حکومت نه غوښتل چې د افغانستان سره په اړیکو کې مشکلات پیدا کړي او کله چې د چارو واګې د شیر علی خان په لاس کې وې د ده رقیب ئې هلته ساتلی وو. وروسته تر هغه چې رابرتس کابل ونیو او یعقوب خان ئې هند ته واستاوه د ترکستان جنرال والي ک. پ. کاوفمن داسې فیصله وکړه چې داسې شې نشته چې د هغې په واسطه عبدالرحمن خان د امیدونو مخه ونیسي. سربېره پر دې داسې فرضي کېدای شوای چې اصیل سردار به د آمو د سیند په کیڼه برخه کې خپل قدرت ټینګ کړي چې د افغانی ترکستان په نامه یادیده. دا امر به په هغه سیمه کې د انګلیسانو د تسلط مانع کېږي چې د بخارا د خُکمکو سره سرحد لري او آخر به عبدالرحمن خان د روسیې سره چې یو وخت ئې ده ته پناه ورکړې وه دوستانه اړیکې ټینګې کړي. پدې وجه د ترکستان جنرال ګورنر دې ویرهاوه چې خپل کورته د ده په «تبینتنه» باندي سترګې پټوي. د تګ دا شکل په دې وجه څوره نشوی وچې د پیترزبورګ واکمنو نه

Ketabton.com

ګوبنتل چې لندن په افغاني چارو کې د لاس
وهلو له ګبله روسیه ملامته کړي. ځکه چې د
دوست محمد خان لمسی   د ۱۸۸۰م کال په
سر کې افغانستان ته لاړ کوم مرکزي قدرت
په هېواد کې وجود نه درلود او ده وکړای شوای
چې ډېر ژر د هېواد په شمال کې په اوضاعو
تسلط پیدا کړي. چالاک او احتیاط کار عبدالرحمن
خان د رستاق په قصبه کې مېشت شو.
هلته ئې خپلې ځواني اړیکې ټینګې کړې (ځوا هم
ده شمالي ولایتونه اداره کول) او هرې خوا ته
ئې د انګریزانو په ضد لیکونه واستول چې په
هغو کې خلک «د دین لپاره مقدس جهاد»
ته رابلل شوي و. په دې لاره سردار سیاسي
اعتبار پیدا کاوه خو په عین وخت کې ئې
بېړه نه کوله چې د تېرې کوونکو سره په جګړه کې
ګډښېوزي. تېري کوونکو د دې نتیجې سره ډېر
ژر علاقه پیدا کړه. لیپل ګریفین ده ته
پېشنهاد وکړ چې د امارت د تخت د نیولو
په هکله کابل ته د خبرو اترو لپاره راشي.
لیکن عبدالرحمن خان واقعي ځیرز سیاست

Ketabton.com

مدار و او بیره ئې ونه کړه ځکه چې ده نه غوښتل چې له منظورو «انګریزانو» سره د اړیکو له کبله د خلکو په منځ کې بې اعتباره شي.

د ۱۸۸۰م کال د مارچ او اپریل په ورځو کې پارلماني انتخاباتو په انګلستان کې د سیاسي قواوو توازن په بوره توګه تغییر کړ. دا انتخابات د محافظه کارانو په انګیزمن شکست سره پای ته ورسېدل چې علت ئې په افغانستان او جنوبي افریقا کې ئې د دوی په لویو ناکامیو پورې تعلق درلود. بیکنسفیلډ او ورسره یو ځای بارون لیتون استعفا وکړه. سره له دې چې د هند د وایسرا په څېر د لیتون فعالیت له هره حیثه د بر ناکامه و بیا هم ده ته د بخوانیو وعدې سره سم د ګراف لقب ور-کړل شو.

د بخوانیو اعلامیو او بیانیو سره سره د ویلیام ګلادستن په مشرۍ لیبرالانو چې د واک واګې په خپل لاس کې واخیستلې او نوی وایسرا لارډ ریپون اصلا" نه غوښتل چې له هغو پړاوونو څخه انکار وکړي چې د دوی

Ketabton.com

اسلافو یعنی د «توری» (یعنی محافظه کارانو -مترجم) حکومت په منځنی ختیځ کی وررسیدلی و. دوی په فعاله توګه د هغه څه بچ کولو ته ملا وتړله د کومو چی د «ګلادستون» امکان موجود و. د ۱۸۸۰م کال د جون په میاشت کی انګلستان عبدالرحمن خان د کابل د امیر په توګه په رسمیت وپېژاند. د کندهار د بېرته ورکولو په هکله د ده غوښتنه په دې پلمه چی هلته لا پخوا خپلواک دولت جوړ نشوی و نه منل نشوه. د ګندمک د تړون ځانګړی ټکی بیا له سره تائید نشول یعنی بریطانوی امپراطوری د کرمې، سیبی، پیشین سیمې، د خیبر او میچنی کوتلونه تر خپلی اداری لاندی وساتلی او عمده خو دا چی د امیر بانډنی سیاست د دوی تر کنترول لاندی پاته نشو.

په لندن کی واکداران خوښ وو ځکه چی د ښکاره ستونځو سره سره د بر هدفونه تر لاسه نشوی وو او تر سر څه لوړی - نه فتح کیدونکی هیواد تجزیه نشوی و. خو د ختیځ په هکله په انګریزی آثارو کی په پوره اساس دا

Ketabton.com

خبره تائیدېده چې هیڅ یو اولس انګلستان ته دومره «ناګهانه هدفي» راغی نه ګڼلی لکه افغان اولس...

د ۱۸۸۰م کال دمی او جون میاشتی د اشغالګرو لپاره په داسی حال کی تېری شوی چی دوی زیاتېدونکی خطر حس کاوه. داسی آوازې واورېدل شوی چی د هرات حکمران محمد ایوب خان تیاری نیسی څو دوی ته ضربه ورکړی. دې خبر ته انګریزانو په شک او تردید سره کتل. خو په جنوب کی د انګریزی سیاسی کمیسار ډګروال اولیوبر سنت جان د ټینګار په اساس شیرعلی خان خپل «فوځ» د هلمند د سیند و خوا ته ولیږداوه. لدې کبله چی ده ته ډېر امید نشوای کېدای نو په کندهار کی د بریطانوی فرقې قوماندان جنرال پریمراوز د هغه فوځ د جنرال ببروز په لوا پیاوړی کړ.

ایوب خان واقعاً هم د کندهار و خوا ته وخوځېد او داسی ښوښتل چی له هغه ځایه د غزنی ښار ته چی د ایله جاریانو د

Ketabton.com

فعالیت مرکز وو ورنسوی. کله چې نوموړی
د ګرشک ښار ته رانژدې شو د هلمند
ګودر ته خبرصه د والی د عسکرو زیاتی
برخی بغاوت وکړ، د هرات والو و خوا ته
ورغله او پاته نور ئې وتښتېدل. ببروز
مجبور شو چې خپلی قواوی د کندهار خوا
ته وباسی. دلته د ۱۸۸۰ م کال د جولای
په ۲۷ مه د میوند کلی ته نژدې خونړۍ
ښتښته وشوه. د هرات والو عسکرو ته
د کندهار ښاو خوا اوسېدونکو مرستی ته
ورودانګل چې په هغوی کې دهقانانو،
کسب ګرو، ښځو او ماشومانو برخه درلوده.
د پېغلی ملالی هیجان راوړونکی روایت
تر ننه پوری د خلکو په خولو کې دی.
دا د جګړې په ډګر کې رابښکاره شوه؛
خپل بوړونی ئې د بیرغ په څېر خوځاوه.
دې پېغلی پدې ډول د خپلو جنګیالیو
وطن والو وینی په خورځنګ راوسښتی.
پېغلی ملالی داسی افغانی «لنډۍ»
ویلی چې «دا به جګړه کې شهادت د رسوائی

Ketabton.com

او بې ننګۍ تر ژوند د بر بنه دی»[1]. افغانانو د تعليم لوا ته ماتې ورکړه، تقريباً ټول عسکر يې له منځه يوړل او د خپو ټوټو ونو بيرغونه او توپونه يې ولجه کړل. ايوب خان چې سمدستي يوه ملي قهرمان په توګه وپيژندل شو کندهار کلا بند کړ. جنرال پريمراوز د ټول بريطانوي ګارنيزون سره په عملي کلا کې پټ شول.

د ميوند ماتې په ختيزو اولسونو کې د پراخو انعکاسو سبب شوه او د انګليسانو حيثيت ته يې سخته صدمه ورسوله. څرنګه چې د دې ماتې خبر د کندهار له جنوب څخه بلوچستان ته او د هغه ځايه د هندوستان سرحد ته ورسيد نو په ټوله دغه لاره او د هغې شاوخوا سيمو کې د انګريزانو پر ضد د هغو اولسونو د جنبش د راپورته کيدو باعث وګرزيد چې د انګلستان دوست اولسونه شميرل کيدل لکه د توبې په لوړه سطحه د

---

[1] Louis Dupree. Afghanistan. Princeton, New Jersey, 1973, p. 411.

Ketabton.com

چمن شناوخوا قومونه ، موری او کاکړستان د غروالانو ، د کېلات د خانمه سپاهیانو او بالاخره د جنوبي بلوچستان د سرحدونو پښتنو. په پورتني ډول په لندن کې د روسیې نظامي آتشه جنرال ا. ګورلف پیټربورګ ته خبر ورکړ. ناآرامي د سوکوره تر ښار پورې راورسیدې چیرې چې ملیشیا اعتبار نشوی وه. او همدا رنګه بغاوت د بمبئي په ښار کې د پام وړ ناقراري لمن خپره کړه.

د امپراطورۍ واکمنو د دې لپاره چې د میوند د ماتې اغیزه له منځه یوسي د کابل څخه خپل ټول فوځ راوایسته او د هغه ځایه ئې لوی عسکري ټولګی د رابرټس تر مشرۍ لاندې د جنوب خوا یعني کندهار ته واستاوه. په سخته ښتنه کې رابرټس وکولای شوای چې ایوب خان ته تلفات ورکړي ځکه چې د هغه لښکري د هرات څخه تر کندهاره لارې او جنګي عملیاتو ستومانه او ضعیف کړي وي. پدې ترتیب د کندهار کلابندي ماته شوه. د رابرټس بریالیتوبونو

ACKU

Ketabton.com

په لندن کې د ډېرو خوشحالیو سبب شولې. دی ئې د ادمیرال نلسون او دیوک ویلینګټن سره تشبیه کاوه، ده ته ئې د بانی د نشان د لوی صلیب د شوالیه او د بارنټ لقبونه ورکړل او د لارډ رابرټس کندهاري په نامه ئې یاد کړ. توصورې ته ئې «د مېړانې په خاطر» دوه خنجره، دولس نیم زره پونډه او همدارنګه ډېر افتخاري القاب وبخښل.

ټولو عالي رتبه اشخاصو د ده څخه خپله مننه څرګنده کړه او ملکي ویکټوریا حتی د ده آس او سپې ته هم جنګي مدالونه ورکړل. دا وړوکي جزئیات د دې لپاره دلته راوړل شویدي څو دا وښیو چې په انګلستان کې ئې پر دښمن باندې غلبې ته څومره ارزښت ورکاوه چې لږه موده مخوا بریطانوي پنبه ئې پهلوانانو چې په اعلی توګه مسلح وو په سپکو سپک کړې وو.

سره له هغه هم تر مېوند وروسته په مطلقه توګه ښکاره شوه چې انګریزان به ونه شي کولای چې د افغانستان په

Ketabton.com

جنوب کې هم ټینګ شي. رښتیا هم محافظه کارانو لا نوره هم هڅه کوله چې ولیجه د لاسه ورنکړي. په ۱۸۸۱م کال په پارلماني مباحثو کې نوی پیر (په انګلستان د اشرافیانو اوچت لقب دی - مترجم) لیټون د خپل سیاست ګلکه دفاع کوله او غوښتنه ئې کوله چې «د کندهار څخه باید ونه وځي»، تر هغه بسیار پورې دې د اوسپنې پټلۍ وغځولی شي او د والي متصرفات دې نورو سیمو ته د نفوذ لپاره د یوې ټینګې اډې په توګه نور هم پیاوړي شي. بیکنسفیلډ هم د ځواني وایسرا طرفداري وکړه. خو د ده او د هغه د همفکرانو رول د توجه وړ نه وو. بریطانوي حکومت مجبور شو چې له ټول جنوبي افغانستان ښتي سپکې کړي. د «د کندهار نش په نامه دولت» هم له منځه لاړ او ګوډاګی والي ته د یعقوب خان نصیب ور په برخه شو او د انګریزي قافلې سره هند ته لاړ.

په راوروسته زمانه کې عبدالرحمن خان

Ketabton.com

ټول افغانستان سره يو موټی کړ نوموړی
د انګريزانو څخه وسله او نقده مبلغ تر لاسه
کړ او پر ايوب خان ئې تحليه وکړه، کوم چې
هم مجبور شو چې وطن پرېږدي. امير عبدالرحمن
خان د هېواد د خارجي سياست په ساحه
کې د ګوښه توب په هکله د ټرون مراعات ګاوه
چې د هېواد په پرمختګ ئې ناوړه اغېزه کوله
خو په عوضه توګه ئې د هېواد په کورنيو
چارو کې د انګريز لاس وهنه نه پرېښوده،
د بريطانوي امپراطورۍ استاځی ته ئې په
کابل کې پدې شرط اجازه ورکړه چې هغه به
هم د هند د مسلمانانو څخه کوم څوک وی.
د افغان او انګليس دوهمه جګړه د
زرګونو خلکو د ژوند د تباهۍ سبب شوه.
د دې جګړې په اثر ډېرو افغاني ښارو او
کليو ته تاوان ورسېده. د جګړې د عملياتو د
تر سره کولو لپاره ډېرې زياتې پيسې ولګېدې.
د بريطانيې حاکمو محافلو ځانونو ته دا «مداخله
ګټونکې» ورکوله چې د دې مصارفو جبران د
دوی د مستعمرې يعنی هند له بودجې

Ketabton.com

څخه وتښتو. دوی دې فکر هیڅ نه څمبول چې په افغانستان د تیرې څخه ړزه موړه دمخه په ۱۸۷۶ – ۱۸۷۸ م کلونو کې د هند اولسونو لوړه وژنمله چې دا لوړه د دوی په تاریخ کې بې ساري وه. دوی حتی دا فکر نه کاوه چې که د هغو پیسو حتی بوه برخه کومې چې د یوې ډلې سیاستمدارانو د مغروره خیالونو د اقناع دپاره لګیدلې وې بیدې لاره کې لګول شوې وای نو په ملیونو کسان به ئې د مرګ څخه بچ کړي وو...

افغانستان نیمه مستعمره وګرزیده. لیکن صرف نظر له یو ړ سیاسي او منطقوي برتریو څخه چې تر لاسه ئې کړې، انګلیس ونه کولای شواي چې د جګړې په لار هغه اساس هدف حاصل کړي د کوم دپاره چې دوی هڅه کوله. هغه پر افغانستان پوره اختیار لرل یا د هغه تجزیه کېدل و. د افغان اولس د میړنې او قهرمانانه مقاومت په زور د دوی دا ارمان تر سره نه شو. د کابل پاڅون هم د دې څخه شو. دا پلان

Ketabton.com

د میوند جگړې او لښکرو نورو محاربو چې دومره غټې نه وې وېجاړ او گډوډ کړم»[1].

بو وار بیا د هغه څه حقانیت ثابت شو چې ف. انگلس پنځه ویشت کاله مخکې ذکر کړی وو یعنې «د افغانان مېړني، جنگي او په آزادۍ مین اولس دی...»[2]. دا توصیف د یو نامعلوم افغان شاعر تصنیف ته نژدې دی کوم چې ترموږ پورې رارسیدلی:

«که د خپل هېواد دفاع وي
خپل ځان به ترې نثار کړم.
افغان کله دارن وي
دښمن ته به شا نه کړم».

---

[1] د میوند د پرافتخاره برې په ویاړ د کابل یوه جاده د میوند د جادې په نامه یادېږي. پدې جاده کې د نوم ورکي سپاهي باعظمته څلی درول شوی دی.

[2] Ф. Энгельс. Афганистан. К. Маркс и Ф. Энгельс. Соч., т. 14, стр. 76, 1857 г. (روسي چاپ)

Ketabton.com

د دوهمې او درېمې جګړې ترمنځ

لندن د ۱۸۷۸ - ۱۸۸۰ م کلونو د نتائيجو څخه خوښ نه و او ځکه ئې د هر امکان څخه د افغانستان د تضعيف او په هغه کې د خپل موقف د ټينګولو لپاره ګټه اخيستله. د ۱۸۹۳ م کال په منځ کې په هند کې د انګليس د حکومت د باندينيو چارو د سکرتر ګ. م. ديورنډ سره د امير خبرو اترو د افغاني حکومت او اولس د سرنوشت دپاره د خپلو عواقبو په اثر ژوندئ مفهوم درلود. وروسته د کابل د «د اصلاح» ورځپاڼې په خواشينۍ سره يادونه کړې چې «پدې اساس چې د دې خبرو اترو په وخت کې د لوئې بريطانيې د زور زياتې فوځونه په افغاني سرحدونو کې راغونډ کړي شوي وو په ۱۸۹۳ م کال کې امير عبدالرحمن خان مجبور کړي شوی و څو ټړون لاسليک او د افغانستان د سرحد په حيث د ديورنډ مصنوعي کرښه

Ketabton.com

په رسمیت وپېژني. دی «د کرښې» افغان اولس دوه نیمه کړ. امیر باید د «سوات، باجوړ، چترال، د وزیرستان د ډېرې برخې، داوړ او چاګېږ څخه تېر شوی وای په کومو کې چې په عمده توګه ختیز افغاني قومونه (پښتانه یا پټانان. د ټولو افغانانو نوم همداشان دی) اوسېدل. د افغانستان څخه بهر افغانان تر هغوی چې په افغانستان کې دننه اوسېدل هیڅ کم نه وو. توی سرحد د مومندو، افریدو، شینوارو، یوسفزو، وزیرو، کاکړو او نورو په ځمکو کې تېر شو چې ځینې قومونه او یا د هغوی اتحادیې ئې سره وویشل. دې خبرې د افغانانو ملي یووالي ته ډېره کلکه ضربه ورکړه او د پاکستان تر جوړېدو وروسته د افغانستان سره د هغه اړیکې تر آخرین حده «د پښتونستان د مسئلې» پر سر خرابې شوې کوم چې په پوره توګه د امپریالیستانو په درد خوړل.

کله چې لندن افغانستان د باندنۍ سیاست په ساحه کې د خپلواکۍ څخه

ACKU

Ketabton.com

محروم کړ نو دا فرض ئې کړی و چې دا هېواد په د ضرورت له مخې محروم د بریطانوی امپراطورۍ سره خپلو اړیکو ته پراختیا ور کړی. دا محاسبه غلطه راووته. افغانانو د خپلو غلیمانو سره د هیڅ ډول اړیکو د نه لرلو هیله من وو. افغانستان ته د انګلیسانو لاره تړلې وه او حتی تنها د هندی مسلمانانو له ډلې څخه عالی رتبه مامور په کابل کې د امپراطورۍ نمایندګی کړای نشوه. د باندینې نړۍ څخه د افغانستان بېلوالی د هغه په اقتصادی، سیاسی او ټولنیز انکشاف باندی منفی ناثیرات واچول. دې حال د امیر عبدالرحمن د مستبدانه سیاست له کبله نور هم شدت ومونده. ده د بزګرانو او کسبګرو د ډېری لږی نارضایتۍ سره په ډېره بې رحمۍ چلند کاوه کوم چې ډېر درانده استثمار ناتوانه کړی وو، د ملی اقلیتونو اغتشاشونه ئې په قهری توګه سرکوبول او د هغوی ځمکې ئې د با قدرته قوم په ګټه ضبطولې، په هغه ځای چې د حکومت پر

ACKU
Ketabton.com

ضد د فعالیت گمان راته په بې رحمۍ سره ئې ظلمونه کول حتی د ځبرو ابتدائی ریفورمو غوښتونکو سره ئې هم په همدې شان چلند کاوه، یو شو فیودالی اشرافی کورنیو کډې وکړې او یا تبعید کړی شول ځکه چې امیر پر تخت باندې د دوی له ادعا او یا د تفرقه-غوښتنې د تمایلاتو څخه ډاربده.

سره لدې هم د فیودالانو د تفرقه-غوښتنې پر ضد د عبدالرحمن خان مبارزې، د تګ او راتګ د مصئونیت او د تجارت د پراختیا په غرض اقداماتو، د لښکرو زیاتوالی، د واحد پولی سیستم را منځ ته کیدو او داسې نورو کارونو د فیودالی بېلوالی د له منځه تلو او د اقتصاد د پیاوړتیا او په عمومی توګه د ټول دولت د پرمختګ د پاره زمینه مساعده کړه، عمومی سیاسی اوضاعو ټینګښت وموند.

د ختیزو افغانی قومونو په سیمه کې اوضاع بېخی بل ډول وه. دوی تر پایه د انګلیسانو اداري ته غاړه ټیټه نه کړه. په مختلفو ځایو کې به د آزادۍ د پاڅونونو لمبې

Ketabton.com

راپورته کېدلې. بریطانوي قوځونو په هلته جنګي عملیات سرته رسول چې په تقریبي توګه رسماً د «دائمي سرحدي جګړې» په نامه یادېدل. تنها د نولسمې پېړۍ په پای کې استعمارچیانو تر شلو زیات لوی جنګي عملیات د څه د پاسه شلو زرو عسکرو په ګډون سرته ورسول. او په ۱۹۰۰م کال کې شل زره کسیز لښکر وزیرستان احاطه کړ. دوی کوښښ کاوه چې د اداري او سیاسي اقداماتو په وسیله هم د ضداستعماري جنبش په خلاف مبارزه وکړي.

تر ۱۹۰۱م کال پورې څېرې افغاني سیمې «د خیلواکو قومونو په سرحدي صوبه» او د هغو سیمو چې د هغو تر شا پرتې وې او په پنجاب پورې ئې اړه درلوده وېشل کېدلې. په ۱۹۰۱م کال کې د پنځګونو داسې سیمو څخه (پېښور، کوهاټ، بنو، هزاره او ډېره اسمعیل خان) ځانګړی شمال لویدیز سرحدي ایالت چې د صوبه سرحد په نامه یادېده رامنځ ته شو. دا ایالت د «عمومي کمېسار او

Ketabton.com

د هند د گورنر جنرال د اجنټ» له خوا اداره کېده چې مقر ئې په پېښور کې و. په دې ښار کې وايسرا او گورنر جنرال لارډ کرزون د ۱۹۰۲م کال د اپريل په دوهمه درېٔ زرېز دربار ته په رسمي توگه د نوی ايالت د جوړېدو په باره کې اعلان کړی و. «د خبل واکو قومونو صوبه» په پنځو سياسي نمايندگيو وويشل شوه: ملکنډ چې په هغې کې د جنرال دير او سوات خانې نشاميلېدلي، د خيبر، د کرمې، د شمالی وزيرستان او د جنوبي وزيرستان ايجنسي. په هغو کې «د غير مستقيمه اداره» موجوده وه يعنې سياسي اجنټانو چې په قوم انگرېزان وو محلي خانان او ملکان کنترول کول گومو چې په مستقيمه توگه خلک اداره کول او د مشکلو مسئلو د حل لپاره به ئې د مشرانو شورا او د قبيلو د سرکره گانو جرگې رابلونه ولې.

د «سرحدونو د تعيينولو او د قومونو د ښکلا کولو» په باره کې د يو لړ برېطانوی کميسيونونو غړی توماس هولديچ په سرحدگر

Ketabton.com

سره اعتراف کاوه چې په شمال لویدیز سرحدي ایالت کې د بر اولسي امتشاشونه د سیاسي او نژادي سرحدونو د نابرابرۍ له کبله منځ ته راغلي دي[1]. واقعاً هم د کهو ملیت (چترال) د مثال په توگه د پښتنو سره هیڅ ارتباط نه درلود. همدارنگه پنجابیانو - د دېره اسمعیل خان او هزاره اصلي اوسېدونکي او د زهوب، لورلی او کوهاټ - پښتنې د نورونو اوسېدونکي چېرې چې افغاني قومونه تر نورو زیات وو د برېطانوي بلوچستان جز وگرزول شول. ولې دا د کار انجام نه وه. آزادي غوښتونکو پښتنو له سره نه غوښتل چې د ملکي ویش د هیڅ ډول «واحد» په توگه د پردیو اسارت وزغمي.

استعمارچیانو خپله ټوله تجربه بکار واچوله څو چې «نا آرامه سیمې نخلی کړي». د جزاورکوونکو گروپونو سره یو ځای ئې د پټې تطمیع څخه هم

---

[1] T. Holdich. The Geography of the North-West frontier of India. «The Geographical Journal», 1901, May, p. 463.

کار اخیستنه او مخصوص غیر منظم قوطونه ئې
جوړ کړل د کومو په ترکیب کې چې محلی ناریینه
اوسیدونکی ور شامل کړی شول. دا د موجودو
ملیشیا، د جنوبی وزیرستان سکاوټ، د
خیبر ویښتونکی، د کرمې ملیشیا او داسې نور
ټولګی و. د دې خاص ډوله قومی پولیسو ټولګی
د بریطانوی افسرانو تر مشترکه لاندی (بریطانوی
سیاسی اجنټانو د دوی رهبری کول) د قومونو په
سیمو کی ځای په ځای کیدل څو د ښو وسله
والو پولیسانو سره ګډ فعالیت وکړی کومو چې
د ملکی ویش د سیمو او قومونو د ټکو تر منځ
سرحد ساته. پدې ترتیب ئې د پښتنو د پرله
پسې ټوټه کیدو دپاره زمینه برابروله.

افغانی وطن پالونکی د استعمارچیانو د
فعالیت په واقعی ماهیت ډیر ژر وپوهیدل.
د «دیورنډ د کرښې» هغې خواته د وضع
ښتنې هر کال د سیمې د اوسیدونکو او
امپریالیستانو د قوځو ترمنځ د وسله والو ښتو
په ډول ښکاره کیده او په ۱۹۴۷م کال کې د
هند څخه د انګلیسانو تر «وتلو» وروسته

Ketabton.com

هیڅکله دا نښتنی آرامی نه شوي. هغه څه
چې د سرحد هغه خوا تېرېدل په افغانستان
کې به د هغه عکس العمل د پیدا کېدو سبب
ګرځېده او په عملی اوضاعو باندی به ئې تاثیر
اچاوه. د استعمارچیانو پر ضد د پښتنو
مبارزې د افغان اولس تاوده احساسات
راوپارول. د افغانستان په تاریخ کې به د
شول لحظه راورسېږی او پښتانه به خپل
ټول قدرت د دې د پاره پکار واچوی څو د
امپریالیستانو پر ضد د افغانستان سره په
عادلانه جګړه کې مرسته وکړی...

د ۱۹۰۱م کال د اکتوبر په لومړی نېټه د
عبدالرحمن خان تر مړینی وروسته د ده مشر زوی
حبیب الله خان پر تخت کېنیناست. تر انقلاب
دمخه د افغانی رسمی تاریخی تتبعاتو مؤلفینو
هغه د «پوه پادشاه» په شان څرګنداوه.
واقعاً هم نسبتاً ځوان (دی په ۱۸۷۰م کال
کی زېږېدلی وو) حبیب الله خان نسبت
خپل پلار ته د لیبرالی نظریاتو طرفدار و. او
په لومړی سر کې ئې تر یوې اندازې پورې

ACKU
Ketabton.com

استبدادی رژیم ناتوانه کړ. د تاج اخوستنې
په مناسبت ویناکې ئې وعده وکړه چې د ملي
یووالي، ریفورم او د پردیو تیری کوونکو په ضد
د مقاوممت سیاست به وچلوي[1]. د ۱۹۰۱ م کال
د اکتوبر په دریمه د خاصې اعلامیې په واسطه
«د ټول هغه کسان چې د افغانستان څخه د
حکومت د ظلم او جبر په اثر تبعید شوي وو»
وبخښل شول. دوی ته ئې ضبط شوې دارائی
بیرته ورکړې. نوی امیر د لومړي ځل لپاره په
افغانستان کې غیر دیني تعلیمي مؤسسه
یعنی «د حبیبیه کالج» «د حربیه» په نامه عسکري
مکتب، د نوي مینو څو ښوونځي او د قوموتو د
چارو دپاره دولتي شورا تأسیس کړه. په
هیواد کې ئې لویدیز طبابت رواج کړ. د ده په
زمانه کې د بریښنا تیسس او د اوبو رسولو
شبکه جوړه شوه چې پایتخت ته ئې بریښنا
او اوبه رسولې. لا پخوا د خپل پلار په زمانه کې

---

[1] Vartan Gregorian. The Emergence of Modern Afghanistan. Stanford, California, 1969, p. 181.

Ketabton.com

حبیب الله خان د صینانیکی دستگاوو چی د «د صانتیین خانه» په نامه یادیده عمومی آمر وو.

د دې سره سره حبیب الله خان خپلو شخصی کارونو ته د دولتی کارونو په نسبت ډیره توجه کوله او د دولتی چارو په حل کولو نوموړی لتی بیتکاره کوله. خو عمده خبره دا ده چی د ده وطن والو (هم د مترقی دیموکراتیکو افکارو لرونکی او همدارنګه روحانی ارتجاعی عناصرو) نوموړی له دې کبله غانده چی ده د هیواد د نیمه استعماری حالت سره د مخالفت پر موقف باندی ولاړ و.

دا وضعیت د وطن پالونکو د خاصی ویری سبب شو څکه چی د ۱۸۹۹م کال څخه د هند د وایسرا مقام چی د «د افغانی» سیاست ځوابګوی و د پراختیا غوښتونکو د یوه ایدیالوګ او لیډر جارج کرزون له خوا اشغال شو. د ده د نامه سره نه تنها د ۱۹۰۱م کال د ملکی وېش په برخه کی ریفورم نژلی بلکه همدارنګه په کابل باندی د دې دپاره چی هغه د انګلیس تاثیر وضنی مستقیم فشار هم د ده له پلوه و. که څه هم د ۱۹۰۱م کال د اکتوبر په لسمه حبیب الله خان کرزون

Ketabton.com

نه د خپل سلطنت د خبرو ورکولو په ضمن کې وعده وکړه چې د خپل پلار سیاست به تعقیب کړي بیا هم وایسرا اعلان وکړ چې د عبدالرحمن خان سره تړونونه (او هغه نقده مبلغ چې د هغو له مخې امیر ته تاکل شوی و) د «شخصي خصوصیت لري» او د نوي کولو ضرورت ئې لیدل کیږي. د سلطنت په لومړیو وختو کې حبیب الله خان لا هغه کوله چې خپل ګرګنتر ځرګند کړي او د هند څخه د کتنې دوه غوښتنلیکونه ئې رد کړل.

د ۱۹۰٤م د دسمبر په میاشت کې د انګلیس او افغان په مناسباتو کې ځمې‌تیا کمه شوه. لارد کرزون په کلکته کې د امیر مشر زوی عنایت‌الله خان خپل حضور ته وغوښته او د مناقشوي مسایلو د حل دپاره د افغانستان پایتخت کابل ته د انګلیس- هندي حکومت د خارجي چارو سکرتر ل. و. دئېن مسافرت وکړ. ده ته وظیفه ورکړل شوې وه چې حبیب‌الله خان سره د هند څخه کابل او کندهار ته د اوسپنې د پټلۍ او تیلګراف د مزي د غزولو په هکله

Ketabton.com

(دې کار ځرو ځرو په افغانستان کې د انګليسانو نفوذ آسانه ګاوه)، د سيستان او موصندو د قوم په سيمه کې د سرحد د تعيين، امير ته د مالي مرستې د بيا ورکړې، د نظامي لوازماتو د واردولو په باره کې د ده د حق او داسې نورو مسايلو په هکله خبرې اترې وکړې.

اما د ځلورمياشتينيو خبرو اترو په نتيجه کې د ۱۹۰۵م کال د مارچ په ۲۱ يوويشتمه يو ډېر لنډ تړون لاسليک شوی و چې په هغه کې د انګريزانو سره ټولې پخوانۍ موافقې تائيد شوې وې. انګريزانو حبيب الله خان ته هغه مالي مرسته چې د ده پلار ته لاسه کوله له سره ورمنله (په کال کې ۱۸۰۰ زره روپۍ) او هم ټې هغه مبلغ چې نه و تأديه شوی (د ځلور سوو زرو پونډو په شاوخوا کې) جبران کړ. په داسې حال کې چې د تړون د ويشلو دپاره سخته مبارزه روانه وه د بريطانيې حاکمې ډلې دا بهتره وګڼله چې هغه وضعيت د خطر سره مخامخ نه کړي د کوم له برکته ټې چې افغانستان په نيم خپلواک حالت کې ساتلی و. په عمومي توګه د حبيب الله

ACKU

Ketabton.com

خان دپاره هم همدغه نشان وضعیت گټورو لدې سببه ګڼله چې لارډ مینټو په ځنیخ کې د ښځې منفور د. کرزون ځښه وروسته د وایسرا په توګه وټاګل شو یو وار بیا امیر ته د هند د ګټنې دپاره بلنه ورکړې شوه. دا بلنه د امیر له پلوه منل شوې وه. د امیر مسافرت د ۱۹۰۷م کال د جنورۍ د دوهمې ځښه د مارچ تر اومې نیټې پورې په ډېره دبدبه سره دوام وکړ. په هغه کې د انګلستان د پاچا اووم ادوارد تیلګرام په ګوم کې چې امیر ته د لومړي ځل دپاره د «اعلیحضرت» لقب ورکړل شوی و، «د په لوړه سویه» د احترام په توګه د توپو بودبرنښ ډزې، په بمبئي کې د نظامي بحري قواوو رسم ګذشت، په آګره کې جشن، د مانچسټر له ډیوک سره یو ځای د ښکار او نورو مراسم شامل وو[1]. لیکن د افغان اولس د دښمن سره نږدېوالی د وطن پالونکو

---

[1] Mohammed Ali. Afghanistan (The Mohammedzai period). Kabul, 1959, p. 150.

Ketabton.com

د خوانشیني سبب شو د باندینی برخه څخه
د افغانستان گوښه توب او جدائي د کوم دپاره
چې استعمارچیانو په سرسختی هڅه کوله، هیڅکله په
مطلقه توگه نشوای پاته کیدای، او تر څه
پوری هم د آزادی بخښونکو حنبښو د امواجو
لمن راورسیده کوم چې د غلامی په ځنځیرو تړلی
خلکو په سر اخیستني و. دا ممکنه وه چې د
سیاسي او اجتماعي افکارو پراختیا پرې «تړلی»
هیواد کی ځنډول شوی او درول شوی وای، ولی
دا ناممکنه وه چې د افکارو د انکشاف لړی
دی هلته نوخه شوی وای.

د «آسیا د بیداری» جریان لکه چې
و. ای. لینن د انقلابی موج په دې نامه یاد
کړی وو کوم چې د شلمی پیړۍ په شروع
کی د ۱۹۰۵ - ۱۹۰۷ م کلونو د روسیې د
قوی انقلاب په اثر تشویق شوی و د ختیځ
پو شمیر هیوادونه دربر نیول په افغانستان
کی هم انعکاسات پیدا کړل. په دې هیواد کی
د باندینې خیلواکی او د هیواد په دننه ژوندانه
کی د مترقی تحولاتو په خاطر جنبش پراختیا

Ketabton.com

ومونده. دا جنبش د اقتصادی لحاظه د تېنګی
شوی تجاری بورژوازۍ او د منصبدارانو او
مامورینو د هغو طبقو د ګټو منعکس کوونکی و
چې د هغې سره ئې اړیکې درلودې. د امیر
غیرفعال موقف مذهبی او ملیت غوښتونکی
محافل هم راوپارول چې په جم و جوش سره
ئې د پان اسلامیزم (یعنی اتحاد اسلام)
پروپاګند منلی و، کوم چې په هغه او کلکه د
استانبول څخه خپرېده. د دوی پېژندل او منل
شوی سرکرده د حبیب الله خان ورور نصرالله
خان و. د انګریزانو په نسبت د حبیب الله خان
د طرفدارۍ عمومی مسیر لکه د مجازاتو د
تشدد په نشان د اعتراضونو د پیدا کېدو سبب
شو. د امپریالیستانو په ضد جنبش کې کوم
چې د داخلی تحولاتو غوښتونکی هم وو تمول
نوی برخه اخیستونکی ورګډ شول. د «مشروطه»
(«اساسی قانون») پټ سازمان جوړ شو.
د دې سازمان غړو د قوانینو غوښتنه کوله
کوم چې د مطلق العنان واکدار د استبداد
مخه ونیسی.

Ketabton.com

د یوې ډلې روښنفکرو خلکو هڅې کوم چې د وګړینو تودو سره پیوستې نه وو او غوښتل ئې چې وضعیت بدل کړي په ناکامۍ سره پای ته ورسیدې. د ۱۹۰۹م کال په شروع کې د دوی ډېر کسان بندیان شول او ډېر فعال کسان ئې چې محمد سرور خان، سید جوهر خان، لعل محمد خان او ځینې نور وو اعدام شول. خو ظالمانه ځپلونې و نه شوای کړی چې د هیواد د مترقي پراختیا د لارې مبارزین وویروي. د دوی د ډلې څخه د افغانستان ډېر لوی ټولنیز او سیاسي شخصیت محمود بیک طرزي (۱۸۶۷ – ۱۹۳۵ کلونه) و. نوموړی د محمد زیو د یو نامتو اشراف زاده او متوسط شاعر زوی و کوم چې د عبدالرحمن خان په وخت کې مهاجرت ته مجبور کړی شوی و. محمود بیک طرزي خپلې زدکړې په دمشق کې سرته رسولې وې. هرې خوا ته ئې ډېر سفرونه کړي، د لوړ تهذیب خاوند و او په څو ژبو ئې خبرې کولای شوای. نوموړی اجتماعي، فلسفي، انتقادي مقالې او شعرونه لیکل تر څنګه ورسته چې امیر حبیب الله د فراریانو

Ketabton.com

بخښښنه اعلان کړه طرزي کابل ته راغی، ده دواړه
څه وکړه څو امیر د جدي ریفورمونو ضرورت ته
متوجه کاندي کوم چې د اقتصاد او پوهنې د
پراختیا او سیاسي او کلتوري کوښښه پاته
کېږد څه د وتلو لپاره ضروري وو. محمود طرزي
د ژباړې د ادارې د آمر په حیث وټاکل شو
چې د هغې وظیفه امیر ته د اروپا او اسلامي
نړۍ د وقایعو په هکله معلومات ورکول وو.
ډېر ژر د طرزي موقف پیاوړی شو. امیر د
ده دوه لوڼې خپلو زامنو ته نکاح کړې چې د ده
مشر زوی عنایت‌الله خان او دریم زوی
امان‌الله خان ورسره واده وکړ. د ۱۹۱۱ م څخه
تر ۱۹۱۹ م کال پورې محمود طرزي د «سراج
الاخبار افغانستان» په نامه اخبار خپراوه.
د هغه سره وطن پالونکو افسرانو او دولتي
مامورینو چې په پراختیا مونږ ونکي بورژوازۍ
پورې مې اړه درلوده ډېره علاقه څرګندوله.
نامتو افغاني ادبیات پېژندونکي م. ژوبل لیکي
چې «د طرزي خپل ډېر لوی خدمت په افغان
اولس کې د آزادۍ د مفکورو خپرول ګاڼه».

Ketabton.com

محمود طرزی خپل وطن وال له اجنبیانو سره د
تعلقاتو په ضد مبارزه کی یو والی، د ملی او قومی
اختلافاتو کومو چی انگریزانو ته گټه رسوله له منځه
وړلو او د صنعت او مدنیت پراختیا ته رابلل.

کله چی لومړی نړیواله جگړه پیل شوه
حبیب الله خان د ۱۹۱٤م کال د اگست په ۲٤
نیټه خپله بی طرفی اعلان کړه. اما د جگړي په
ټوله موده کی افغانستان د مختلفو باتدبیو او
کورنیو سیاسی قواوو سختو لانجو میدان و. او
بله دا چی تر جگړي ډېره موده بخوا افغانستان
ته ډېر ترکی افسران راغلی وو. دوی د قوځ د
روزنی دنده په غاړه درلوده او د نصرالله خان د
ښتی اړخ د ناسیونالیستانو او روحانیونو له ډلی
سره ئی اړیکی درلودی. د امیر ورور او د ده
پلویان ئی په کابل کی د «جگړي گوند» گڼله
ځکه چی دوی د بریطانوی امپراطوریه په ضد
د جگړي غوښتنه کوله، کومه چی په نورو ځایونو
کی په جنگی عملیاتو مشغوله وه. د امیر
غیر فعال موقف مترقی تحریک شوو افغانانو هم
غاندو، د کومو مفکر او ایدیالوگ چی محمود

ACKU

Ketabton.com

طرزي او امان الله خان چې پخوا ئې په حبيبيه کالج کې د هندي مهاجر ډاکټر عبدالغني څخه زده کړه کوله د محمود طرزي د ډېرو نژدې همفکرانو بو څخه وګرځېد.

په خاصه توګه وضعيت هغه وخت ډېر خراب شو کله چې د ۱۹۱٤م کال د اکتوبر په ۲۹ عثماني امپراطوري جګړې ته ورښامله شوه. جرمني او ترکي اجنټانو داسې مواد خپرول کوم چې داسې ښرګندوله چې ګواکې قيصري جرمني د «مسلمانو اولسونو دوست دی». په شمال لويديځ سرحدي ايالت او «د آزادو قومونو په سيمه» کې وضعيت ډېر زيات خراب شو، چېرې چې د استعمار پر ضد پاڅونونه د پېړۍ د شروع څخه نه ځلي ګېدل په خاصې شدت سره بيا منځ ته راتلل. «د جګړې ګوند» په ډاګه د امير څخه غوښتنه کوله چې دمرکزه دولتو په پلوه جګړې ته ورګډ شي، د محمود طرزي ډلې هم په افغانستان باندې د خارجيانو د کنټرول په ضد د مبارزې په تشديد ټينګار کاوه ليکن امير په دغو ټولو حالاتو سترګې پټولې.

ACKU

Ketabton.com

په هند کې د روسیې عمومي قونسل د ۱۹۱۵م کال د اپریل په ۲۲ (د نوي جنتري له مخې د مې په اوومه) پیترزبورگ ته خبر ورکړ چې «د پېړۍ ورځو کې حبیب الله خان د ټبرو کسانو په شمول دربار (شورا) راغوښتی کړی و. ده د جگړې په هکله وینا وکړه، اعلان ئې وکړ چې جگړه بوه عظیمه بدبختي ده چې د دواړو خواو د تلفاتو شمېره شمېر، دښمن دولتونه تر اوسه هیڅ کومې نتیجې ته هم نه دي رسیدلي. نوموړي وویل چې «د دې څخه خرگندېږي چې په اوسني وخت کې تنها بې طرفه دولتونه خوشبخته دي او دا چې جدي بې طرفي د افغانستان دپاره ټېره لویه نیکمرغي ده». دا جمله ده دوه ځله تکرار کړه.

خو بیا هم په تېرواله کښتاله کې د افغانستان د ورگډولو هڅو قوت وموند. برلین او استانبول کوښښ کاوه چې د جرمني تر رهبرۍ لاندې د عثماني امپراطورۍ، ایران او افغانستان اتحادیه تشکیل کړي کومې چې تر جگړې وروسته به نوموړو هېوادو کې د خپل تسلط د قائمولو

ACKU
Ketabton.com

د پاره هڅه کړې وه. د ۱۹۱۵م کال د اگست د شلم
تاریخ په شپه د افغانستان له لویدیځ سرحد
څخه چې د انگریزانو لښکرو او روسي قزاقانو
دا سیمه د دښمنو عناصرو د داخلیدو څخه
ساتله د هرات په منطقه کې د لومړي بریدمن
اوتو فون نیدرمائیر او په تهران کې د جرمني د
د سفارت د بخوانی سکرتر و او فون هینتیگ
تر مشرۍ لاندې د آلمان نظامی او سیاسی
هیأت داخل شو. د جرمنی افسرانو او ترکی
«د یاور» کاظم بې سره بیره د هغوی سره
هندی سیاسی پناه وړونکی راجا مهندرا
پرتاپ او محمد برکت الله چې په برلین کې د
جوړی شوی انقلابی کمیټې غړی وو هم ملگری
وو. دا هیأت چې زیاتره سیار سرکس نه
ورته و (سنبه به داوه چې هغه د ورانکاریه د
هیأت په نامه یلل شوی وای) د ځانه سره
د رادیو ستیشن سامان آلات، کارتوس،
تبلیغاتی آثار، د اغېزمنو اشخاصو د تطمیع
کولو دپاره طلا او داسې نور شیان اخیستي وو.
د ۱۹۱۵م کال د اکتوبر په دوهمه کابل ته

Ketabton.com

رسېدلی و. دري هفتې وروسته هغه په پغمان کې د امیر د اوږدې استوګنځی ته د ورتګ اجازه تر لاسه کړه. هیأت حبیب‌الله خان ته د جرمني د قیصر دوهم ویلهلم او د ترکیې د سلطان پیغام وسپاره چې په هغه کې حبیب‌الله خان ته په جګړه کې د ګډون بلنه او د نظامی او تخنیکی مرستې پیشنهاد شامل و. هیأت په مهربانۍ سره ومنل شو، دوی ته په قوم کې د لارښوونکو او مربیونو وظیفه ور کړه شوه او دوی ته اجازه ورکړی شوې وه چې د بابر شاه په سیمه کې چیری چې دوی استوګنه درلوده د راډیو سټیشن جوړ کړي.

دا ددې معنی نه لري چې د حبیب الله خان نظر تغییر وموند او نوموړی فیصله وکړه چې د بریطانوی امپراطورۍ پر ضد جګړه پیل کړي. د پاچا ښځه جارج د شخصی لیک په ځواب کې چې نوموړی د «تبنګی بې‌طرفه د ساتلو» په خاطر پکې صننه ځرګنده کړې وه امیر د ۱۹۱۶م کال د جنورۍ په شپږمه داسې ډاډ ورکړی و چې «... موږ به

Ketabton.com

بې طرفه پاته شو او تر پایه به خپل تعهدات تر
سره کړو»[1]. امیر د قیصر استازو ته خبر ورکړ
چې د انګلستان پر ضد د کومو ځینو فعالیتونو
څخه به یې لاس نه اخلي. ده حتی د ۱۹۱۶ م کال
د جنورۍ په ۲۴ مه د جرمنۍ سره د دوستۍ
تړون پاراف کړ کوم چې لکه چې د اتازونې
افغان پېژندونکی ل. و. اداميک ليکي «د هیأت
ته د حیثیت د نجات سند ورکړ او د جګړې
ګوند ئې آرام کړ...»[2]. لیکي په بله ورځ د هند
د وایسرا د نماینده سیف الله خان سره د
خبرو په ترځ کې حبیب الله خان څرګنده کړه
چې تصمیم نه لري چې په جګړه کې ورګډ شي
او د جنورۍ په ۲۹ نېټه ئې د کابل په دربار
کې دا خبره تائید کړه. د امیر دا ډول موقف د
افغانانو د مایوسۍ سبب شو په خاصه توګه

(۱
Mohammed Ali, op. cit., p. 151-152.

(۲
Ludwig W. Adamec. Afghanistan, 1900-1923. A. Diplomatic History. Berkeley and Los Angeles, 1967, p. 93.

Ketabton.com

د هغو افغانانو چې د سرحد له هغه خوا ورسېدل او د انګرېز پر ضد جګړې ته د بلنې منتظر وو. امیر جرمنیانو ته اعلان وکړ چې که څه هم په تړون کې ئې د دوی سره موافقه کړې خو د خپلې بیطرفۍ څخه به په هغه صورت کې تېر شي چې په هندوستان کې د انګلیسانو په ضد عمومي پاڅون ونشي. وروسته ئې نوې شرط زیات کړ چې هغه افغانستان ته د ډېر تعداد توپونو سره د مرمۍ او نزکي د زرګونو لښکرو راتګ وو. دا واقعیت نه وو چې پدې جرمنیان هم ښه پوهېدل او همدارنګه د انګلیس حکومت هم په هغه ښه واقف وو چې تر جرمنیانو پورې په هغه څه ښه خبر وو کوم چې په افغاني پایتخت کې تېرېدل. هغوی په هغه باندې سترګې پټولې او امیر ته ئې پر له پسې «مالي مرسته» رااستوله.

انګلستان چې د افغانانو سره په جګړه کې دوه ځله ماتې خوړلې وه د دوی سره د و.ای. لېنن په اصطلاح «بې حده محتاط»[1] وضعیت خوښوونکی

---

1) В.И. Ленин. Полн собр. соч., т.28, стр. 709 (روسي چاپ)

ACKU

Ketabton.com

و. په تېره بيا چې د جبهاتو وضعيت او همدارنګه د هند بحراني سياسي اوضاع ئې هم په نظر کې نيولې وه. خو د افغانستان په وطن پالو محافلو کې هغه وضعيت د کلکې کرکې د پيدا کېدو باعث وګرزېده. د انګرېزانو په پلوي د امير حبيب الله خان جهت ګيرۍ د اولس په وړاندې د ده د نورې بې اعتبارۍ زمينه برابره کړه، په تېره بيا دا چې امير ټول دولتي امور د کمپرادورۍ محافلو نماينده د ماليې وزير محمد حسين ته وروسپارل کوم چې د بيت المال غل، رشوت خور او د امپرياليستانو مستقيم اجنټ و او په افغانستان کې ئې د بريطانوي استعمارچيانو د اقتصادي او سياسي موقف د ټينګښت لپاره فعاليت کاوه. د ريفورم په طرفدارۍ او د خارجي تسلط د نابودولو په لاره کې د مبارزينو سخت تعقيب، د اقتصادي حالت ويجاړتيا، د درباري ساعتېرېو او خوشحالو په لار د تخريب هبواد د پيسو مصرف، د اولس د پراخو پرګنو ورځ په ورځ زياتېدونکې نحريبي او د دولتي دستګاه فساد

Ketabton.com

او اختلال - دا ټول هغه عوامل وو چې د حبیب الله خان او د هغه د اطرافیانو او درباریانو څخه د کرکې او نارضایتۍ باعث وګرزېدل. امیر به تهدیدونکي پېغامونه ترلاسه کول. په ده باندې څو ځله سوءقصد وشو. د دې ټولو په ځواب کې نوي سرکوب او تګونه شروع شوه...

پدې وخت کې نړۍ والې تاریخي واقعې پېښې شوې. په همسایه روسیه کې د اکتوبر انقلاب بریالی شو. د ۱۹۱۷م کال د نومبر په شلمه (د نوې جنترۍ له مخې د دسمبر دریمه) د ملي کمیسارانو شورا په پیتروګراد کې «د روسیې او ختیځ ټولو مسلمانو زیارایستونکو ته» خطاب تصویب کړ. د دې خطاب پته په ډاګه څرګنده وه: «د ختیځ مسلمانانو، فارسیانو او ترکانو، عربو او هندوستانیانو، ټولو هغو کسانو ته، د کومو په سر و مال، آزادۍ او هېواد چې د اروپا حریصو خونخوارو په سل هاوو ګلونه تجارت کاوه، ټولو هغه کسانو ته چې د جګړې پیل کوونکي لوټماران غواړي د هغوی هېوادونه سره ووېشي». په پېغام کې د

Ketabton.com

هغو ټولو اسارت اسيزه ټرونونو د لغو کولو په باره کې چې تزاريزم په ختيزو هيوادونو باندې تحميل کړی وو رسماً اعلان شوی او آتشينه بلنه ورکړه شوی وه چې دد... نور بايد پښه خوله ونه اوسئ. وخت مه تيروئ او د خپلو اوږو څخه هغه اشغال گر چې په پيړيو پيړيو کې ئې ستاسې څمکې نيولی ايسته وغورځوئ! نور خپل کورونه دوی ته د تاراج او لوټماريه دپاره مه ورکوئ! تاسی پخپله بايد د خپلو هيوادونو خاوندان پاسئ! تاسی پخپله بايد خپل ژوند لکه څنگه چې غواړئ جوړ کړئ. تاسی د دې حق لرئ ځکه چې ستاسی سرنوشت ستاسی په خپلو لاسونو کې دی!»

د ملی کميسارانو د فيصلې په اساس دا سند (سربيره په اخبارونو کې) د ورقو په ډول په مليونونو نسخو د ټولو مسلمانو اولسونو په ژبو چاپ شو. په خاصه توگه د پيغام د کلماتو ځپور انعکاسات د آسيا د خارجي هيوادونو د هغو گي ستمبر نيستمنو زيار-

Ketabton.com

ایستونکو په زړونو کې پراته وو کوم چې د مسافرینو په مقصد ترکستان او ماوراء قفقاز ته راغلي و. ډېر زیات فارسیان، افغانان، بلوچان، پنجابیان او نور د نوې روسیې په انقلابي روح مجهز شوي کورونو ته راوګرزیدل.
د دوی ډېرو کسانو د یوې لوټې نغښا په توګه د باربندۍ په کاغذ چاپ شوي آتشینه خط به «د روسیې او ختیځ ټولو زیارایستونکو مسلمانانو ته» او یا نور مواد له ځانه سره یوړل. د دې دپاره چې په همدانسې شاوخوا غرېبانو کې په شمال کې، د ارک په پورې غاړه کې، د آمو د سیند په پورې غاړه کې چېرې چې د «بالشویکانو» د واک واګې په خپل لاس کې واخیستلې د افسانوي ګوندي تحولاتو په باره کې عجیب او مبهم تګلونه د سندونو په واسطه تائید کړي.
ضمناً بالشویکانو په خپلو اعمالو داثابتوله چې د ختیځ د اولسو باوري دوستان دي. د دوی د هڅې له برکته له آلمان او اطریش سره د ۱۹۱۸ کال د مارچ د میاشتې د

Ketabton.com

۳ می نېټې د بریښت د شولې په ترون کې هغه فقرې شاملې شولې چې لاندې څوښتنه ئې کوله چې «د افغانستان او فارس سیاسي او اقتصادي خپلواکي او د خاوري مصئونیت ته دې احترام وشي». افغان اولس په پوره توګه کړې شواې چې د نوې یعنې سوسیالستي روسیې په ملاتړ د خپل ملي حاکمیت د پاره په مبارزه کې اتکاء وکړي. لیکن امیر او د هغه نژدې کسانو د دې سره لږه دلچسپي ښودله. هغوی خپله نیکمرغي د وطن تر حیثیت لوړه ګڼله. سربېره پر دې هغوی خپله منطقه د شوروي روسیې د دښمنانو په اختیار کې ورکړې وه. د ترکمنستان د مختار شوروي سوسیالیستي جمهوریت په سرحد کې به مختلف وسله وال باندونه راغونډېدل او د زیارایستونکو د جمهوریت په ضد ئې ارتجاعي تبلیغات کول. لکه چې و. ای. لینن د ۱۹۱۸م کال د جون په ۲۹ څرګنده کړې وه بریطانوي امپریالیستانو «د چې افغانستان ئې په پوره توګه بخپله قبضه کې ساله - د

Ketabton.com

پخوا څخه ئې د ځان دپاره د یوې تمینګي نقطې په څیر د خپلو استعماري متصرفاتو د پراختیا او د ملتونو د اختناق دپاره او هم په شوروي روسیه باندې د حملې دپاره ساتلي وو»[1].

د دې دپاره چې د داسې فعالیتونو مخه ونیسي د ترکستان د جمهوریت د ملي کمیسارانو شورا لا پخوا د ۱۹۱۸م کال د جون په میاشت کې د کښک د کلا د ګارنیزون د ارکان حرب رئیس ک. ای. سلیوینځکی کابل ته استولی وو، هرات ته ئې رسیدو وروسته سلیوینځکی د هغه ځای والمنو ته د شوراګانو د هیواد د سیاست اساسونه او اهداف اود انګریزي امپریالیستانو د پلانونو ماهیت توضیح کړ چې غواړي افغانستان د شوروي روسیې سره واچوي. د تحقیقاتو په جریان کې د هرات واکدارانو دا معلومه کړه چې جهاد ته بلنه او د شمالي همسایه په ضد نور د دښمنۍ

---

[1] B. И. Ленин. Полн. собр. соч. т.37, стр.7 (روسي چاپ)

ACKU
Ketabton.com

څخه ډک اعمالو د انټیلیجنټ سرویس د
څرو په واسطه د کویټې څخه صورت نیولی وو.
د سرحد پدې سیمه کې څرګندتیا له منځه وړل
شوې وه. د ۱۹۱۸ م کال تر پایه ګ. ای.
سلیوڼکی کابل ته رسیدلی وو.

د سیمې اقتصادی او سیاسی اوضاع
پیچلې وه. د افغان اولس نارضایتی چې هغه
د ښمنانو په وړاندې د امیر د سازښت څخه
راپیدا شوې وه د مالیاتو د زیاتوالی، د نرخو
د ګرانښت، د پراخو زیاړګالونکو پرګنو د فقر او
مسکینۍ له کبله لوړه هم زیاته شوه.
حبیب الله خان پدې ټولو حادثو سترګی پټولې.
د ۱۹۱۸ م کال د دسمبر په لومړۍ نیټه دی د
«د ژمګنی پایتخت» جلال آباد و خوا ته وخوځېد.
دلته ده ته نوو ساعت تېریو او تفریح او د
ټولو نه لومړی ښکار انتظار درلود. امان الله
خان د کابل د والی په توګه پاته شو. امیر د
دې د پاره چې خپل لویدلی پرستیژ ئې څه
اعاده کړی وی، د ۱۹۱۹ م کال د فبرورۍ د
میاشتې په دوهمه نیټه ئې د هند له وایسرا

Ketabton.com

لارډ چیلمسفورډ څه هیله کړې وه چې په پاریس کې د صلح کنفرانس د افغانستان «د بوره خپلواکۍ د فعالیت آزادۍ او دائمي خودارادیت» په لیکلي توګه په رسمیت وپیژني[1]. انګلستان د امیر دې هیلې ته کوم ارزښت ورنه کړ مګر بخپله امیر هم پدې هکله اندېښمن نه شو.

دې قصدي سیاسي عمل ونه شوای کړای چې امیر ته نجات ورکړي. د ۱۹۱۹م کال د فبرورۍ د شلم تاریخ د شپې د دوو او دریو بجو په شاوخوا کې دی په خپله ښکاري کړ دېره د لغمان د قلعهٔ ګوش په ښکارځای کې وېشتل شوی و. په دالاس کې د جان کیندي تر قتل ۴۳ کاله دمخه دې وژنې د خپل معمائي خصوصیت په اساس ځان ته د «د پېړۍ د وژنې» نوم ګټلی و. د ځینو مدارکو

---

[1] L. W. Adamec. Afghanistan's Foreign Affairs to the Mid-Twentieth Century. Tueson, Arizona, 1974, p. 45.

Ketabton.com

په اساس د امیر د بستري نشاوخوا د ده
نښې نښانې پیدا وې. د دوی ډېر تعداد د
ښکاري ګرد دېره په شاوخوا کې ځای په ځای شوي
وو چې ورته ګرد چاپېره له اوبو نه ډک ژور خندق
او په دیوالو غالو حاصي ګرمې ولاړې وې.
ګرد دېره ته هیڅوک نه ننوتل او نه وتل. دا چې
امیر چا وویشت د دقیقو تحقیقاتو سره سره
نامعلومه پاته شوه. ډېرو خلکو د امیر د لېرې
کولو سره علاقه درلوده: هم د «جګړې ګوند»
چې رهبر ئې نصرالله خان په جلال آباد کې بیرته
وګرځېده او خان ئې امیر اعلان کړ، او خپل بې عزمه
وراره عنایت الله خان ئې ترشا پرېښود، هم د
امان الله خان تر مشرۍ لاندې مترقي او
دیموکراتیکو قوتونو چې د ریفورمونو د راوستلو
او د خپلواکۍ د حاصلولو دپاره ئې کوښښ
کاوه او هم آلماني او ترکي اجنټانو چې له حبیب الله
خان سره موافقه حاصله نه کړه د ده له لېرې
کولو سره علاقه درلوده. په هر صورت که چا د
قلعهٔ ګوش پېښه نه وای رامنځ ته کړې، بیا هم
امان الله خان ورپسې په صحنه کې راښکاره شو.

ACKU
Ketabton.com

دی په هیواد کی نامتو وو او پایتخت او دولتی
خزانه ئی اداره کوله. فوځ هم د ده پر خوا ولاړ
و. پدې کی د کابل او جلال آباد د ګارنیزونونو
ډېر عمده رول درلود کوم چې د افسرانو د
اطاعت څخه سر غړولی وو. په جلال آباد کی
حتی د عسکرو کمیټه جوړه شوې وه چې
پدې سیمه‌کی ئی واقعی واک درلود او د سیمی
د اوسېدونکو د آرزوګانو تر ټولو منظم ترجمان
ګڼل کېده. دی کمیټې ارتجاعی افسران او
مامورین د نصرالله خان په شمول بندیان کړل.

Ketabton.com

افغانستان خپلواکي ته لاسه کول

د ۱۹۱۹م کال د فبرورۍ د میاشتې په اته ویشتمه نېټه امان الله خان پر تخت کښېناست او د اعلامیې د خپرولو په ترڅ کې د اولس څخه غوښتنه وکړه څو د ده د مفکورو او نظریو د عملي کولو لپاره د ده سره مرسته وکړي. «۱) د افغانستان حکومت باید په خپلو داخلي او بانديني مسايلو کې خپلواک او آزاد وي او ټولو هغه حقوقو څخه چې د نړۍ نور خپلواک هېوادونه ور څخه ګټه اخلي، برخوردار وي... ۳) اولس باید آزاد وي یعنې هیڅوک نه شي کولای چې پر چا باندې په خپل سر ظلم او ناروا ته لاس اوږد کړي»[1].

امان الله خان د هند وایسرا ته په رسمي توګه

---

[1] East India. (Afghanistan). Papers regarding hostilities with Afghanistan, 1919. Presented to Parliament... L. 1919, p. 4-5.

Ketabton.com

د خپلې پاچاهۍ خبر ورکړ او د ۱۹۱۹م کال د مارچ په دریمه ټي تومورۍ ته داسې لیکلي وو چې «د افغانستان خپلواک او آزاد حکومت د دوستۍ او عاطفې د شرایطو سره سم به هر وخت کې دې ته چمتو دی چې د انګلستان د مقتدر حکومت سره داسې تړونونه او موافقې لاسلیک کړي کومې چې زموږ او ستاسې د حکومتونو د سوداګریزه دپاره ګټورې وي».[1] د «خپلواک او آزاد حکومت» په توګه د افغاني حکومت پېژندلو ته ډېرې مودې پورې بریطانوي واکداران سرګیچ کړي وو. امان الله خان د بریالیتوب ته پرته تر یوې میاشتې څه زیات د انګریزانو د ځواب تر انتظار ایستلې وروسته فیصله وکړه څو انګریزانو ته دا وښيي چې ده کومه لفظي اشتباه نده کړې او د دوی د عکس العمل ته منتظر دی. د اپریل په ۱۳مه په کابل کې د لوی دربار په وړاندې امیر اعلان وکړ چې «زه خپل ځان او خپل هېواد پوره

---

[1] East India (Afghanistan)..., p.3

۴۰

Ketabton.com

آزادي، خودارادیت او هم‌پله د خپلو کورنیو او باندینیو چارو اداره کولو ته رابولم، پدې ترتیب به زما هېواد د نړۍ د نورو دولتونو په څېر یو خپلواک دولت وي...». وروسته امان الله خان د لارډ چېلمسفورډ نماینده و ځنګ ته چې پدې مجلس کې ناست وو راوګرزېده او په ورو ئې ورځخه وپوښتېدل: «داوه، سفیره، ته به وه نشوې او که نه، ما څه وویل؟» نوموړي ځواب ورکړ چې «هوکی، زه به وه نشوم»

وایسرا یوازې د ۱۹۱۹م کال د اپریل په پنځلسمه کابل ته ځوابیه پیغام ولېږه. دا د یوې نیمې میاشتې ځنډ توهین آمیزه ښکارېده، ولې هغه تصادفي نه و. اقبال علیشا چې د استعمارچیانو سره ئې علاقه درلوده د موجوده پرابلم په هکله د انګریزي واکدارانو تر منځ د اختلافاتو په باره کې څه لیکلي دي. ځینو نظر درلود چې د امیر د لیک دوستانه لهجه د همدانسی عکس العمل نوښتنه کوي، نورو به ویل چې د خپلواک پاچا د اصطلاحاتو ځنې د امان الله د «قصدي استفادې» حقیقت

Ketabton.com

د بریطانیې د کنترول څخه د کابل د چارو د ایستلو د غوښتنې مفهوم لري. دا ډول تعبیر او تفسیر بریالی نشو. د دې نظریې له مخې چې پر وخت لېږل شوی ځواب د یوه ډیپلوماټ واکدار په حیث د امیر پېژندل یلل کېدای شي انګریزانو امیر امان الله

خان ته حتی د دوه د پیغام د اخیستنې خبر هم نه وو ورکړی. د ما دا مسئله (د اقبال علي شاه یادونو دا رنګه دوام وموند) د داسې مهمو شخصیتونو لکه د مستر ادوین مونټاګیو (چې هغه وخت د هند د چارو دولتي سکرتر وو) او سر هامیلټون ګرانټ (چې هغه وخت په شمله کې د باندینیو چارو سکرتر و) سره وڅېړله. او دې دواړو په یوه سویه د هغه بې اندازې زیان په هکله افسوس کاوه کوم چې د امان الله کاملاً دوستانه لیک نه د ځواب ورکولو په نسبت منفي موقف په راتلونکې کې د دې هېواد سره

4-021
Ketabton.com

دوه ارخیزو اړیکو ته پښښل کړی و. واقعاً هم که چیری دواړو دولتونو د عنعنوی ښو اړیکو څخه ځاړه نه وای ګرولی نو د افغان او انګلیس دریمه جګړه به نه وه پېښه شوی»[1].

که پورتنیو څرګندونو ته ځیر شو نو د «مهمو اشخاصو» خوانشیینی دوه مخې وه. او هم «عنعنوی ښی اړیکی» د دواړو دولتونو تر منځ هیڅکله نه وی موجودی، حتی د تاریخ په هیڅ یوه مرحله کی هم دا شی ندی لیدلی شوی او ټول درې واړه مصاحبین یدې خبره په ډېر ښه شکل پوه وو. که چیری د داسی اړیکو څخه مطلب په افغانستان باندی د لوئی بریطانیې تسلط وی، نو دا خبره خو دوی ته روښانه وه او د دریمی جګړې پېښېدل هم یو حتمی کار وو...

امیر ته د وایسرا د ۱۹۱۹ م کال د اپریل د ۱۵ نېټی لیک یو عجیب رنګ درلود. دا هیڅ د باور

---

1) Ikbal Ali Shah. Modern Afghanistan. L., 1938, p. 101-103.

Ketabton.com

وېل نه وو چې ګویا باتجربه سیاستمدار دا نه وه درک کړې چې مطلب څه دی لیکن په هغه لیک کې چې امان الله خان ته ئې لیکلی و ده د مسایلو د ماهیت په هکله حتی یوه کلمه هم نه و ذکر کړې یعنی د افغانستان د پلوه د انګلیس تر قیمومیت لاندې د نه اوسیدنې خوښېښته. لارډ چیلمسفورډ وروسته تر هغه چې د حبیب الله خان د مړینې په هکله خپل تأسف څرګند کړ زیاته کړه چې ((زه په خوښۍ سره ستاسې دا اظهارات یادوم چې خپل پیغام مو د دوستۍ او علاقمندۍ د پایښت په امید رالیږلی دی چې د دواړو حکومتونو تر منځ موجود دی او موجود به وي. دا دوستي د هغو تړونونو او موافقو په اساس بناء شوې چې د مرحوم ضیاء الملة والدین له پلوه د بریطانیې د حکومت سره لاسلیک شوي او د مرحوم سراج الملة والدین له پلوه تائید شوي دي. او زه ستاسې د اظهاراتو څخه داسې نتیجه ګیري کوم چې د افغانستان حکومت نیت لري د هغو مطابق به د پخوا په شان عمل وکړي.

Ketabton.com

تاسی ورانډی وائی چی د افغانستان حکومت په هر وخت کی د دوستی د شرایطو سره سم د بریطانیې د حکومت سره د داسی تړونونو او موافقو لاسلیک کولو ته حاضر دی کومی چی د دواړو دولتونو د سوداګری دپاره ګټور وی. د دې څخه داسی څرګندیږی چی د افغانستان تجارتی اړتیاوی د بریطانیې د حکومت سره کومی داسی موافقې ته اړه لری چی دمخه یادو شوو موافقو تکمیلوونکی وی.

فعلاً زه د دې مسئلې د راتلونکی څیړنی څخه ډډه کوم. لیکن افغانی حکومت دی ډاډه وی چی زه په هر وخت کی دې ته چمتو یم چی د اعلیحضرت د حکومت څخه د هر هغه څه په باره کی دقیقه نظریه وغواړم څه چی هغه غواړی د دې دپاره چی کارونه پرمخ لاړ شی. او زما پایداری هڅی په راتلونکی کی لکه د پخوا په شان د دواړو حکومتونو تر منځ د دوستانه اړیکو د ټینګښت سبب وګرځی»[1].

(1 East India (Afghanistan)..., p.5.

Ketabton.com

دا اوږدبیانه خو پوچ سند په آخره اندازه نمایشي و. محترم لارډ د هرڅه په باره کې هر ډول خبرې وکړې حتی عبدالرحمن خان ته د «ضیاء الملة و الدین» افتخاري لقب او حبیب الله خان ته د «سراج الملة والدین» د افتخاري لقب په هکله یادونه وکړه لیکن د هغه څه‌په‌باره کې چې هغوی جانشینی او ټول افغان اولس ئې ناآرامه کړی و هیڅ څه په خوله رانه‌وړل او د افغان اولس د خپلواکۍ د تړ لاسه کولو د نه‌ماتیدونکو هڅو په مقابل کې پټه خوله پاته شو. وایسرا ټوله موضوع د کابل د «دتجارتي گټو» پر سر څرخوله. لیکن د دغو گټو په رفع کولو کې ګنډ اچاوه او رټه هغه ئې کوله چې دا موضوع د نوی امیر د تطمیع دپاره وسیله وگرزوی. انگلستان امیدواره و چې امان الله خان د هغه د سلف په څیر «د تړ خپل لاس لاندی» راولی. کیدای شی چې امان الله خان طلا د ډبر لوی دولت سره د نښښتی څخه نخوره وگڼی کوم چې لږ څه دمخه د ډېرو مقتدرو رقیبانو پر ائتلاف برې وموندلو

Ketabton.com

کوم چې نه تماميدونکي منابع، تجربه او پياوړي اردو لري چې په هوائي قواو سره مجهز دي هوکې هغه چې په عمومي توګه تر افغانستان بې اندازې زيات پياوړي دي؟! داسې ښکاري چې د بريطانوي امپراطورۍ واکدارانو دا ډول قضاوت کاوه.

لارد چيلمسفورد او همدارنګه د لويد جارج د وزيرانو کابينې و نه شواى کړى هغه عظيم تحولات چې په ټوله کې منځ ته راغلي درک کړي. دوى غوښتل په زور سره د اولسونو د آزادۍ جنبش وځپي. د ۱۹۱۹م کال د مارچ په ۱۸ په هندوستان کې د «رولټ قانون» نافذ شو. د هغه له مخې پوليسي دستګاه نامحدوده اختيارات تر لاسه کړل. افغانى سرحدي سيمو ته ئې نظامي قطعات راولېږدول. لندن په پراخه پيمانه د ټولو هغه ضد انقلابي قوتونو سره چې د شوراګانو د هېواد پر ضد ئې مبارزه کوله د وسلې پيسو د جنګي مهماتو مرسته کوله او په بو لړ سيمو کې ئې (د هغه جملې څخه په ترکستان کې)

ACKU
Ketabton.com

زغه مداخله کوله. دې ډول فعالیتونو پای ته ورسېد او په زوال محکوم وو. د اکتوبر د ستر انقلاب بری په ټوله نړۍ کې انقلابي مفکورې خپرې کړلې. د روسیې د زیار ایستونکو لښکرو د سپین گارد د عسکرو او مداخله گرو په ضد په بریالیتوب مقاومت وکړ او اسیرو اولسونو ته ئې ډاډ ورکړ د کومو سره چې لېننی اود ده انډیوالانو د سیاسي، ډیپلوماتیکي او عملي مرستو د کولو دپاره هڅه کوله.

د ۱۹۱۹ م کال د مارچ په ۲۷ مه د روسیې د شوروي فدراتیف سوسیالیستي جمهوریت حکومت په نړۍ کې تر ټولو لومړی د افغانستان بوره خپلواکي او د خودارادیت حق په رسمیت وپېژانده او د پاریس د روغې کنفرانس ته یې لېږل شوی پیغام کې د شوروي روسیې سره د روغې د تړون د لاسلیک کولو د شرطونو د لومړي تکي په حیث داغوښتل شوی وچې دد ټول دولتونه باید دوه اړخیزه تعهد وکړي چې د افغانستان د حکومت د پښتو د نورڅولو دپاره به د قواوو څخه کار وانخلي».

ACKU

Ketabton.com

د ۱۹۱۹ م کال د مارچ او اپریل په میاشتو
کې امان‌الله خان د مالیې او داخلي محصول
د راټولولو انحصاري حق لغو کړ، د عسکرو
تنخوا ئې زیاته، افسرانو ته ئې بوه رتبه
ترفیع ورکړه او د پولیسي او اداري مامورینو
استبداد ئې محدود کړ. د نوموړي حیثیت د
خلکو په منځ کې ډېر اوچت شو، خاصتاً کله چې ده
د امپریالیستانو پر ضد وینا وکړه، امیر د
بین‌المللي پېښو سره ډېره علاقه ښوده. د
هندوستان څخه د اولسي انقلاب د بریالیتوب
خبر راورسید، په جرمنی کې د ۱۹۱۸م کال د
نومبر د انقلاب د ماتې سره‌سره انقلابي وضعی
دوام درلود. په ترکیه کې د جنرال مصطفی کمال
پر گرد چاپېره د خپلواکۍ د لارې مبارزین را
ټولېدل.

هندوستان طغیان وکړ. د ۱۹۱۹ م کال د
اپریل په شپږمه په ټول هند کې عمومي ملي
اعتصاب وشو. د دې د پاره چې اولس وبېروي
استعمارچیانو د اپریل په ۱۳ مه د امرتسر په
ښار کې په سوله‌ایز میټنگ ډزې وکړې چې په

Ketabton.com

نتیجه کې تقریباً دوه زره کسان مړه او دوه چنده ټپیان شول. د «امرتسر د ډله ایزې وژنې»[1] (دا د و. ای. لېنین یادونه ده) ټول هېواد ولړزاوه. په ډهلي، بمبئي، لاهور او نورو ښارونو کې ناآرامۍ راپیدا شولې او د عسکرو او پولیسانو سره نښتې پېدل کېدې. کارگران او کسبگر د لوړې اخیستنو بزگرانو د ملیونی کتلې له لوري حمایه کېدل.

او مهم تکی خو دا و چې د افغانستان شمال لور نه د داخلي او بانديني ارتجاع ټولو کوششونو سره سره دهرې ورځې په تېرېدو شوروي حکومت ټينگېده. سره اردو په څېره جبهه کې په بریالیتوب سره د کلچاک ارتجاعي قوځونو ته ماتې ورکوله او په منځنۍ آسیا کې ئې د شوروي ضد بانډونه نابود کړل او انگرېزي تېري کوونکي ئې د ۱۹۱۹م کال د اپریل په لومړیه نیمه کې ته مجبور کړل چې د هغه خایه څخه خپلې لښکرې ایران ته وباسي. او د اپریل په

---

[1] (روسي چاپ) В.И. Ленин. Полн. собр. соч., т. 44, стр. 5.

Ketabton.com

څه د روسیې د فدراتیف شوروی جمهوریت د ملي کمیسارانو شورا کابل ته د دیپلوماتیک هیئت د لیږلو دپاره خاص وسایل برابر کړل. دلچسپه خو دا چې په همغه ورځ یعنې د ۱۹۱۹م کال د اپریل په ۲۷مه امان الله خان او محمود طرزی (د باندینیو چارو وزیر) د همغه جذباتي پیغام متن څېره چې د روسیې د فدراتیف شوروی جمهوریت د شورا رئیس و. ای. لینن او د ټولې روسیې د مرکزی اجرائیه کمیټې رئیس م. ای. کالینن په نامه ئې را استولی و.

امیر پر تخت باندې د خپل تسلط اعلان وکړ او داسې ئې لیکلي وو: «د که څه هم افغانستان د خپلې روح او طبیعیت له نقطه نظره د خپل پیدائښت څخه راپدې خوا همیشه د آزادۍ او مساوات پلوی وه مګر تر اوسه پورې د ځینو عواملو په اساس هغه دا امکان نه درلود چې د نورو دا زنګه هیوادونو او اولسونو سره اړیکې ولري، څرنګه چې تاسي اعلیحضرت او زما ستر او مهربان دوست د ستري روسیې صدر د

Ketabton.com

خپلو نورو ملګرو - دا د بشریت د دوستانو سره یو ځای د روښې د سانلو او د خلکو د نیکمرغۍ د افتخار وړ او شرافتمندانه وظیفه په خپله غاړه اخیستې او د ټولې نړۍ د هیوادونو او ملتونو د آزادۍ او مساوات اصل مو اعلان کړی دی نو زه په ډېره خوشحالۍ د لومړي ځل دپاره د افغان اولس په نمایندګۍ چې د پرمختګ لېواله دی تاسې ته د خپلواک او آزاد افغانستان خپل واقعي دوستانه پیغام دروانستوم».

په عین وخت کې محمود طرزي د روسیې د فدراتیف جمهوریت د بانډینیو چارو ملي کمیسار ګ. و. چیچیرین ته په خپل لیک کې د شوروی او افغانی دوستانه اړیکو د «ټینګښتیا او پرمختګ دپاره دده د نیکو او دوستانه فعالیتونو» په باب ډاډ څرګند کړی و. دوه هفتې وروسته د و. ای. لېنین په نامه د امان الله خان نوی پیغام استول شوی و.

د اکتوبر د انقلاب د لارښود څخه د ډېر زړه له کومې درناوی او بې حده احترام» ترمبکاره کولو وروسته امیر لیکلي وو چې «د افغانستان

Ketabton.com

شرافتمند اولس » ته بره سوده د نورو اولسونو
سره د بحادی دوه اړخیزو اړیکو د لرلو څخه محروم
و. اوس فوق العاده استثنائی جنرال محمد ولی
خان د یوه خاص هیئت سره اروپا ته «د بشناسی
د ستر خوځبدلی دولت له لاری چی زموږ دوست
او ګاونډی دی » «د دوستانه اړیکو او د دواړو
سترو دولتو تر منځ د صمیمانه مناسباتو د
قائمولو» او د «د دوه اړخیزه ګټو د تأمین دپاره»
د زمینی د برابرولو په مقصد مسافرت کوی.

لیکن د څخه ترددی چی په حقیقی توګه «دخپل
ذاتی منزلت د سره راژوندی کړی» (لکه چی
امیر په پورتنی سند کی هغه څرګند کړی وو)
افغان اولس باید د سختو ازمایښت په مقابل
کی تاب راوړی وای. بریطانوی امپراطوری آرزو
نه درلوده چی په خپله خوښه خپله قربانی
دلاسه ورکړی. انګریزانو د افغانستان په
سرحدانو کی خپله ۳۴۰ زره کسیزه په عالی
توګه وسله سمبال شوی اردو د ډیرو
ماشینګنو، میکانیزه قطعاتو، هوائی قواء او
۱۸۵ زرو بارکښو حیواناتو سره راغونډه کړه.

Ketabton.com

د بر زر دا ارقام ۷۵۰ زره منصبدارانو او عسکرو او ٤٥٠ زره حیواناتو ته پوره شول. د دې اردو په مقابل کې ۳۸ زره افغانی پیادهو (د دوی نیمائی خورد چاپه ټوپک او پاته نورو ټی د ۱۹ پېړی د «مارتینی او سنایدر» وسلې او یوڅو زاړه ماشینگنی لرل)، ۸ زره آس سوارو او ٤ زره توپخانو چې هغه هم بنه نه وو روزل شوی او په لږ څو توپونو سره سنبال شوی وو قرار درلود. افغانی اردو الوتکی او میکانیزه قطعات نه درلودل. سره له دې هغه په ګرمه وطن پالنه مسلح وه، د حقه چاری دفاع ټی کوله او د هیواد د ټولو مترقی او آزادی غوښتونکو قواوو او همدارنګه د هیواد څخه د باندی د یادو شوو قواوو د ملاتړ څخه برخوردار و. د استعمار چیانو په مقابل کې بی حده روحی او سیاسی قوت ورښښنه.

امان الله خان او د ده پلویان د هیواد د خپلواکۍ په خاطر د امپریالیستانو سره ځامځ جګړې ته چمتو وو. د پخوانیو بریطانوی تجربو د تجربو په نظر کې نیولو سره امیر سپه سالار صالح محمد خان د خیبر لوړ ته ځنځ سرحد ته،

ACKU
Ketabton.com

سردار محمد نادر خان د جنوب ختیځ لور د
خوست د ولایت مرکز د ګردېز ښار ته او
جنرال عبدالقدوس خان د جنوب لور یعنی
کندهار ته واستول. لښکری راټولېدلی، تښتنځ
ګړی په ګړی زیاتېده او راز راز پېښې هم
د پېښېدلی. دښمن څخه کوله څو ختیځ افغانی
قومونه د ځان خوا ته جلب کړی د کومو څخه
چې د بریطانیې غیرمنظم قطعات تکمیلېدل.
وایسرا د شمال لویدیز سرحدی ایالت عمومی
کمیسار د. روس کیپېل ته هدایت ورکړ چې
د کابل پرضد د قومونو د یوځای کولو دپاره د
هیڅ شی څخه دریغ ونه کړی: «بې حده پیسې
مصرف کړی څو دغه کار ترسره شی»[1]. نادر
خان پنځیل وار د ګردېز څخه «د منګو، طوطاخیلو،
ځدرانو، احمدزیو، ځاځیانو او نورو جنوبی قومونو
مشرانو ته د خطاب بلنه ترتیب او خپره کړه.
دغه د مشرانو څخه غوښتنې وو چې «د لوټی

[1] Ikbal Ali Shah, Modern Afghanistan. London, 1938, p. 109.

Ketabton.com

مسئلې په وړاندې د خپلو کورنیو شخړو څخه تېر شي او د خپلو ټولګیو سره ګډ یو ته په مقدس جهاد کې د ګډون دپاره حاضر شي».

وروسته تر هغه چې د ۱۹۱۹م کال، د مي په دریمه ئې د خيبر په سیمه کې آخرونه بونه ولمسول انګلیس درې ورځې پس افغانستان ته د جګړې اعلان وکړ. استعمارچیانو د هغې په نتیجه کې کوم شک او تردید نه درلود. یوه بریطانوي افسر چې د جګړې جبهې ته استول کېده په هند کې یوه افغاني مهاجر داسې ویلي وو: «د مور انګریزان د افغانانو په نسبت زښت ډېر زړه سواندي وو او د دوی سره مو په نیکخواهۍ چلند کاوه ولې دوی ناشکر وو او په بې حیائیتوب ئې د نړۍ د ټولو زمانو ډېر لوی نظامي قدرت ته د سیالۍ بلنه ورکړه. د دوی ماتې هغې ده او هغوی به ډېر ژر د خپل بې سنجشه عمل څخه پښېمانه شي. زه جبهې ته ځم او پوره باور لرم چې د بلې جمعې په ورځ به په کابل کې چای وڅښم». ده هم مجلسه سر وخوځاوه او په سره لهجه ئې اعتراض وکړ چې دا لومړی ځل

Ketabton.com

ندی چی ناسی د افغانستان د فتح کولو دپاره هڅه کوی؛ خو زه یقین لرم چی دا پلا به هم تاریخ تکرار نشی»[1].

خیبر ته نژدې په ختیزه جبهه کی افغانانو د دښمن د حملې په مقابل کی سخت مقاومت کاوه. ولی د دښمن د تعداد او د مادی برتری له کبله صالح محمد خان د سرحد څخه په شا لاړ او ډاکه ئی خوشی کړه. انګریزانو د جلال آباد خوا ته حمله راوړه. دوی په پراخه پیمانه د هوائی قواو څخه کار اخیست او څو ځله ئی جلال آباد او کابل بمبارد کړ. مګر تیری کوونکو د پایتخت لور ته له تنګو غرنیو درو له لاری د وړاندی تګ څخه صرف نظر وکړ.

په جنوبی جبهه کی کندهار ته نژدې د ۱۹۱۹ م کال د مې په پای کی د سپینی بولدک د سرحدی سیمی په شاوخوا کی جګړه ونښته. تیری کوونکو یوازی د ټول ګارنیزون تر محو کولو

---

1) Mohammed Ali. Afghanistan. The War of Independence, p. 30.

Ketabton.com

وروسته تهانه لاندې کړله. د ۴۰۰ افغانانو د جملې څخه ۲۱٤ تنه په شهادت ورسېدل ۱۶۹ تنه ټپیان د دښمنې په لاس ورغلل او تنها ۱۷ تنو کوښښ وکړ ځانونه خوندي کړي. «د دا سمه نه ده چې د هغې مېړانې ستاینه ونه شي چې هغوی په سره جنګېدل او د تسلیم په باب حتی فکر نه کاوه او قه هم د دوی دپاره دا ډېره آسانه وه چې د آس سوارو د کمزورۍ مانع څخه تېر شي او کندهار ته وتښتي»[1]. انګرېزانو په پوره توګه ډول شاهدي ورکوله.

عمده عملیات په مرکزي جبهه کې پراخ شول. هلته سردار نادرخان چې د قومي او اولسي ایله‌جاړیانو له پلوه ئې ملاتړ کېده ابتکار په خپل واک کې درلود. دوی د سرحد څخه تېر شول او د وزیرستان په سیمه ئې حمله وکړه چې د سیمې اوسېدونکو په خوشحالۍ سره د دوی استقبال وکړ. انګرېزانو په خپل وار په هند پروپاګند لاس پورې کړ، خپلې ځواکمنې پیاوړې

---

[1] The Third Afghan War 1919, p. 103–104.

3021
Ketabton.com
ACKU

کړل او دښمن قومونه ئې لوټول. دا د دې دپاره چې د قومونو په منځ کې د پخوانیو نفاقونو اور بل کړي. حتی دوی ئې تهدیدول څو چې په پېښېنو کې د برخې اخیستلو څخه واړوي. ولې هر ځای جوش و خروش حکمفرما و. د مسعودو، احمدزیو، قبول خېلو، وزیرو او نورو قومونو لوی ټولګی د خپلو وسلو سره راغلل او لوړه ئې وکړه چې په زړورتوب او قربانۍ سره به وجنګیږي.

په عمومي توګه د جګړې د پیل څخه هغه سیاسي سیستم چې په افغاني سرحداتو کې استعمارچیانو په ډېره موده کې او په ډېر هاند او دقت سره جوړ اوه او د قومونو د تطمیع څخه عبارت و په واقعي ډول ړنګ شو. «د خیبر وېښتونکی»، «د مومندو ملیشیا» او نوری مختلفی ډلی به د خپلو وسلو سره په منظم ډول د کابل د فوځ لورته راتللی. انګریزان مجبور شول څو چې ډېر دا رنګه تشکیلات ټول له منځه یوسي. په ټول وزیرستان کې عام ملي قیام وشو. دې امر د افغانانو د بریالیتوب دپاره ښه زمینه مساعده کړه. د شاولي خان قطعې د وانا کوټ

ACKU

Ketabton.com

ونیو. نادر خان د سپین وام په نظامي څوکه باندې هجوم وروړ او هغه ئې ونیوه، د بمبارۍ او د دښمن د سخت مقاومت سره سره د ټل ښار تصرف کړ او د انګریزانو ډېرې ټینګې او اساسي څوکې لور ته چې پدې سیمه کې موجوده وه پر مخ لاړ چې هغه د ټل کوټ و.

د افغان او انګلیس د دریمې جګړې جریان په ضمن آسیا کې د بریطانوي یرغلګرو دپوره ماتې او د شوروي روسیې هراړخیز ټینګښت په هند کې آزاد غښتونکې جنبش ته نوی الهام وروبخښه. په هغه هیواد کې قیامونه او اعتصابونه، د اوسپنې په لارو او د ټیلګراف په مزو باندې حملې، د اردو څخه تېښته او داسې نور تر بخوا زیات پراخ شول. د بریطانوي امپراطورۍ پرستیژ او حیثیت تر ډېرې ټیټې سوېې پورې راکښته شو. په افغانستان کې د جنګي عملیاتو دوام چې ورسره یو ځای د محاذ عقب ډېر ضعیف و کمزوری شوای چې وضعیت نور هم خراب کړی، ولې د لوی قدرت چانس بدې «د کوچنۍ جګړه» کې ډېر لږ بریښیده.

Ketabton.com

لندن پدې پوهېده چې کابل ته پرې کوونکي خیالونه نه لري او یوازې غواړي چې د هغه خپلواکي په رسمیت وپېژندله شي. او پدې ترتیب د ۱۹۱۹م کال د جون په دریمه متارکه لاسلیک شوه.

هغه انګلستان چې تېرواله جګړه ئې ګټلې وه به افغانستان کې ماتې وخوړه. که څه هم د هغه فوځ ډاکه تصرف او کابل بمباري کړ مګر دوی د دې امکان نه درلود چې خپل بریالیتوبونه پراخه کړي. هغه ترانسپورتي مشکلات چې د استعمار ضد مبارزې په هند کې منځ ته راوړې وو د فوځ د تدارکاتو تأمین اخلال کاوه. په ګرمه هوا کې ناروغید له هغې جملې کولرا (وبا) خپره شوه. د انګریزي فوځ معنویات ډېر ټیټ او کښېنسته وو. دوی غوښتل چې ګوروتو ته لاړ نشي نه جلال آباد یا ټل ته. په هندي قطعاتو کې قوماندانی په ډېر احتیاط سره څارنه کوله. انګریزي آرتور سوینسن د دې جګړې «بریش ورځې» د هغو سختو جګړو څخه چې په سرحد کې د انګریزانو د

Ketabton.com

تسلط کلی تسلط په دوره کې شوی وی بې ساری عملیات» بللی دی [1]. د منځ ته راغلی وضعې په پام کې نیولو سره انگریزی بورژوازیه کومه چې و. ای. لېنن څو ځله د ډېرې چالاکې او ماهرې بورژوازیه په څېر مشخصه کړې وه فیصله وکړه څو چې تاکتیک بدل کاندی؛ په دې امید چې د روغې په څېرو اترو کې به وکړای شی په امیر باندی خپل کنټرول قائم کاندی. د بریطانیې واکمنو محافلو نه غوښتل چې په هغو کې د ډېرې څه کار واخلی. دوی داسې فرض کړې و چې د «د ځالی مرستې» نه ورګول او د هند سره د تجارتی اړیکو پرېکړه به د افغانستان د اقتصادی ماتې سبب شی او تر هغه وروسته به افغانستان بې قیده او شرطه تسلیم کړی.

دې پلان د ۱۹۱۷م کال د اکتوبر تر انقلاب دمخه د بریالیتوب ادعا کولای شوای. د شوروی روسیې تر پیدا کېدو وروسته

---

[1] J. A. Swinson, North-West Frontier..., p. 267.

Ketabton.com

دا نسې امکانات موجود نه وو څکه چې افغان اولس ته د هغې د ورورګلوۍ حمایه او مرسته تأمین نشوې وه. د ۱۹۱۹ م کال د مې په اومه و. ای. لېنن په کرملین کې د شوروی او افغان په مناسباتو د محمد برکت الله سره یو ځای خبرې کړې وو ګوم چې مسکو ته د امان الله خان په دستور راغلی و. او د مې په ۲۷ مه تاشکند ته و. ای. لېنن او م. ای. کالینن پیغام ورورسېد تر څو چې امیر ته مخابره کړې شي. پدې پیغام کې درود ځپلواک افغان اولس ته چې په قهرمانانه توګه خپله خپلواکي د باندینیو اسارتګرو څخه دفاع کوي» او د نمایندګانو د تبادلې پیشنهاد شامل و. په هغه کې ویل شوي و چې «د دواړو سترو اولسونو تر منځ د دائمي دیپلوماتیکو اړیکو د برقرارېدو په نتیجه کې به د باندینیو تجارتګرو د چلوه په وړاندې آزادي او مال د تېرې پر ضد او متقابلې مرستې

Ketabton.com

د پاره پراخه امکانات برابر شي»[1].

د شوروي او افغان مناسبات په چټکتیا او ټینګه توګه پراختیا موندله. د ۱۹۱۹م کال د مۍ په ۲۸مه نېټه تاشکند ته د افغانستان سفارت راغی او د جون په میاشت کې په هغه ښار کې د هغه جنرال قونسلګري تاسیس شوه. په هغو ورځو کې له مرکز سره د ترکستان ارتباط بیا بند شول نو ځکه د شوروي هېواد په نمایندګۍ د ترکستان د مختار شوروي سوسیالیستي جمهوریت دیپلوماتیک هیئت کابل ته ولېږل شو چې د افغانستان ته خپلواکي ګټلو وروسته په دې هېواد کې لومړۍ دیپلوماتیک خارجي نمایندګي وه. پدې ترتیب د افغانستان پخوانۍ باندیني سیاسي ګوښه‌توب پای ته ورسېد. د ۱۹۱۹م کال د جون په دروېشتمه د روسیې د شوروي فدراتیف سوسیالیستي جمهوریت د ملي

[1] В. И. Ленин. Полн. собр. соч., т. 50, стр. 385-386. (روسي چاپ)

Ketabton.com

کمیسارانو د شورا صدر و. ای. لینن د یا. سوریخ په نامه باورلیک لاسلیک کړ او «د خپلواک افغانستان د اولسونو سره ئې دیپلوماتیکې اړیکې ده ته ورو سپارلی... »

او د جولای په پنځمه اخبارونو د روسیې د شوروی فدراتیف سوسیالیستی جمهوریت د باندینیو چارو د ملی کمیساریات یادداشت خپور کړ چې په هغه کې ویل شوی وو چې «د شوروی حکومت خرنگه چې د افغان اولس د خپلواکۍ د اعلان څخه خبر شو په هغه کړی ئې د افغانستان خوداراديت په رسميت وپېژانده او د خپل دښمن او ستمگر پر ضد د افغان اولس مبارزې ته په ډېره درنه سترگه گوری...»

دا ټول جریانات د انگلیسی واکدارانو د سخت عصبانیت سبب شول. دوی خپلې ټولې هلې ځلې د دې دپاره په کار واچولې څو چې د جاسوسۍ په شمول په هره ممکنه وسیله د افغان او شوروی دوستۍ د پراختیا مخه ونيسي. اقبال علی شاه

Ketabton.com

«د بریطانیې د انتیلیجنس سرویس عالي
سیستم» ستایلي لیکلي ټي دي چي د
بریطانوي امپراطورۍ واکمنو ټولنو دا ډېره
ضروري ګڼله چې پدې پوه شي چي د
تاشکند له لارې د افغانستان یا هندوستان
څخه مسکو ته کوم ډول معلومات استول
کېږي، د افغانستان او روسیې په منځ
کې څه پېښېږي. «او پدې لاره کې انګریزانو
له یوې وسیلې څخه هم دریغ کړی نه و تر
څو چې لېنن ته د امیر امان الله ډېر مهم
پیغام په تاشکند کې د روسیې په مخفي
دفتر کې تر اخیستلو یوازې دوه ورځې
وروسته تر لاسه کړی». اقبال علي شاه
لندن ته د وایسرا د ۱۹۱۹م کال د مې د
۲۱ نېټې لېږلي ټیلګرام د مثال په توګه
یادوي چې یکي ویل کېږي چي د تاشکند
څخه مسکو ته د رادیو په وسیله د
لېنن په نامه د امان الله او محمود طرزي
د لیکونو چې د ۱۹۱۹م کال د اپریل په
اومه ټي استولي وو د مخابرې خبر دې

ACKU
Ketabton.com

په ۲۱مه حاصل کړی دی.[۱]

د انتیلیجنس سرویس دا «بریالیتوب» په هیڅ ډول یو تامتو کار نه شو بللی ځکه چې پیغامونه او رادیوئي پروګرامونه د هیڅ ځنډه پټ نه و او شوروی حکومت د پټې ډیپلوماسۍ سره څه بنه وکړه! په هر حال د شوروی افغانی مناسباتو د برقرارېدو په ارتباط او د دې په اساس نېږۍ والی ضمني نه د کابل په راوتلو سره بریطانوی امپراطورۍ ضروری وګڼله چې د روغې د خبرو اترو د شروع دپاره د بېړۍ څخه کار واخلي. خبری اترې د ۱۹۱۹م کال د جولای د ۲۶ څخه د اګست تر اتمې پورې، د راولپنډۍ په ښار کې روانې وې. د هغو اهمیت پدې کې و چې د انګریزی هیئت مشری د هندوستان حکومت د باندنیو چارو سکرتر ښاغلی هامیلتون ګرانټ په غاړه درلوده او د هغه سره د وایسرا شخصي سکرتر د، میفی او ۹ نورو ملکی او

---

۱) Ikbal Ali Shah, op. cit., p. 126-127.

Ketabton.com

نظامي مامورينو همکاري کوله. افغاني هيئت
د داخله چارو د کميسار علي احمد خان په
مشرۍ له اتو تنو نورو همکارانو څخه متشکل و.
د ښيرو ليدنو په موده کې ډېر زيات
جرو بحثونه وشول. د هغوی په نتيجه کې د
۱۹۱۹ م کال د اګست د اتمې نېټې تړون
لاسليک شو. د دې تړون په اساس د
دواړو دولتونو تر منځ سوله ټينګه شوه ،
امير ته د مالي مرستې ورکړه او هغه امتيازان
چې افغانستان ته د وسلې او نظامي تجهيز
په برخه کې ورکړی شوی وو لغو شول.
انګلستان دد هيله ښکاره کړه چې غواړي
دوستي بيا ټينګه کړي کومه چې دومره ډېره
زمانه د افغانستان او لوئې بريطانيې تر منځ
موجوده وه » خو هغه هم پدې شرط چې کابل
به د هغې د تأمين دپاره خپل نيت ثابت کړي.
ولی د افغان اولس د ډمره خوښتني
يعني د خپلواکۍ د موضوع څرنګه شوه؟ د هغې
په هکله د راولپنډۍ تړون څه شی نه ذکر
کوي. آيا د امان الله استازو ته تسليم کړل

Ketabton.com

او که څنګه؟ که څه هم ګرانت د ده په قول «درک کړی وه» چې د بریطانیې حکومت به زړه نازړه «د افغانستان د خارجي مناسباتو په هکله د موافقې څخه تېرېدو ته (یعنی پر دغو مناسباتو باندی د کنټرول څخه صرف نظر کولو ته - مؤلف) تیاره کښېږدی د کومې چې څلوېښت کاله ګلک مراعات شوی و او همدغه رنګه که څه هم ګرانت په ټولو وسایلو سره کوښښ کاوه چې دا صدلله کړی چې ګواکی د نومړی موافقې تأثیر له منځه تللی دی بیا هم دی پخپله مجبور شو څو د اضافي لیک په وسیله تړون برابر کړی په کوم کی چې د یوې سلسلې مبهمو جملو څخه وروسته داسی تاکید شوی و چې «پدې ترتیب یاد شوی تړون او دغه لیک افغانستان ته حق ورکوی چې په خپلو داخلی او باندینیو چارو کی خپلواک او آزاد واوسی».

نیاغلی هامیلتون ګرانت نظر درلود چې د کابل د دې غوښتنو ردول به د هغې جګړې د تجدید سبب ګرځېدلی شی کومه چې انګلیس

ACKU

Ketabton.com

نه نونیسته. ده فرض کړی و چې مادی احتیاجات
به افغانی حکومت دې مجبور کړی چې «د انګلستان
سره دوستی د سره نیننګه کړی». یا په بل
عبارت برېطانوی دیپلومات داسې فرضولو چې
ګواکې افغانستان به په خپله رضا د انګلیس
قیومیت ته بېرته ځاړه کېږدی. خو دا د ده
اشتباه وه. ولی د بله پلوه دی حق په جانب
و. هغه دا چې په لندن کې ئې پر افغانستان
باندې د لوئې برېطانیې د کنترول تخته صرف
نظر په خواشینئ سره استقبال کړ. د بنایخلی
هامیلتون رتبه ئې تنزیل کړه؛ د شمال لویدیز
سرحدی ایالت عمومی کمیسار ئې مقرر کړ او
هغه نړون چې ده لاسلیک کړی و د «مقدماتی
او تصدیق ته اړ» نړون په ځیر مشخص کړ.
او همدارنګه د «تصدیق» په باب ئې هم هغسې
بېړه نه درلوده. پان اسلامی او پان ترکی
تمایلات چې د امان الله د شا و خوا په ځانګړو
دولتی مامورینو کې ښکاره و انګریزانو نه ددې
الهام وربخښه چې د افغان او شوروی د
نژدېوالی د ښمنوب حساب وکړی.

Ketabton.com

ضمناً امان‌الله خان ښځې ته څو ښتل چې ژلاسه شوی خپلواکی په خطر کی واچوی کوم ته چې استعمارچیان امیدواره وو. د افغانستان اقتصادی او سیاسی موقف روڼ په ورځ پیاوړی کېدو او د هغه روابطو پراختیا موندو. د ۱۹۱۹ م کال د اکتوبر په لسمه افغانی هیئت چې محمدولی خان ئې مشر و مسکو ته سفر کړی و چې د و. ای. لېنن له خوا په ګرمه سره منل شوی و. و. ای. لېنن څرګنده کړې وه چې د روسیې کارګری او بزګری حکومت دد د افغان اولس د افتخار وړ مبارزې د لومړیو ورځو څخه چې د خپلې خپلواکۍ دپاره ئې پیل کړې وه د هغه پوره خپلواکی په رسمیت وپېژندله». ده اطمینان څرګند کړ چې د روسیې د شوروی فدراتیف سوسیالیستی جمهوریت نمایندګان چې افغانستان ته تللی هلته به دوستانه تړون لاسلیک کړی. واقعاً هم د ۱۹۲۰ م کال د جنورۍ په سر کی یا. ز. سوریڅ د خپلو ملګرو سره کابل ته ورسېد او د امیر او محمود طرزی سره ئې په فبروارۍ پیل وکړ.

Ketabton.com
ACKU

یو ځل بیا داسې وښول چې د شوروی هېواد له خوا هغه محاصره مانه شوه د کومې په وسیله چې انګلستان غوښتل افغانستان د بخوا په شان تر خپل تسلط لاندې راولی او لندن مجبور و چې د حیله بازئ څخه کار واخلی، که څیری بخوا به بریطانوی واکمن د مختلفو مسئلو په برخه کې د کابل د غوښتنی په مقابل کې پښه خوله پاته کېده او یا ئې د بې مفهومه ځوابو په ورکولو اکتفاء کوله ولی د روسیې د شوروی فدراتیف سوسیالیستی جمهوریت د هیئت د مسافرت څخه وروسته چې پراخ اختیارات ئې درلودل او د نوی روسیې سره د تړون ترتیبولو اوضاع بېخې بدله کړه. د ۱۹۲۰م کال د مې په ۹ نېټه لارډ چېلمسفورد امیر ته پیشنهاد وکړ څو چې میسوری (هند) ته د افغان او انګلیس د مناسباتو د څېړنې دپاره یو هیئت واستوی. د بریطانوی هیئت مشری د باندینیو چارو نوی سکرتر بناغلی هنری دوبس او د افغانی هیئت مشری محمود طرزی په غاړه درلوده.

Ketabton.com

د دوی حضور د میسوری کنفرانس ته خاص درنښت ورکړی وو (د ۱۹۲۰م کال د اپریل ۱۷- د جون ۲٤). محمود طرزی د افغانستان د پوره خوداراديت په رسميت پېژندلو او په لندن کی د هغه د سفیر په منلو ټینګار کاوه. هغه دو بس پدې استناد چی د دواړو هېوادونو ترمنځ د دوستۍ تړون موجود نه دی دا امکان تردید کړ. د وزیرستان او نورو خپلواکو افغانی قومو د مسئلې پر سر چی امپریالیستانو د هغوی څمکی نیولی وې شدیدی مناقشې وشولې، په نوموړو سیمو کی ملی قیام دوام درلود. همدارنګه د هندی انقلابی مهاجرینو د هند په آزادی غوښتونکی جنبش کی او د دوی د کابل د سازمان رول هم په مناقشو کی شامل وو. د انګریزانو هلو ځلو چی د غولولو، تهدید، د وعدو د ورکولو په وسیله څه ګذشتونه ترلاسه کړی نتیجه ورنه کړه.

د میسوری لیدنی کتنی پداسی حال کی وشولې چی د استعمارچیانو دپاره مناسبه موقع نه وه. د ۱۹۲۰م کال د اپریل په ۲۸ شوروی

Ketabton.com

دولت په آذربایجان کې نهائي بری تر لاسه کړ. د انقلابي پښتنو لمن په بخارا کې پراخیدله چیرې چې فیودالي استبداد ولړزیده. په ایران کې د وثوق الدوله ارتجاعي کابینې استعفا ورکړه. د ۱۹۲۰ م کال د مې په ۲۰ ایران د روسیې د شوروي فدراتیف سوسیالیستي جمهوریت سره دیپلوماتیکي اړیکې ټینګې کړې. د پان اسلامي بلاک د جوړولو او په هغه کې د افغانستان د ورګډولو پلانونه د امپریالیستانو د نورو پلانونو په شان د انقلابي طوفانونو د هجوم په اثر سره وبجل شول. انګلیسي واکمنو د فرصت د پیدا کولو په امید چې د «افغانستان مسئله» مطرح کړي، دا یې پرانیستي د غوښتنه وکړه چې د جون په ۲۴ مه د میسوري په نهائي غونډه کې هنري دوبس محمود طرزي او د ده همکارانو ته یادګاري یادداشت ورکړ چې د افغانستان د خپلواکۍ مسئله یکي د ثانوي جزیاتو لاندې پټه کړې شوې وه. د ترون لاس لیک د نامعلومې مودې دپاره وځنډیده».[1]

محمود طرزي وروسته تر هغه چې کابل ته

---

[1] L. W. Adamec. Afghanistan, 1900-1923, p. 148-156.

Ketabton.com

راورسپد د یا. ز. سوریتز سره ئې خبرې اترې چې د ده د مسافرت له کبله ځنډ شوې وې له سره شروع کړلې. خبرې اترې د پوره حسن تفاهم په فضا کې روانې وې. د ۱۹۲۰ م کال د سپتمبر په دیارلسمه د شوروي او افغان د تړون مسوده ترتیب شوې وه. امان الله خان و. ای. لېنن ته د مبارکۍ په ټیلګرام کې څرګنده کړې وه چې «د زموږ تر منځ لاسلیک شوی تړون زموږ د صمیمو مناسباتو بنسټ کېښود. او موږ باور لرو چې دا اساسونه په راتلونکې کې لا پیاوړي شي او د دې عالي اهدافو حصول به د دواړو هېوادونو د آرزوګانو د ترسره کېدلو مصداق شي». محمود طرزي په خپل وار ګ. و. چیچېرین ته داسې لیکلي و «... هغه ډېر مهم علت چې زما حکومت ئې تحریک کړ څو د روسیې د شوروي جمهوریت د حکومت سره د دوستۍ تړون لاسلیک کړي په ټوله نړۍ کې د امپریالیستي استبداد د راپرزولو عمومي سیاسي او په خاصه توګه د ختیځ د ټولو اولسونو (ببله دې چې ملیت

Ketabton.com

او مذهب ئې په نظر کې ونیول شي) د نړیوالو وینو زبېښونکو د ظلم تخه د خلاصولو سیاست چې ستاسې د جلالتمآب حکومت هغه ته جدي پام اړولی دی».

د ۱۹۲۱ م کال د فبرورۍ په ۲۸ مه دا تړون په مسکو کې د گ. و. چیچیرین، محمد ولي خان او د دواړو هېوادونو د نورو نمایندهگانو له خوا لاسلیک شو. پدې تړون کې د دواړو خواو خپلواکي په رسمیت وپېژندل شوې وه او دواړو خواو تعهد کړی و چې د نورو دولتونو سره به هغه نظامي او سیاسي موافقو ته نه حاضرېږي چې د دې تړون د گډون کوونکو په تاوان وي. تصرنخه زنگه د قونسل مسئلې او افغانستان ته د تجارتي مالونو د ترانزیت مسئلې تنظیم شوې وې. په اومه ماده کې داسې ویل کېږي: «ددواړه متعاهدي خواوې د خوداراديت په اساس او د دغو دولتونو د هر دولت د عمومي غوښتنو سره سم د ختیځ د اولسونو د آزادی سره موافقه لري». گ. و. چیچیرین محمود طرزی ته د تړون د تصدیقولو په هکله

Ketabton.com

خبر ورکړ او داد ئې ورکړ چې «دا به راتلونکې کې به هیڅوک هغه احساسات سست نه کړي کوم چې د افغانستان او د روسیې اولسونه ئې یو د بل سره لري او زموږ راتلونکې اړیکې به هغه دوستي نوره هم ټینګه کړي کومه چې د دواړو اولسونو تر منځ موجوده ده».

«د دواړو دولتونو تر منځ تړون به رسمي توګه هغه دوستي او متقابل احترام ټینګ کړ کوم چې د دوو ګلونو په موده کې د افغانستان او روسیې تر منځ پراختیا او ټینګښت موندلی...» - د و. ای. لینین په پیغام کې چې امان الله خان ته ئې استولی و ویل کیږي - دواړه دولتونه خپلې خپلواکۍ ته ارزښت قائل دي او غواړي یو بل او د ختیځ اولسونه آزاد او خپلواک ووینی... د افغانستان او روسیې ترمنځ کومې داسې مسئلې نشته چې د دواړو هیوادونو تر منځ مخالفت راپنځ ته کړي او یاد افغان او روسیې دوستي متاثره کړي. پخوانۍ امپریالیستي روسیه د همیشه دپاره نابوده

Ketabton.com

شوه او د افغانستان د لوی دولت شمالی گاونډی نوی شوروی روسیه ده کومې چې د ختیځ ټولو اولسونو ته او تر ټولو لومړی افغانستان ته د دوستۍ لاس وراوږد کړ.

د افغانستان لوی دولت لومړی دولت و چې د هغه له استازو سره موږ په خوشحالۍ په مسکو کې وکتل او موږ نیکمرغه یو ځکه چې د دوستۍ لومړی تړون چې افغان اولس لاسلیک کړ هغه د روسیې سره تړون و.

موږ ایمان لرو چې زموږ د زړه له کومې هیلې به ژوندۍ پاتې شي او روسیه به د همیش دپاره د دواړو اولسونو د نیکمرغۍ په خاطر د افغانستان د لوی دولت لومړی دوست واوسي».[1]

د روسیې د شوروی فدراتیف سوسیالیستي جمهوریت سره د ښه گاونډیتوب تړون د یوه خپلواک او آزاد هیواد په توگه د افغانستان د پېژندنې اساس وگرزېد. د ۱۹۲۱م کال د مارچ په

---

[1] В. И. Ленин. Полн. собр. соч., т. 52, стр. 317–319. (روسی چاپ)

Ketabton.com

لومړۍ نېټه په مسکو کې د افغانستان او ترکيې تر منځ د دوستۍ تړون لاسليک شو. د ترکيې له استازو سره د تړون تر لاسليک وروسته جنرال محمد ولي خان د شوروي روسيې څخه لويديځ ته لاړ. د اپريل په ۲۸ مه نوموړی په پاريس کې د ر. پوانکارې سره تجارتي موافقه او د جون په دريمه ئې د ګراف سپورځا سره تړون لاسليک کړ چې د هغه په اساس د ايټاليا او افغانستان تر منځ د ديپلوماتيکو مناسباتو برقرارول او د سفارتونو تبادله شامله وه. د ۱۹۲۱م کال د جون په ۲۲ مه په تهران کې د افغان - ايران د دوستۍ تړون لاسليک شوی و.

بريطانوي امپراطورۍ چې نسبتاً* لږه موده مخکې افغانستان پوره کنټرول کاوه ناڅاپه د هغه په مناسباتو کې د «د ټلاند ګوښه توب» په نامطلوبه وضع کې کېوته. ليکن د هغې واکمنو ټولنو هنوز ونه شو کړای څو هغه څه چې پېښ شوي درست ارزيابي کړي. د ۱۹۲۱م کال په سر کې د لوئي بريطانيې «د بوه فوق العاده او مختار نماينده» هيئت د افغانستان پايتخت ته

Ketabton.com

ښفر وګرځول چې د افغان او انګلیس د ګډون د نوي څیړني په پلمه په هره ممکنه وسیله د شوروي او افغان د دوستنۍ د خرابولو د پاره هڅه کوله. کابل ته ډېر امتیازات پیشنهاد د شول لکه د هند له لارې د مالونو بې محصوله ترانزیت، ډېره لویه مالي مرسته، په لندن کې د امیر د استاځي پر پېښودل، په نامحدوده مقدار وسله او نظامي تجهیزات او همدارنګه د انګلستان سره د سولې «نهائي» ګډون.

په مقابل کې امیر باید د هېواد څخه شوروي دیپلوماتان شړلي وای، په عملي توګه ئې د روسیې د شوروي فدراتیف سوسیالیستي جمهوریت سره د دوستنۍ ګډون لغو کړی وای او له هغې سره ئې تنها تجارتي اړیکې ساتلې وای او هم ئې د سرحدي قومونو په چارو کې مداخله نه وای کړې. پدې ډول دوی امان الله خان ته زښت ډېر څه پیشنهاد کړي څو چې د هغه په بدل کې افغانستان بیا ځواني اسارت ته بېرته راوګرځي. د داخلي فیودالي روحاني ارتجاع قواوي او مستقیم بریطانوي

Ketabton.com

احتمال ټول په امیر باندې د فشار راوستنې
دپاره یکار اچول نشوې و. د دوې په مقابل کې مترقی
وطن پالو ډلو قرار درلود. امیر د افغانی ټنعنوی
رواج څخه ګټه واخیستله او د مهمو مسئلو د
حل دپاره ئې لویه جرګه راوبلله. د ۱۹۲۱م کال
د اګست له ۷ مې څخه تر ۱۱ مې نیټې پورې د
جرګې برخه والو د انګلیس په پیشنهادونو او
د شوروی روسیې سره د تړون د تصدیق
په هکله څېړنه وکړه. وطن پالونکو پوره برې وموند
او جرګې د افغانستان د خپلواکۍ هر ډول محدودیت
تردید کړ. د اګست په ۱۳مه د شوروی او افغان
د دوستۍ تړون تصدیق شو. د هغه تړون
احترام په اساس چې د امیر حکومت د شوروی
هیواد په نسبت ئې ښکاره کړ دوې د
افغانستان د خپلواکۍ د ورځې جشن چې
د اګست په میاشت کې باید تجلیل شوې
وای د ۱۹۲۱م کال د نومبر اومې نیټې ته راوړ.
اوس نو حتی د بریطانوی امپریالیستانو
تر ټولو «د سر تمبه» عناصر (د دوې منځ لارډ
کرزون په هغه وخت کې د باندنیو چارو وزیر

Ketabton.com

و) پدي وپوهېږدل چې په افغانستان کې پښواني حالت نه راګرځېدل ناممکن دی. د ۱۹۲۱م کال د نومبر په ۲۲مه په کابل کې د انګلیس او افغان د سولې تړون لاسلیک شو، انګلستان د افغانستان بشپړه خپلواکي په رسمیت وپېژندله، د هغه په خارجي سیاست باندې د کنټرول څخه ئې صرف نظر وکړ او د دې هېواد سره ئې نورمال ډیپلوماتیک مناسبات برقرار کړل. مالي مرسته قطع شوه لیکن د ۱۸۹۳م کال سرحد تائید شو (د دیورنډ کرښه). د ۱۹۲۱م کال د دسمبر په لومړي نېټه امان الله خان د انګرېزي هیئت په حضور کې د دې تړون د لاسلیک اعلان وکړ او په خاص ډول ئې دا خبره په ګوته کړه چې دا تړون باید د یوه دوستانه تړون په توګه نه بلکه صرف د دوو ګاونډیو تر منځ د موافقې په حیث وبلل شي. دوه میاشتې وروسته د ۱۹۲۲م کال په فبرورۍ کې د تصویب شوو سندونو تبادله دایره شوه. افغان اولس حیله

Ketabton.com

خپلواکي وګټله او په دي ترتيب په باندينۍ
دنيا کې د هغه په خپلواکۍ د استعمارچيانو
تسلط ببله دی چې بېرته راوګرزی د ابد
دپاره ختم شو.

*

* *

د دې حساب چې بريطانوی تجاوزګرو څو
لسيزې د افغانستان د اولسونو انکشاف
وځنډاوه هيڅ ممکن نوی. د دې هېواد د مادی
منابعو نه جبران کېدونکې خساره، د پرديو
پراختيا غوښتونکو پرضد مبارزه کې د هغه د
زرهاوو ځنګيالو شهادت، د تجربې او تاروخې
په اثر چې د نظامی فعاليتو سره ارتباط لری
د هغوی کورنی تلفات، د باندينۍ نړۍ څخه د
هېواد ګوښه کېدل - دا ټوله عوامل د افغانستان
د ژوندانه په ټولو اړخونو لکه اقتصاد، داخلی
سياسی اړيکو او اجتماعی مناسباتو او کلتوری
پرياليتوبونو بی‌تاثيره نه شوای پاته کېدای.
دا د توجه وړ ده چې د افغانستان د

Ketabton.com

د خپلواکۍ تر پېژندلو وروسته هم انګرېزي استعمارچیانو په کلکه د هغه د ترقۍ مخه نیوله. د ۱۹۲۸ - ۱۹۲۹ کلونو د ارتجاعي شورش اور د دوی په هلوځلو او لاس وهنه بل شو. د هغه په نتیجه کې امان‌الله خان مجبور شو څو د مترقي ریفورمونو د پروګرام او تخت څخه صرف نظر وکړي. د هېواد د بېرته پاتوالي په ساتلو کې دا د انګرېزي امپریالیستانو بله «ونډه» وه د کومې په وسیله چې دوی د دې امید درلود څو افغانستان تر خپل تاثیر لاندې وساتي. په ۱۹۱۹ م کال کې د افغانستان اولسونو د شوروي روسیې په مټ خپله خپلواکي وګټه. د نړۍ والي ارتجاع دسیسې د دې سبب شولې چې لا لږه موده پخوا په دې هېواد کې نیمه فیودالي استبدادي رژیم دوام وکړي. د ۱۹۷۸ م کال د اپریل (ثور) د انقلاب پر ضد د بورژوازي نړۍ مخښناکه مبارزه د دې کبله ده چې دې انقلاب د افغانستان د اولسو زیار ایستونکي قشرونه قدرت ته ورسول د امپریالیستي

Ketabton.com

دولتونو، د هغې جملې څخه د لوټې برېطانيې دې هېواد ته د ضد انقلاب د صادرولو هڅه هلې ځلې وې چې د افغانستان حکومت ئې مجبور کړ چې شوروي اتحاد ته د متقابل عمل دپاره مراجعه وکړي.

د ۱۹۷۸ م کال د دسمبر په پنځمه په مسکو کې د شوروي اتحاد او افغانستان د دیموکراتيک جمهوريت ترمنځ د دوستۍ، ښه ګاونديتوب او متقابلې همکارۍ تړون لاسليک شو. شوروي اتحاد د ۶۰ کاله پخوا په شان، د ختيځ اولسونو سره په ضد امپرياليستي مبارزه کې د پوولي د لېنني اصل په وفادارۍ د افغانستان سره ديپلوماتيکي، نظامي، سياسي او اقتصادي مرسته کوي. ل. ای. برېژنف څرګنده کړې چې «... موږ د نوي افغانستان سره د هغه د حکومت په غوښتنه مرسته کوو څو هغه د خارجي وسله والو تېريو په مقابل کې د خپل ملي حاکميت، آزادۍ او د خپل هېواد د شرف او ناموس دفاع وکړي». د افغانستان اولسونه د خپل انقلاب د ارزښتونو د ټينګولو او

Ketabton.com

پراختیا د حق دپاره مبارزه کوی. پدې لاره کې به نه د امریکا د متحده ایالتو امپریالیستان دا به نړیه د تسلط دعواکوونکی، او نه چینائی تفوق غوښتونکی د دوی خنډ کېدای شي. د بریطانیې واکمنی ټولنی به هم د دوی د «خدمت گذاریه د نخی لست» او د افغانستان پر ضد د جنایت کارانه تېریو د ډېری زیاتی تجربې سره سره نه شی کولای پدې لاره کې د افغانستان خنډ شی.

Ketabton.com

Нафтула Халфин

АНГЛИЯ ПРОТИВ АФГАНИСТАНА.
СТРАНИЦЫ ИСТОРИИ

На языке пушту

Цена 65 коп.

ACKU

Ketabton.com

گران لوستونکی!

د «نوووستی» د مطبوعاتو د آژانس اداره هیله لري چې تاسو دغه فورمه ډکه کړئ او په لاندینۍ پته ئې راولېږئ:

شوروي اتحاد ۱۰۹۰۲۸ مسکو بالشه یه پیچتووایه ۷. د «نوووستي» د مطبوعاتي آژانس نشراتي اداره

۱) د نشریې د مضمون په هکله ستاسي نظریه

۲) د نشریې د څېړنې ډول او لهجه ئې ستاسي په نظر څنګه ده

۳) د نشریې د قطع او صحافت په باره کې ستاسي نظریه

۴) له څه وخت راهیسې تاسو د نوووستي د مطبوعاتي آژانس د نشراتي اداري خپروني او نور چاپي مواد لولئ

ACKU

Ketabton.com

۵) په کوم ځای کې مو دغه کتاب اخیستی دی

۶) د شوروی اتحاد په هکله کومو سوالونو ته تاسی غواړئ چې د «نووستی» د مطبوعاتی آژانس د نشراتی اداري په خپرونو کې ځوابونه پیدا کړی

ستاسی مسلک عمر جنس
دائمی استوګنځی

که نیت لرئ مهربانی وکړئ د خپل فامیل نوم او پته ولیکئ

د دغې فورمې سوالونو ته خپل ځوابونه تاسی په ښکل لیک کې راالیږلی شی خو دا هېر نه کړئ چې د کتاب پوره عنوان هم راونښیاست.
ستاسو له پاملرنې نخه ډېره منته کوو!
د «نووستی» د مطبوعاتی آژانس نشراتی اداره

Нафтула Халфин
АНГЛИЯ ПРОТИВ АФГАНИСТАНА.
СТРАНИЦЫ ИСТОРИИ
На языке пушту

PROPERTY OF ACKU 32336

Ketabton.com